

VOKAALIEN NATIVISAATIOSTA
PERÄPOHJALAISURTEIDEN SAAMELAISLAINOISSA

Suomen kielen
pro gradu -tutkielma
Oulun yliopisto
24.10.2018

Mikko Memonen

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuksen aihe ja tavoitteet	1
1.2. Suomen peräpohjalaiset murteet	2
1.3. Saamelaiset kielet	3
1.4. Suomen ja saamen vokaaliston historiallinen kehitys	4
1.5. Suomen ja saamen kontaktit kantakielistä Lappiin	7
1.5.1 Itämerensuomi ja saame	7
1.5.2. Suomi ja saame Lapissa	8
1.6. Saamelaisen lainasanaston tutkimus Suomessa	9
1.7 Peräpohjalaisten saamelaislainojen jakaumasta ja semantiikasta	11
1.8. Aineisto	11
2. TEOREETTINEN TAUSTA JA LAINASANOJEN NATIVISAATIO	13
2.1. Historiallis-vertaileva kielitiede ja kielikontaktit	13
2.2. Lainaaminen	14
2.3. Lainasanojen nativisaatio	16
2.3.1. Foneettisesti lähimmän vastineen periaate	16
2.3.2. Etymologinen nativisaatio	17
2.3.3. Muita nativisaatiostrategioita ja lainasanoissa tapahtuvia muutoksia	19
2.4. Etymologinen nativisaatio pohjoissaamen suomalaisissa lainasanoissa	20
3. TUTKIMUSMETODI	24
4. ANALYYSI	26
4.1. Ensimmäisen tavun vokaalit	26
4.1.1. <i>a</i>	26
4.1.1.1. <i>a > a</i>	26
4.1.1.2. <i>a > i</i>	27
4.1.1.3. Muita 1. tavun <i>a</i> :n substituutioita	27
4.1.2. <i>á</i>	28
4.1.2.1. <i>á > a</i>	29
4.1.2.2. <i>á > aa</i>	31

4.1.2.3. <i>á > ä</i>	32
4.1.3. <i>e</i>	32
4.1.4. <i>o</i>	33
4.1.4.1. <i>o > o</i>	33
4.1.4.2. <i>o > u</i>	34
4.1.4.3. <i>o > uu</i>	34
4.1.5. <i>u</i>	35
4.1.5.1. <i>u > u</i>	35
4.1.5.2. <i>u > uu ja u > o</i>	36
4.1.6. <i>i</i>	36
4.1.6.1. <i>i > i</i>	36
4.1.6.2. <i>i > ii</i>	37
4.1.6.3. <i>ii > ii, i</i>	38
4.1.7. <i>ea</i>	38
4.1.7.1. <i>ea > e</i>	38
4.1.7.2. <i>ea > ä</i>	39
4.1.7.3. Muita <i>ea:n</i> substituutioita	41
4.1.8. <i>oa</i>	41
4.1.8.1. <i>oa > o</i>	41
4.1.9. <i>uo</i>	43
4.1.9. 1. <i>uo > uo</i>	43
4.1.9.2. <i>uo > yö</i>	44
4.1.9.3. <i>uo > o</i>	44
4.1.9.4. <i>uo > u</i>	45
4.1.10. <i>ie</i>	46
4.1.10.1. <i>ie > ie</i>	46
4.1.10.2. <i>ie > e</i>	46
4.1.10.3. <i>ie > i</i>	47
4.1.10.4. <i>ie > ä</i>	47
4.2. Toisen tavun vokaalit	48
4.2.1. <i>a</i>	48
4.2.1.1. <i>a > a, ä</i>	48
4.2.1.2. <i>a > i</i>	49
4.2.1.3. <i>a > o</i>	50

4.2.1.4. <i>a > u, uu</i>	51
4.2.1.5. <i>a > e</i>	52
4.2.2. <i>á</i>	53
4.2.2.1. <i>á > a, aa, ä</i>	53
4.2.2.2. <i>á > i, á > e</i>	54
4.2.3. 2. tavun <i>e</i> :n nativisaatioita	55
4.2.4. <i>o</i>	56
4.2.4.1. <i>o > o</i>	56
4.2.4.2. <i>o > u</i>	56
4.2.4.3 Morfologisia substitutioita <i>o > -eus, -ntelijä, -ama</i>	57
4.2.5. <i>u</i>	57
4.2.5.1. <i>u > u</i>	58
4.2.5.2. <i>u > o</i>	58
4.2.5.3. Muita 2. tavun <i>u</i> :n substitutioita	59
4.2.6. <i>i</i>	60
4.2.6.1. <i>i > a</i>	60
4.2.6.2. <i>i > i</i>	61
4.2.6.3. <i>i > ä</i>	62
4.2.6.4. <i>i > o, u</i>	63
4.2.6.5. <i>i > e</i>	64
5. KOKOAVIA HAVAINTOJA	65
5.1. Foneettinen ja etymologinen nativisaatio	65
5.2. Muista nativisaatiostrategioista ja niihin liittyvistä ilmiöistä	69
5.3. Odotuksenmukaisia vokaalien nativisaatioita	72
6. PÄÄTÄNTÖ	76
LÄHTEET JA LYHENTEET	80

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimuksen aihe ja tavoitteet

Pro gradu -tutkielmani käsittelee vokaalien nativisaatiota suomen peräpohjalaismurteiden saamelaislainoissa. Mielenkiintoisen tutkimuskohteen juuri näistä lainoista tekee niissä usein tapahtunut niin sanottu etymologinen nativisaatio, jossa sukukielestä lainatut sanat kotoutetaan lainansaajakielen äännejärjestelmään käyttämällä mallina yhteisiä kognaattisanoja. Etymologinen nativisaatio selittää peräpohjalaismurteiden saamelaislainoissa tapahtuneita äännesubstituutioita, joissa saamen vokaalit ovat käyneet läpi suomen äännejärjestelmään mukautumisen kannalta tarpeettomia muutoksia. Tyypillistä on esimerkiksi, että saamen toisen tavun *i* on korvattu *a*:lla kuten lainassa *aapa* < PS *áhp̄i*. Analoginen malli tällaiselle vokaalin substituutiolle on saatu suomen ja saamen kognateista, joiden välillä vallitsee samanlainen äännevastaavuus: *kala* ~ PS *guolli*. Saamen-tutkijoille etymologinen nativisaatio on ollut tuttua, mutta se on toistaiseksi jäänyt lähinnä sivuhuomioksi ja vaille omaa yksityiskohtaista kuvaustaan. Yleisesti ottaen etymologinen nativisaatio on ollut huonosti tiedostettu ilmiö ja kirjallisuutta aiheesta on olemassa vain vähän. Käsitelen myös muita vokaalien nativisaatiostrategioita ja äännesubstituutioita siinä määrin, missä se on kokonaiskuvan kannalta tarpeellista ja pro gradu -tutkielman laajuudessa mahdollista. Se on tarpeen, koska kielen eri nativisaatiostrategiat muodostavat systeemin, jonka osat voivat vaikuttaa toisiinsa.

Tässä tutkielmassani en esitä uusia etymologioita tai ota kantaa kielten äännehistorialliseen kehitykseen. Varsinainen tarkoitukseni ei myöskään ole tehdä uusia havaintoja yksittäisten lekseemien kehityskuluista, vaikka niihin jonkin verran puuttumaan joudunkin. Onhan jokainen käsittelemäni lainasana jo lainaksi tunnistettu, mikä on vaatinut esimerkiksi etymologisen nativisaation ymmärtämistä ja havaitsemista. Käsittelemieni lekseemien todellinen historiallinen matka jostain saamen alueellisesta ja historiallisesta variantista aineistooni kirjattuun asuun voi olla paljon mutkikkaampi kuin mitä tässä työssäni kykenen esittelemään. Tutkielmani on siis laadullinen katsaus suomen peräpohjalaismurteiden saamelaislainojen ja niiden pohjoissaamen vastineiden välillä vallitseviin äännevastaavuuksiin ja niihin prosesseihin, joista kyseiset vastaavuudet ovat syntyneet. Tärkeimmät tavoitteeni ovat esitellä etymologista nativisaatiota ja ymmärtää

paremmin lainasanojen äännevastaavuuksien ja eri nativisaatiostrategioiden muodostamaa systeemiä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Missä peräpohjalaismurteiden saamelaislainojen vokaaleissa on tapahtunut etymologista nativisaatiota?
2. Mitä muita nativisaatiostrategioita vokaaleissa on käytetty ja mikä on niiden distribuutio?
3. Mitä substituuutioita voidaan pitää odotuksenmukaisina ja mitä ei?

Työni rakenne on seuraavanlainen. Luvussa 1. esitän tutkimukseni aiheen ja tavoitteet, käyn läpi työni keskeisiä käsitteitä ja luon katsauksen aiempaan saamelaisten lainasanojen tutkimukseen. Luvussa 2. esittelen lyhyesti teoreettisia viitekehyksiä, joihin opinnäytetyöni kuuluu, ja laajemmin lainaamisen teoriaa ja erilaisia tunnettuja nativisaatiostrategioita. Lainoissa tapahtuvien nativisaatioiden jälkeen palaan vielä aiempaan, nimenomaan etymologista nativisaatiota saamessa ja suomessa tutkimukseen. Luvussa 3. selvitän menetelmän, jolla aihetta lähestyn. Luvussa 4. analysoin aineistossani esiintyviä mahdollisia substituuutioita tavu- ja vokaalikohtaisesti. Luvussa 5. esitän analyysissa esiin nousevia havaintoja lainojen kokonaisuudesta ja laadin kuvauksen nativisaatiostrategioiden systeemistä. Luku 6. on päätäntö, jossa arvioin työni onnistumista ja ehdotan uusia näkökulmia, joista saamelaisia lainasanoja voitaisiin tulevaisuudessa tutkia.

1.2. Suomen peräpohjalaiset murteet

Suomen peräpohjalaisia murteita puhutaan Suomen pohjoisosissa Simoa, Rovaniemeä, Kemijärveä ja Kuolajärveä myöten. Samaan murrealueeseen kuuluvat myös Pohjois-Ruotsissa ja Ruijassa puhutut suomalaismurteet, joita kutsutaan myös meänkieleksi ja kveeniksi. Suomessa puhutut murteet jakautuvat Kemijärven, Kemin ja Tornion alamuurteisiin sen perusteella, miten jälkitavujen vokaalienvälinen *h* on säilynyt (vrt. *saunhan*, *saunhan* ja *sauhnaan*). Tämän peräpohjalaisille murteille leimallisen ilmiön variaatiota ovat tutkineet mm. Mantila (1992) ja Vaattovaara (2002). Lapin alueen suomen murteisiin kuuluu sekä läntisiä että itäisiä piirteitä. Läntisyyttä ovat esim. vaihtelematon *tt* kirjakielen *ts*-yhtymän vastineena (*mettän*, *ottasta*, *karittan*) ja konsonanttiyhtymien aste-

vaihtelu *lk, rk : lj, rj (kuljen, särjen)*. Itäisyyksiä ovat mm. kato *t:n* heikon asteen vastineena (*pata : paan, vesi : veestä*) ja karjalaiset pronominit *mie, sie*. Kettusen mukaan peräpohjalaismurteissa on hyvin vanhaa karjalaisuutta, josta länsisuomalainen murreväri on kuitenkin vienyt voiton. (Rapola 1969: 131–132, Kettunen 1930: 81–84.) Saamelaisvaikutusta ilmentäviä piirteitä ovat esim. *-mUs*-superlatiivi (*vanhemus*) ja loppukahdenpuksen puuttuminen (Mantila 2000: 195).

Läntisten ja itäisten piirteiden vuoksi peräpohjalaisia murteita voidaan pitää niin sanotuin sekamurteina. Perinteisestä suomen murteiden kahtiajaosta poiketen esim. Paunonen (1991) luokittelee peräpohjalaiset murteet yhdessä pohjois- ja keskipohjalaisten murteiden kanssa länsi- ja itämurteita vastaavaan pohjoismurteiden pääryhmään. Murteiden kolmijakoa tukee myös murre sanojen levikin kvantitatiivinen tutkimus (Hyvönen, Leino & Salmenkivi 2006: 34).

1.3. Saamelaiset kielet

Saamelaiset kielet ovat joukko rakenteeltaan ja sanastoltaan melko samanlaisia kieliä, joita puhutaan Taalainmaalta Kuolan niemimaalle asti. Jyrkkiä kielirajoja niiden välillä ei ole, vaan ne muodostavat jatkumon, jossa naapurimurteiden puhujat ymmärtävät toisiaan suuremmitta vaivoitta. Perinteisesti tapana on erottaa kymmenen eri saamen kieltä: eteläsaame, uumajansaame, piitimensaame, luulajansaame, pohjoissaame, inarinsaame, koltansaame, akkalansaame¹, kiltinäsaame ja turjansaame. Suomessa puhutaan pohjoissaamea, inarinsaamea ja kolttaa. Saamelaiset kielet kuuluvat suomalais-ugrilaisiin kieliin ja ovat lähintä sukua itämerensuomalaisille kielille. Saame ja suomi ovat olleet kontaktissa yhteisestä kantakielestä jakautumisesta asti. (Sammallahti 1998: 1–2.)

Pohjoissaame on saamelaisista kielistä ylivoimaisesti suurin. Sitä puhuu jopa 75% kaikista saamenpuhujista². (Sammallahti 1998: 1.) Suomessa vuonna 2015 sen ilmoitti äidinkielekseen 1300 henkilöä (Karlsson 2017: 34). Pohjoissaame kuuluu saamen kielten läntiseen pääryhmään (Sammallahti 1998: 6). Puhutuimmalla saamelaisella kielellä on alan kirjallisuudessakin vahva asema. Korhonen (1981) käsittelee saamen kielihisto-

¹ Sammunut vasta monien lähteideni kuten Sammallahten (1998) julkaisun jälkeen.

² Olen myös kuullut, että erityisesti inarinsaamen puhujat osaavat yleensä pohjoissaameakin.

riaa juuri norjanlapin eli pohjoissaamen kautta. Sammallahti (1998) esittelee johdatuksensa ”The Saami Languages: An Introduction” fonologiaa käsittelevässä osassa yksityiskohtaisesti pohjoissaamen Itä-Enontekiön murretta. Itsekin etenen työssäni ikään kuin pohjoissaame edellä, sillä se on kolmesta Suomessa puhutusta saamen kielestä puhutuin ja ainoa, jota olen opiskellut. Katson pohjoissaamen ortografian olevan myös lukijan kannalta helposti lähestyttävä verrattuna vaikka koltansaameen tai kantasaamelaisiin rekonstruktioihin. Se on kehitetty vokaalijärjestelmältään itämurteita yksinkertaisempien länsimurteiden kuten Koutokeinon murteen pohjalta (Korhonen 1981: 58).

Inarinsaamea puhutaan vain Suomessa Inarijärven alueella. Vuonna 2015 äidinkieliä puhujia sillä oli n. 300 (Karlsson 2017: 35). Inarinsaame kuuluu saamelaisten kielten itäryhmään ja tarkemmin itäryhmän mantereella puhuttavaan alaryhmään, jonka vokaaliston ominaispiirre on toisen tavun supistumattomien **u*:n vastineiden korvautuminen **ɔ* :lla: IS *kuárrum* ’kutonut’, KS *kuárram* vs. PS *gorron*. (Sammallahti 1998: 26.) Samaan itäryhmän mannerryhmään kuuluu myös **Koltansaame**. Vuonna 2015 sillä myös oli Suomessa n. 300 äidinkielistä puhujaa (Karlsson 2017: 35). Koltansaamessa **ɔ* on menettänyt labiaalisuutensa ja langennut yhteen *a*:n kanssa: KS *kuárram*. Sananloppuiset painottomat vokaalit ovat kadonneet: KS *kuell* ’kala’ vs. IS *kyeli*. Koltansaamessa **i*:n ja **u*:n korkeus vaihtelee: KS *kuullâd* ’kuulla’ ~ *kooll* ’hän kuulee’ vs. IS *kuullâđ* ~ *kulá*. (Sammallahti 1998: 28–29.)

1.4. Suomen ja saamen vokaaliston historiallinen kehitys

TAULUKKO 1. Vokaalit kantaauralissa, suomessa ja pohjoissaamessa (Aikio 2007a: 26).

Kantaurali	Suomi	Pohjoissaame
i ü	ĩ u	i y u
e	o e ö	ea (e) o oa
ä	a ä	á a

Nyky-suomen ja pohjoissaamen vokaali-inventaariot ovat melko yhteensopivia kuten taulukosta 1. nähdään. Niinpä foneettista motivaatiota lainasanoissa tapahtuville vokaali-

lien laadun muutoksille useimmiten ei ole. Suomen ja saamen kognateissa suomen vokaalit vastaavat varsin hyvin kantauralin alkuperäisiä vokaaleja. Saame puolestaan on vokaalien muutosten, yhdistymisien ja jakautumisien kautta järjestänyt uralilaisen vokaalijärjestelmän melkein kokonaan uusiksi. Muun muassa vokaaliharmonia katosi ja alkuperäiset lyhyet painolliset vokaalit pitenivät ja sen seurauksena edelleen diftongiutuvivat. (Aikio 2007a: 25–26.) Aikio käyttää saamen vokaaliston muutosprosessista nimitystä ”the Great Saami Vowel Shift”. Tämä mutkikas ääntenmuutosten sarja on toteutunut kielessä lähes täysin säännöllisesti, mikä antaa syyn olettaa, että kantasaamen edeltäjää on puhuttu suhteellisen pienellä alueella ja tiiviissä yhteisössä. (2012: 70–71.) Esimerkiksi muutos **a > (v)uo* on hyvin varhainen, koska se on havaittavissa eteläsuomalaisissakin saamelaislainoissa kuten *nuoska* ’sula’ < kantasaame **núockë* ’märkä’ < kantaurali **náčki* (Aikio 2012: 90).

TAULUKKO 2. Pohjoissaamen vokaalien kehityskulkuja varhaiskantasuomesta.

1. Tavu	2. Tavu
1) <i>*i > a</i> <i>*šilmä > čalbmī</i> ’silmä’	1) <i>*i > a</i> <i>*käte > giehta</i> ’käsi’
2) <i>*y > a</i> <i>*yskä > aski</i> ’syli’	
3) <i>*u > o</i> <i>*tule > dolla</i> ’tuli’	2) <i>*a</i> ja <i>*ä</i> lankesivat yhteen kantasaamessa
4a) <i>*e > a</i> jos toisessa tavussa ollut <i>*e</i> <i>*mene- > mannat</i> ’mennä’	> <i>á</i> <i>*šečäme > čeahcán</i> ’setäni’
4b) <i>*e > ea</i> jos toisessa tavussa ollut <i>*ä</i> tai <i>*o</i> <i>*elä- > eallit</i> ’elää’	> <i>i</i> <i>*šečä > čeahci</i> ’setä’
5a) <i>*o > uo</i> jos toisessa tavussa ollut <i>*e</i> <i>*koške > guoika</i> ’koski’	3) <i>*o > u</i> <i>*pađo > buođđu</i> ’pato’
5b) <i>*o > oa</i> jos toisessa tavussa ollut <i>*o</i> <i>*kota > goahti</i>	<i>o</i> myös säilynyt: <i>*pađon’će > buđoš</i> ’pikku pato, patonen
6a) <i>*ä > ie</i> jos toisessa tavussa ollut <i>*e</i> <i>*käte > giehta</i> ’käsi’	
6b) <i>*ä > á</i> jos toisessa tavussa ollut <i>*ä</i> tai <i>*o</i> <i>*äjmä > áibmi</i> ’neula’	
7) <i>*a > uo</i> <i>*kala > guolli</i>	
8) <i>*ii, uu > i, u</i> <i>*kuule > gullat</i> ’kuulla’	
9) <i>*ee, *oo > ie, uo</i> <i>*keele, noore > giella, nuorra</i>	

Taulukkoon 2. olen Korhosen äännehistorian pohjalta koonnut yksinkertaistetusti vokaalien kehityksen varhaiskantasuomesta pohjoissaameen (1981: 77–105). Sporadiset epäsäännöllisyydet olen jättänyt pois. Kolmannen tavun fonologia on saamessa huomattavasti yksinkertaisempaa, joten rajaan vokaalien tarkastelun ensimmäiseen ja toiseen tavuun. Taulukosta nähdään myös, kuinka nykysuomen vokaalit ovat varsin hyvin säilyneet varhaiskantasuomesta asti (itämerensuomen äännehistoriasta ks. esim. Laanest (1975)). Merkittäviä muutoksia ensimmäisessä tavussa ovat pitkien vokaalien **ee*, **oo*, ja **öö* diftongiutuminen (**keele* > *kieli*) ja tavunloppuisten klusiilien vokaaliutuminen (**kopra* > *koura*). Supistumat ja niistä mallinsa saaneet analogiset muutokset ovat lisänneet pitkiä vokaaleja ja diftongeja ja laajentaneet niiden esiintymisympäristön jälkitaivuihinkin esim. **lampahasen* > *lampaaseen*. Sananloppuisessa asemassa vartalon **e*³ on suomessa noussut *i*:ksi: **käte* > *käsi*).

Saamelaisten kielten sisäiset murre-erot voivat olla huomattavia. Etenkin itäisten saamen kielten ja murteitten vokaalijärjestelmät ovat monimutkaisia. Pohjoissaamen itämurteiden vokaaleissa tavataan esim. umlauteja ja neutralisoitumista. Muun muassa ensimmäisen tavun <*á*>:n laatu voi vaikuttaa seuraavan tavun vokaali: etuvokaali toisessa tavussa tekee */a(a)/*:sta */ä(ä)/*:n. Samalla lailla seuraavan tavun etisyys voi muuttaa etiseksi ensimmäisen tavun diftongin jälkikomponentin */a/*. Tämä muutos diftongin jälkiosassa voi edelleen laukaista muutoksia diftongin alkuosan vokaalissa. (Sammallahti 1998: 14–16.) Palaan pohjoissaamen murre-eroihin tarkemmin tapauksissa, joissa ne voisivat selittää vokaalien nativisaatiota.

Konsonantit eivät ole tutkimukseni kohteena, joten analyysissäni käsittelen niitä vain silloin, kun se on tarpeen vokaaleissa tapahtuneiden substituutioden selittämiseen. Yleistyksenä sanottakoon, että siinä missä suomi on ollut konservatiivinen vokaaleissa, ovat saamelaiset kielet säilyttäneet varhaiskantasuomalaisen konsonantiston sukukielteään huomattavasti paremmin. Saamen konsonanteissa muun muassa liudentuminen on säilynyt esim. PS *ganjal* 'kyynel' */kanjal/* (Sammallahti 1981: 2). Olennainen ero suomen konsonanttien fonomorfoлогияan on, että saamessa astevaihtelu koskee kaikkia konsonantteja ja niiden yhtymiä: esim. *namma* 'nimi' ~ *nama* 'nimen'.

³ Rekonstruoidaan myös **i* (**käti*). Ks. esim. Sammallahti (1998: 4). Tämän tutkielman tarkkuudessa olennaisinta on, että kyseessä ovat nykysuomessa *-e*-vartaloiset sanat

1..5. Suomen ja saamen kontaktit kantakielistä Lappiin

1.5.1 Itämerensuomi ja saame

Melkein kaikki suomalais-ugrilaiset kielet ovat olleet kontakteissa sukukieltensä kanssa, mistä on voinut seurata sanaston lisäksi myös morfologian lainautumista. Saamen ja itämerensuomalaisten kielten kontaktit ovat olleet niin intensiivisiä, että niiden yhteneväisyyksiä on yhteisen välikantakielen olettamisen sijaan yritetty selittää vain kaukaisempien sukukielten kielikontaktin tuloksena. (Laakso 2010: 603.) Yhteiseen varhaiskantasuomeen palautumisen puolesta on kuitenkin todistanut mm. Korhonen (1981). Kuokkanen (2012, 2018) tulokset osoittavat, että jälkitavujen labiaalivokaalit voivat itämerensuomen ja saamen yhteisen kantakielen innovaatio, vaikka niiden yleistymiseen kielissä liittyy lainaamista. Toisaalta saamen kielistä on osoitettavissa kantasaamea vanhempia germaanisista lainoja, joita ei tavata itämerensuomessa (Aikio 2012: 73–74 mukaan Koi-vulehto 1988, 1999). Ne voivat olla peräisin lainautumisesta eri maantieteellisillä kontaktialueilla. Aikio pitää todennäköisenä, että yhtenäisen kantakielen sijaan varhaiskantasuomi ja varhaiskantasaame muodostivat murrejatkumon, johon kuuluneet eri puheyhteisöt olivat vaihtelevissa määrin kontakteissa toisiinsa ja muihin naapurikieliin. (2012: 73–74)

Jos varhaiskantasaamea on suurten vokaalimuutosten säännöllisyyden perusteella puhuttu suhteellisen pienellä ja tiiviillä alueella, on kantasaamen ja sen seuraajien tilanne ollut hyvin toisenlainen. Saamelaisperäinen paikannimisubstraatti osoittaa, että saamelaisia kieliä on puhuttu varhaisella keskiajalla valtavan suurella, melkein koko Suomen, Karjalan ja Lapin kattavalla alueella. Puhujien suuri maantieteellinen hajautuminen johti kantakielen jakautumiseen useiksi paikalliskieliksi. Suomalaisten heimojen ekspansio pohjoiseen näille alueille on tapahtunut vasta myöhemmin. (Aikio 2012: 70–71, 91–94, 102–103.) Tämä tarkoittaa tietenkin sitä, että lähes kaikki nyky-suomen puhuma-alueesta on ensin ollut saamenkielistä eli kontakteja ja kielenvaihtoa on tapahtunut suurella alueella.

1.5.2. Suomi ja saame Lapissa

Levikiltään peräpohjalaiset, nuoret saamelaislainat ovat oletetusti peräisin Lapin uudisasuttamisen ja suomalaistumisen ajalta. Kemin Lapin täydellinen suomalaistuminen Inarissa lukuun ottamatta on monesti johtanut suomalaisasutuksen ja -omistuksien varhaisuuden liioitteluun (Aikio, Huuskonen & Lettinen 2016: 20). 1500-luvulta lähtien pohjoismaiset valtiot pyrkivät ottamaan pohjoiset etupiirinsä kiinteämmin osaksi valtakuntiaan. Suomalaistuminen alkoi kunnolla käynnistymään kuitenkin vasta satoja vuosia myöhemmin. Ruotsin kruunu turvasi saamelaisten omistusoikeudet maihinsa 1700-luvun puoliväliin asti, mihin liittyivät ns. lapinrajat, joiden yli ei uudisasukkailla ollut asiaa. Kaikkia alueelle haluavia tunkeutujia eivät rajat tietenkään estäneet. Muuttoliikettä kiihdyttivät vuosina 1679 ja 1695 julkaistut uudisasutusplakaatit, joiden mukaan saamelaisten perinteiset elintavat ja uudisasukkaiden elinkeinot eivät haittaa toisiaan. Väittämä ei pitänyt paikkaansa, mikä koitui varsinkin Kemin Lapin metsäsaamelaisten kohtaloksi. Vielä 1700-luvun alussa selkeät saamelaisten omistusoikeudet ja vanhat Lapin rajat unohdettiin hiljalleen 1800-luvulle tultaessa. (Lehtola 1997: 30–32.)

Saamelaiset eivät vain väistyneet pidemmälle pohjoiseen uudisasutuksen tieltä. Esimerkiksi Sodankylän seudulla 1600-luvulla oli tyypillistä, että myös saamelaiset itse ryhtyivät uudisasukkaiksi omille maille, jolloin suomalaistuminen tapahtui periaatteessa ensin vain asiakirjoissa. Entisten lapinkylien saamelaisten siirtyminen suomalaisen kyläjärjestelmän piiriin johti kuitenkin selvään kulttuurinvaihdokseen. Sen seurauksena saamelaisuutta alettiin lopulta jopa hävetä ja lapsille ryhdyttiin puhumaan suomea. (Lehtola 1997: 32.) Suomen kielellä oli ennen kulttuurin ja kielen vaihtumistakin nykyään unohdettu mutta aikanaan olennainen asema Lapissa virallisten yhteyksien välityskielenä. Esimerkiksi vielä 1700-luvulla torniolaisia porvarispoikia käytettiin tulkkina käräjillä, ja on mahdollista, että tulkkaus saamesta ruotsiin ja ruotsista saameen tapahtui suomen kautta. Tämän asemansa suomi menetti vasta 1800-luvulla alueiden ruotsalaistamis- ja norjalaistamiskampanjoiden myötä. (Aikio ym. 2016: 19–20.)

1.6. Saamelaisen lainasanaston tutkimus Suomessa

Sukukielten vertailu on historiallisen kielitieteen ydinalaa ja sen tutkimiseen on Suomessa verrattain hyvät edellytykset. Sijaitseehan nykyvaltion alueella ja naapurissa koko joukko suomalais-ugrilaisia kieliä kuten karjala, viro ja saame. Vaikka nykyään voitaisiin puhua oikeasta vähemmistökielilibuumista, ovat saamen kieli ja saamelaiset kiehtoneet alan tutkijoita jo pitkään. Tutkimuksiaan saamesta ovat ”vanhoista suurista kielimiehistä” julkaisseet esimerkiksi Elias Lönnrot (1854), E. N. Setälä (1890) ja Erkki Itkonen (1939).

Saamelaisia lainasanoja on tutkittu Suomessa jo yli sata vuotta. Ensimmäinen tutkimus aiheesta on Frans Äimän vuonna 1908 julkaistu ”Lappalaisia lainasanoja suomen murteissa”. Aikion mukaan äännevastaavuuksiin perustuvan, kestävän metodin ansiosta suurin osa Äimän artikkelin 101 etymologiasta on edelleen kelvollisia. Niiden joukossa oli peräpohjalaisen sanaston lisäksi muutamia eteläisiäkin lainoja kuten *alkea* ’helppo’ ja *puoto* ’pato’. Äimän sanalista on toiminut pohjana monille seuraavillekin etymologisille julkaisulle. (Aikio 2009: 36.) Äimän jälkeen listauksia saamelaisista sanoista suomessa ovat julkaisseet mm. T. I. Itkonen teoksessaan ”Suomen lappalaiset vuoteen 1945” (1948) ja Lauri Hakulinen, jonka ”Suomen kielen rakenne ja kehitys” (1941, 1946) sisältää luettelon ”Lappalaiset lainat”. Korhosen (1981) katsaus saamen äännehistoriaan pitää myös sisällään listauksen saamelaisista lainasanoista itämerensuomessa. Sanoja listassa on suppeasti, mutta Hakulisesta poiketen Korhonen on sisällyttänyt mukaan myös saamen sanat, joista lainat oletettavasti on saatu. (Häkkinen 2007: 162–163.) Ante Aikio (2009) on uusien saamelaisten etymologioiden esittämisen lisäksi koonnut väitöskirjaansa listan saamelaisista lainasanoista suomen ja karjalan peräpohjalaisissa murteissa, joka toimii tämän pro gradu -tutkielmani aineistona. Saamelaisperäisiä sanoja kuten *kaamos* ja *mursu* on päätynyt suomen kirjakieleenkin, mitä on tutkinut Kaisa Häkkinen (2007).

Aikion mukaan aiemmassa tutkimusperinteessä saamelaiset kielet on saatettu nähdä vain lainavaikutuksen vastaanottajina. Saamelaisperäiseen vaikutukseen Lapin ulkopuolella on suhtauduttu skeptisesti, minkä vuoksi joitain lainaetymologioita on pidetty kyseenalaisina. Näin on koettu, vaikka lähes kaikki suomalainen asutus Suomessa sijaitsee alueilla, jotka aiemmin ovat olleet saamelaisia. (Aikio: 2009: 38–39.) Nykyään

esimerkiksi saamelaista substraattinimistöä tunnetaan eteläisintä Suomea myöten (aiheesta esim. Aikio 2007b). Ylikoski (2010: 383–384) toteaa, että viime vuosikymmenien etymologisten tutkimusten kuten Häkkinen (2007, 2008), Koponen (1996) ja Aikio (2009) myötä suomen saamelaislainojen tuntemus on noussut aivan uudelle tasolle⁴. Hänen mukaansa pohjoisen itämerensuomen sanastossa saamelainen alkuperä on syytä nähdä yhtä mahdollisena vaihtoehtona kuin indoeurooppalaisista kielistä lainautuminen.

Nimenomaan etymologista nativisaatiota saamen ja suomen lainoissa on esitellyt Ante Aikio vuonna 2007 julkaistussa artikkelissaan ”Etymological nativization of loanwords: a case study of Saami and Finnish”, joka toimii tämänkin opinnäytetyön mallina. Etymologista nativisaatio on ollut vielä Aikion (2007a) julkaisuaikoina huonosti tiedostettu ilmiö, mutta suomalaisessa uudemmassa sanastontutkimuksissa se tunnetaan jo. Se mainitaan esim. Mikko K. Heikkilän Pohjois-Euroopan kielellistä historiaa käsittelevässä väitöskirjassa ”Bidrag till Fennoskandiens språkliga förhistoria i tid och rum” (2014: 150–151). Etymologinen nativisaatio on esillä myös Juha Kuokkalan itämerensuomen ja saamen jälkitavujen labiaalivokaaleita arvioivassa artikkelissa ”Finnic-Saamic labial vowels of non-initial syllables: an etymological evaluation” (2018: 3–4). Lainasanojen etymologinen nativisaatio on kuulunut myös Oulun yliopiston suomen kielen kielihistorian kurssin opetussisältöön.

Sanojen alkuperän määrittelyn kriteereistä ovat etymologit Suomessa väitelleet kiivaastikin. Esimerkiksi Aikio (2001) on kritisoinut deskriptiivisyyttä alkuperän selittäjänä. Säännönmukaiset äännevuokset ja äännevastaavuudet ovat historiallis-vertailevan metodin ydin ja perusta. Epäsäännöllisyys ja epäodotuksenmukaisuus ovat kuitenkin todellinen joskin vaikeasti lähestyttävä ongelma. Äännevastaavuuksissa tapahtuvan variaation synnyn ymmärtäminen voi muuttaa näkemyksiä historiasta. Jos esimerkiksi etymologista nativisaatiota ei otettaisi huomioon voisi virheellisesti päätellä, että saamen sanasta *roggi* saadut aineistoni lainat *rokki* ja *runka* kuuluvat äännevastaavuksiensa vuoksi eri lainasanakerrostumiin tai että sanat *roggi* ja *runka* ovat kognaatteja. Niinpä tulevaisuudessa tullaan ehkä löytämään uusia lainoja, joiden alkuperän perusteina käytetään äännevastaavuuksia, joita aiemmassa tutkimusperinteessä on pidetty epäodotuksenmukaisina. Sellaisiksi tapauksiksi Ylikoski (2010: 384) esittää varauksella esim. verbiä *siekailla*, joka voisi olla peräisin saamen verbistä *čiehkat*. Hän myös arvelee, että ”–

⁴ Samassa artikkelissaan Ylikoski esittää itsekin saamelaisiksi lainoiksi mm. verbejä *kietoa* ja *kietaista*.

useimmat täydellisen säännölliset ja odotuksenmukaiset saamelaiset lainaetymologiat eteläiseen suomeen ulottuville sanoille on jo löydetty viimeistään Aikion (2009) perusteellisen tutkimuksen myötä”. Jäljellä oleville mahdollisille saamelaislainoille on siis yhä vaikeampaa löytää aukottomia selityksiä, minkä takia etymologisen tutkimuksen perusihanteista voidaan joutua luopumaan (Ylikoski 2010: 384–385). Ylikosken (2016: 7) mukaan epäsäännöllisten yksittäistapausten ymmärtäminen vaatii varovaista poikkeamista äänne- ja muotovastaavuuksien perusvaatimuksista.

1.7 Peräpohjalaisten saamelaislainojen jakaumasta ja semantiikasta

Saamelaislainojen jakauma peräpohjalaismurteissa ei ole tasainen, vaan ne vaikuttavat selvästi yleisemmiltä murrealueen pohjoisemmissä osissa. Levikiltään laajimpia tavataan naapurimurteissa Pohjois-Pohjanmaalla ja Kainuussa asti. Saamesta on lainattu erityisesti maantieteellistä sanastoa, joka suomalais-karjalaisilla tulijoilla ei ollut riittävää. Tällaista on vaikka meri- ja rannikkosanasto, jota on tarvittu kuvaamaan muuhun Lappiinkin verrattuna omaleimaista Jäämeren aluetta. Myös lintujen nimityksiä on lainattu, sillä monia Lapin lintuja ei tavata etelässä ollenkaan tai ne ovat ainakin harvinaisia. Omaperäisiä sanoja on korvattu ilman varsinaista tarveakin: saamelaisperäiset *aapa*, *jänk(k)ä* ja *pahta* ovat miltei täysin syrjäyttäneet lekseemit *suo* ja *kallio*. Lainojen yleistymistä on edesauttanut niiden esiintyminen saamelaisessa paikannimisubstraatissa. (Aikio 2009: 40, 48–50; Aikio 2012: 50.)

1.8. Aineisto

Tutkimusaineistoni on Aikion väitöskirjansa liitteeksi koostama lista saamelaisista lainasanoista, joita tavataan ensisijaisesti tai ainoastaan suomen ja karjalan pohjoisimmissä murteissa. Suomen sanat ovat yleiskielisessä asussa. Lista on koottu etupäässä Suomen kielen etymologisen sanakirjan ja Suomen sanojen alkuperän pohjalta, mutta sitä on täydennetty myös sanoilla kansanperinteen kerääjä Samuli Paulaharjun murresanaluetteista. Osa Paulaharjun murre sanoista, kuten *suovvamuorra* < PS *suovvamuorra* ~ *suomuorra* ’puu, jonka päällä lihaa savustetaan’ vaikuttaa fonologisen adaptaation puutteen vuoksi vain sporadisilta lainoilta, joten ne on jätetty pois. (Aikio 2009: 243–290.) Listansa esittelyssä Aikio toteaa, että yleensä ei ole mahdollista täsmällisesti tunnistaa,

mistä saamen variantista mikäkin laina on saatu. Siksi suomen lekseemeille on annettu vastineita eri saamelaiskielistä. Näkyvillä on myös kantasaamen rekonstruktio, jos sana ei ole saamessa tuore laina, epäsäännöllinen tai vain yhdessä saamen variantissa tavattu. (2009: 243.) Olen kääntänyt lainasanojen merkitykset englannista suomeen eli mahdolliset virheet ja epätarkkuudet ovat omiani. Esimerkkeinä käyttämäni suomen ja saamen kognaatit ovat peräisin Korhoselta (1981), jollen toisin mainitse. Saamelaisiin lainasanoihin liittyvät ilman muuta myös saamelaiset paikannimet, joita en tässä tutkielmassani kuitenkaan käsittele.

2. TEOREETTINEN TAUSTA JA LAINASANOJEN NATIVISAATIO

2.1. Historiallis-vertaileva kielitiede ja kielikontaktit

Historiallis-vertaileva kielitiede tutkii kielten sukulaisuutta ja sitä, miten kielet muuttuvat diakronisesti eli ajan myötä. Alan pioneereja olivat mm. unkarilaiset János Sájnovics ja Sámuel Gyarmathi, joiden tutkimukset unkarin, saamen ja suomen sukulaisuudesta osoittivat jo huomattavaa metodiikan ja argumentoinnin hallintaa. Gyarmathin teosta ”Affinitas linguae Hungaricae cum linguis Fennicae originis grammaticae demonstrata” (1799) on pidetty ensimmäisenä oikeana tieteellisenä tutkimuksena vertailevassa kielitieteessä. Sukukielten samankaltaisuuksiin oli tietenkin kiinnitetty huomiota paljon aiemminkin: jo 1500-luvulla saksalainen Sebastian Münster huomasi, että suomalaiset ja saamelaiset puhuvat yhteistä kieltä, joka poikkeaa ruotsista. (Lehtinen 2007: 24–25.) Historiallisen kielitieteen ehkä tärkein löytö ovat kielten kehityksessä tapahtuneet säännölliset äänne- ja muoto- ja muotovaikutukset, joista tuli vertailevan metodin perusta. Koska kielten fonologia ei muutu mielivaltaisesti, säännöllisillä ja toistuvilla äänne- ja muoto- ja muotovaikutuksilla voidaan sekä havaita että perustella uskottavasti kielten sukulaisuhteita. (Hock & Joseph 1996: 114–115, 464.)

Kielikontaktien vaikutusta kielten historialliseen kehitykseen on perinteisesti pidetty vähäisenä. Kontaktien oletettiin vaikuttavan kielten muutokseen vain tiukasti rajatuin ehdoin esim. kontaktissa olevien kielten tulee olla hyvin samanlaisia tai lainatun elementin pitää vastata kielen itsenäisen muutoksen suuntaa. Jollei muutokselle löytynyt mitään kielensisäistä motivaatiota, saatettiin viimeisenä oljenkortena selittää se kosketuksella toiseen kieleen. Nykyään erityisesti pidginien ja kreolien kaltaisten sekakielten tutkimus on haastanut perinteisiä kielen kehityksen malleja. (Thomason 2001: 1.) 1950-luvulla alkunsa saaneen modernin kontaktilingvistiikan keskiössä ovat olleet yksilön kaksikielisyys ja yhteiskunnan monikielisyys. Ensimmäisiä kontaktilähtöisen historiallisen kielenmuutoksen huomioivia teoksia olivat Appelin & Muyskenin (1978) oppikirja ”Language contact and bilingualism” ja Thomasonin & Kaufmanin (1988) monografia ”Language contact, creolization and genetic linguistics”, joista jälkimmäinen on edelleenkin vaikutusvaltaisimpia julkaisuja historiallisen kontaktilingvistiikan alalla. (Matras 2009: 1).

Substraatti ja superstraatti ovat kontaktilähtöisen kielenmuutoksen peruskäsitteitä. Kontaktit kielten välillä vaikuttavat aina luovan muutosta, mutta se ei ole tasapuolista. Vaikutuksen suuntaan, määrään ja laatuun vaikuttavat selvästi kielten prestiisierot. Perinteinen ajattelutapa on ollut, että korkeamman statuksen kieli eli superstraatti vaikuttaa matalamman statuksen kieleen eli substraattiin, mikä tarkoittaa, että lainasanat kulkeutuisivat vain prestiisikielestä vähemmän arvostettuun. Pitkittyneen kontaktin aikana kuitenkin substraattikin voi vähitellen jättää jälkensä superstraattikieleen. (Hickey 2010: 7–8.) Tällaista substraattivaikutusta ovat juurikin saamelaisperäiset paikannimet ja lainasanat, joita tavataan eteläisimmilläkin täysin suomalaistuneilla alueilla.

2.2. Lainaaminen

Tutkijat jakavat kielten kontaktilähtöisen muutoksen kahteen eri kategoriaan. Lainaamisella tarkoitetaan kutakuinkin tilanteita, jossa puhujat tuovat vieraan kielen ainesta omaan kieleensä. Interferenssi, transfer ja substraattivaikutus liittyvät taasen kielenoppimiseen tai -vaihtoon, jolloin primäärinen kieli vaikuttaa opittavaan kieleen. Yleisesti hyväksytyä lainaamisen määritelmää ei kuitenkaan ole eikä myöskään kriteerejä, joilla erottaa se interferenssistä. (Winford 2010: 171.) Winfordin mukaan lainaamisen voi määritellä kielellisen materiaalin siirroksi, jossa puhujan dominantti vastaanottajakieli on aktiivinen toimija. Aiemmasta tutkimuksesta poiketen määrittely tehdään psykolingvistiseen mekanismiin viittaamalla eikä esimerkiksi sen perusteella, minkälaista ainesta konkreettisesti lainataan. Koska lainaaminen tapahtuu tavallisesti vahvemman kielen suuntaan, sillä ei yleensä ole suurta vaikutusta vastaanottajakielen kielioppiin⁵, vaan se koskee kielen vähemmän vakaita osa-alueita kuten sanastoa. (Winford 2010: 172.) Joka tapauksessa lainaaminen on terminä siltä osin harhaanjohtava, että kielellistä materiaalia ei oteta pois lähtökielestä eikä sitä ole tarve tai tarkoituskaan palauttaa. Loogisempaa olisi periaatteessa puhua vaikkapa kopioimisesta.

⁵ Winfordin mukaan on kiistanalaista, missä määrin rakenteellista lainaamista voi tapahtua (2010: 172). Tyypillinen esimerkki intensiivisistä kontakteista syntyneestä ns. ”Sprachbundista” on Balkanin alueen kieliliitto, jonka kielten yhteisiä rakenteita (kuten määräisen artikkelin suffiksi) ei selitä periytyminen yhteisestä kantakielestä, vaan ne ovat alueellisia innovaatiota ja levinneet kontaktien kautta (Hock & Joseph 1996: 400–402).

2.2.1. Lainasanojen luokittelusta

Sanaston lainaaminen ja lainasanojen luokittelu on saanut osakseen runsaasti tutkijoiden huomiota (Winford 2010: 172). Haugen (1950) luokittelee lainasanoja morfeemien **tuonnin** (morphemic importation) ja **substituution** (morphemic substitution) mukaan. Kun lähtökielen morfeemeja tuodaan vastaanottajakieleen, tuodun vieraan morfeemin foneettinen materiaali voidaan edelleen substituoida kokonaan tai osittain tai jättää lähtökielen mukaiseksi. Morfeemisella substituutiolla Haugen tarkoittaa sitä, että lainaajat saattavat analysoida lähtökielen mallisanan morfeemirakenteen ja korvata havaittuja morfeemeja niiden omaperäisille vastineilla: amerikanenglanti *board-er* 'alivuokralainen' > amerikanportugali *bord-o*. Näin saadaan kolme eri lainasanojen pääryhmää:

1. **Lainasanat:** morfeemit tuodaan ilman morfeemien substituutiota. Voidaan jakaa edelleen fonemaattisen substituution täydellisyyden perusteella.
2. **Lainablendit (loanblend):** osa tuoduista morfeemeista korvataan vastaanottajakielen omilla, ns. hybridilainat kuten edellä mainittu *board-er* > *bordo*.
3. **Merkityksenmuutokset (loanshift):** substituutio ilman vieraan fonologisen materiaalin tuontia. Omaperäisten morfeemien merkitys vain muuttuu. Näitä ovat ns. käänöslainat (*skyscraper* > *Wolkenkratzer* > *pilvenpiirtäjä*) ja semanttiset lainat *mouse* > *hiiri* 'tietokoneen hiiri'. (Haugen 1950: 214–215.)

Haugen kuvailee myös lainablendejä muistuttavia ”**lainaluomuksia**” (”**creation**”), jotka motivoituvat kielten ja kulttuurien kohtaamisesta mutta joille ei lainanantajakielistä löydy mallisanaa. Tällainen on yaquin kielen *liósnóoka* 'rukoilla', joka muodostuu espanjalaisesta lainasanasta *liós* 'jumala' < espanja *dios* ja kotoperäisestä verbistä *nóoka* 'puhua'. Rukoilemisen konsepti on peräisin espanjalaisesta kielestä ja kulttuurista, mutta suoraa mallia *jumala-puhua*-verbille ei kielessä ole. (1950: 220.) Winfordin (2010: 173) mukaan merkittävää Haugenin luomassa luokittelussa oli, että tuonnin ja substituution käsitteet olivat yritys kuvata lainaamisen lingvistisiä prosesseja. Tämä johdatti muitakin lainasanojen tutkijoita keskittymään prosessien tuloksista itse prosesseihin.

2.3. Lainasanojen nativisaatio

Kielten fonologiat voivat erota toisistaan huomattavasti, mikä aiheuttaa ongelmia sanoja lainattaessa. Ääntämisen lisäksi voidaan tehdä useita erilaisia muita mukautuksia, mutta yhteistä niille on, että vieraan kielen sana nativisoidaan integroimalla se kiinteämmin kohdekielen rakenteeseen. Tärkein nativisaation prosessi liittyy joka tapauksessa fonologiaan: lainatusta sanasta on vähintäänkin tehtävä ääntämiskelpoinen vastaanottajakielen puhujalle. (Haugen 1950: 2015.) Lainasanoissa tapahtuvat äännesubstituutiot voidaan nähdä kaksivaiheisena prosessina:

1. **Havainnollinen vaihe (perceptual phase):** vieraan kielen äännejono segmentoidaan. Oman kielen fonologia voi aiheuttaa virhetulkintoja.
2. **Operationaalinen vaihe (operational phase):** osittain tulkittu äännejono sovitetaan natiiviin fonologiaan. Tämä voidaan tehdä segmenttejä korvaamalla, poistamalla tai lisäämällä. (Aikion 2007a: 12 mukaan Gussenhoven & Jacobs 2005: 35–37.)

2.3.1. Foneettisesti lähimmän vastineen periaate

Kun lainasanassa kohdataan vieras äänne, luonnollisin ja yleisin toimintatapa on korvata se samanlaisimmalla natiivilla äänneellä. (Hock & Joseph 1996: 259–261.) Lähin vastine on kumminkin tulkinnanvarainen asia: kielenpuhujalle tai lingvistille ei ole aina itsestään selvää, mikä vastaanottajakielen äänneistä on samanlaisin minkäkin vieraan kanssa. (Haugen 1950: 2015.) Hyvin erilaiset äännejärjestelmät voivat tuottaa esimerkiksi englannin ja havaijin tapauksessa varsin opaakkeja lainasanoja: *ticket* > *kikiki* (Aikion 2009: 13 mukaan Elbert & Pukui 1979: 28). Lisäksi lähtökielen alkuperäisen sanan ja nativisoidun lainasanan foneemien vastaavuus ei välttämättä ole yksi yhteen: ranskan nasaalivokaali /ð/ korvataan englannissa yhdistelmällä /on/ kuten sanassa *salon* [səlon] (Hock & Joseph 1996: 260).

Pitkälle kehittynyt kaksikielisyys vähentää adaptaation tarvetta, koska taitavilla kaksikielisillä puhujilla ei ole vaikeuksia käyttää lähtökielen fonologiaa. Varhaiset lainat kontaktin alkuvaiheesta ovat oletettavasti vääristyneempiä, koska kaksikielisyys on ollut vielä vähäistä. Pienellä varauksella on lainojen ajoittamiseen adaptaation perusteella

suhtauduttava. Adaptaatio heijastaa kontaktin keston sijaan ennemminkin kaksikielisyyden astetta, joka voi kehittyä nopeastikin. Kaikki lainasanat eivät välttämättä myöskään sisällä ajoituksen kannalta olennaisia äänneitä. Sama lähtökielen sana saatetaan lainata useana eri versiona kontaktin eri aikoina ja kaksikieliset puhujat voivat myös päivittää vanhoja lainoja ”korrektimpaan”, lähtökielen mallia paremmin vastaavaan muotoon. (Haugen 1950: 216.)

2.3.2. Etymologinen nativisaatio

Vaikka foneettisesti samanlaisimman äänneen käsite itsessään on ongelmallinen, on olemassa äännesubstituutioita, jotka rikkovat lähimmän vastineen periaatetta. Tällöin vieras äänne korvataan natiivilla, joka ilmiselvästi ei ole vastaanottajakielen foneettisesti lähin vastine. (Aikio 2009: 14.) Hock ja Joseph esittelevät etymologisen nativisaation ”eksoottisena” nativisaatioprosessina, jossa intensiivisissä kontakteissa olleiden läheisten sukukielten kognaattien äännevastaavuus luo näennäisanalogisen mallin foneettisesti motivoitumattomalle äännesubstituutiolle. Esimerkkinä tästä he käyttävät venäjää, jossa lainasanojen *h* on korvattu *g*:llä kuten sanassa *gospital* ’sairaala’. Substituutiosääntö $h > g$ on saatu venäjän ja ukrainan perintösanoista, joissa ukrainan $*g > h$ -muutoksen vuoksi vallitsee äännevastaavuus venäjä $g \sim$ ukraina h . Tästä on yleistetty sääntö ”vieras h vastaa omaa g :tä”. (1996: 261.) Kaukaistenkin sukulaiskielen kaksikieliset puhujat voivat huomata kieltensä äännevastaavuuksia ja käyttää niitä hyväkseen lainasanojen nativisoinnissa. (Aikio 2007a: 18).

Etymologinen nativisaatio on ollut huonosti tunnettu. Aikio toteaa, että tieto ilmiöstä on hajanaista ja yksityiskohtaista kuvausta sille ei ole olemassa. Hän on koonnut artikkelinsa katsauksen kirjallisuudesta, jossa etymologiselta nativisaatiolta vaikuttavia äännesubstituutioita on käsitelty eri nimityksien alla (2007a: 18, 19–23). Traskin *Dictionary of Historical and Comparative Linguisticsin* mukaan ilmiötä on kutsuttu nimillä ”loan nativization”, ”loan adaptation” ja ”correspondence mimicry” (Trask 2000a s.v. loan nativization). Aikio kritisoi näistä kahta ensimmäistä epämääräisiksi ja pitää osuvampana Hockin (1986: 392–393) antamaa nimitystä etymologinen nativisaatio.

Aikio rajaa ilmiön koskemaan vain fonologiaa. Sukukielten puhujat voivat äännevastauksien lisäksi matkia kielten morfeemien semanttis-funktionaalisia vastaavuuksia. Rajaustaan hän perustelee esimerkillä suomesta ja saamesta: *kelvoton* on lainattu pohjoissaameen muodossa *gealbboheapme*. Suomen karitiivisuffiksin *-ton* : *-ttoma-* korvaa saamen *-heapme*. Suffiksit ovat kognaatteja ja palautuvat molemmat kantauralin päätteeseen **-ptama*. Vaikka etymologinen perusta fonologiselle substituutiolle löytyy, ei voida sanoa, onko sillä ollut tekemistä sanan nativisaatiossa, koska morfeemit ovat myös toistensa täysiä semanttis-funktionaalisia vastineita. Etymologisen nativisaation määritelyään Aikio toteaa, että siinä on yleisen kielitieteen viitekehyksessä kyse varsin tavallisesta analogiasta. Ainoana huomattavana erona tyypilliseen analogiaan hän pitää sitä, että etymologinen nativisaatio vaatii mallikseen muotoja kahdesta eri kielestä yhden sijaan. (Aikio 2007a: 23.)

Aikio päätyy kirjallisuuskatsauksessaan siihen tulokseen, että vaikka etymologinen nativisaatio tunnetaan huonosti, hajanaiset esiintymät erilaisista kielistä pitkin maailmaa antavat syytä olettaa, että kyseessä voi olla suhteellisen yleinen ilmiö (Aikio 2007a: 19–22). Sitä on havaittu ainakin saamessa (Aikio 2007a), slaavilaisissa kielissä (Hock 1986: 392–393), kelttiläisissä kielissä (Hock 1986: 392–393), Australian pama-nyunganilaisissa kielissä (Nash 1997), baskissa (Trask 2000b: 53–54) ja persiassa (Comrie 1993). Baskin ja persian tapaukset osoittavat, että etymologinen nativisaatio ei rajoitu vain sukukielten välisiin lainasanoihin: baskissa se koskee lainoja espanjasta ja persiassa lainoja arabiasta. Vaaditaan vain riittävästi yhteistä sanastoa, joiden äännevastavuuksista muodostaa äännesubstituution malli. Ei ole väliä, ovatko sanat yhteistä perimää vai vanhaa lainakerrostumaa (Aikio 2007a: 22.) Esimerkiksi baskissa uusien espanjalaisten lainasanojen sananloppuinen *-ón* on substituoitu *-oi*, vaikka baskin fonotaksi sallii sananloppuisen *-on*-yhdistelmän: espanja *avión* 'lentokone', *camión* 'kuorma-auto, rekka' > baski *abioi*, *kamioi*. Malli saadaan vanhoista lainasanoista: espanja *razón* 'rotta' ~ baski *arratoi*. (Trask 2000b: 53–54.)

Etymologinen nativisaatio luo hankaluuksia vertailevan kielihistorian metodille. Se saa lainasanat näyttämään todellista ajoitustaan vanhemmilta. Tyypillinen lainasanojen jako tarkkoihin kerrostumiin voi mennä pieleen, kun sanoja rekonstruoidaan taaksepäin lähimpään foneettiseen vastaavuuteen. Esimerkiksi saamen ja suomen molemminpuolisia lainasanoja on erehdytty pitämään kognaatteina etymologisen nativisaation vuoksi.

Siksi on tarpeen ottaa ilmiö huomioon, jos tutkitaan pitkään kontaktissa olleiden kielten historiaa. (Aikio 2007a: 43.)

2.3.3. Muita nativisaatiostrategioita ja lainasanoissa tapahtuvia muutoksia

Etymologisen nativisaation lisäksi on olemassa muitakin lähimmän foneettisen vastineen periaatetta rikkovia lainasanojen nativisaatiostrategioita. Esittelen tässä lyhyesti niistä muutamia suomen ja saamen kannalta mahdollisesti olennaisia. Esimerkiksi moderneissa kirjakielissä tyypillinen lainasanojen ”spelling pronunciation” (englanti *jeep* > *jeeppi*) eli nativisaatio ortografian perusteella tuskin olisi suomen ja saamen tapauksessa selittävä tekijä. Nykyinen yhtenäinen pohjoissaamen ortografia hyväksyttiin käyttöön vasta 1978 (Korhonen 1981: 59).

Systemipohjaisessa nativisaatiossa (system-based nativization) lähtökielen äännejärjestelmän oppositioita pyritään säilyttämään nativisoimalla sen tiettyjä äännteitä vain tiettyillä omilla. Vastaanottajakielen lähintä omaa äännettä ei voida käyttää missä tahansa tilanteessa, koska se voi olla ”varattu” jollekin toiselle lähtökielen äännteelle. Esimerkiksi hindin englantilaisissa lainoissa aspiroituneet klusiilit korvataan aspiroitumattomilla, vaikka aspiroituneet kuuluvat hindin äännejärjestelmään. Hindistä taasen puuttuvat soinnittomat frikatiivit, joten aspiroituneet klusiilit on varattu substituomaan niitä. Näin vieras oppositio [p^h] vs. [f] säilytetään muuttamalla se natiiviksi oppositioksi [p] vs. [p^h], ja syntyy nativisaatioita kuten englanti *proof* > hindi [*prūp^h*].

Systemipohjaista nativisaatiota lähellä on hypoteettinen **systemin analogioille** perustuva substituutio ”systemic analogies”. Aikio arvelee, että pohjoissaamen suomalaisissa lainasanoissa yleinen substituutio $e > PS\ ea$ on voinut toimia mallina substituutiolle $o > PS\ oa$, joka ei ole fonologisesti tarpeellinen tai etymologinen, muttei ei myöskään vaikuta etymologiselta tai systemipohjaiselta nativisaatiolta. (Aikio 2007a: 42.)

Kansanetymologia⁶ voi johtaa pidemmälle vietyyn nativisaatioon, jossa lainasanan merkityksestä tulee läpinäkyvämpi. Suomessa tyypillinen esimerkki on *tuomiokirkko* < ruotsi *domkyrka* vrt. *dom* ’kupoli’. Lainasanojen mukauttamiseen saatetaan myös käyttää virallisilta instituutioilta peräisin olevia hyvin eksplisiittisiä ohjeita ja sääntöjä. Esimerkiksi Suomessa Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kielilautakunta antaa ohjeita vierassanojen kieliasusta.

2.4. Etymologinen nativisaatio pohjoissaamen suomalaisissa lainasanoissa

Ensisijaisesti etymologista nativisaatiota käsittelevä aiempi tutkimus on vähäistä. Tutkielmani mallina toimii jo usein mainitsemani Aikion (2007a) artikkeli, joka käsittelee etymologista nativisaatiota pohjoissaamen suomalaisissa lainasanoissa. Saamelaiset ja itämerensuomalaiset ovat olleet kontaktissa hyvin kauan. Esimerkiksi jotkut lainoista (kuten PS *vašši* ’viha’) vastaavat äännetasoltaan aikaa ennen kantasuomen *š > *h -muutosta. Tunnetun historian aikana kontaktialueen saamelaisille on ollut tyypillistä kaksikielisyys. Lainasanat ovat levinneet muualle saamen puhuma-alueelle kaksikielisten kautta, mikä on luonut hyvät sosiolingvistiset edellytykset etymologiselle nativisaatiolle. Nykysuomen ja varhaisemman suomen lainasanoja nykypohjoissaamassa on yli tuhat. (Aikio 2007a: 24–25.)

Mielenkiintoista on, miten kantaauralin lyhyiden pääpainollisten vokaalien ja painottomien vartalonvokaalien erilaisista substituuutioista muodostuu monimutkainen systeemi, jonka osat vaikuttavat toisiinsa. Foneettisen samanlaisuuden ja etymologisen nativisaation lisäksi erilaisia vokaalinmuutoksia näyttää motivoivan systeemipohjaisen nativisaation ns. ”varatut vokaalit”, analogiat muiden vokaalien substituuutioista ja joidenkin vokaalien semanttis-funktionaaliset implikaatiot. (Aikio 2007a)

Suomen **ensimmäisen tavun korkeissa vokaaleissa** *i* ja *u* tavataan tasapuolisesti sekä etymologista (*i, u* > PS *a, o*: *hinta, surma* > PS *haddi, sorbmi*) että foneettista (*i, u* > PS

⁶ Kansanetymologista nativisaatiota muistuttaa puristisessa kielenhuollossa esim. Islannissa ja Israelissa harjoitettua ns. ”phono-semantic matchingia”, jossa pyritään tuomaan kieleen uudissana, joka säilyttää alkuperäisen merkityksen ja muistuttaa sitä äänteellisesti mutta joka laaditaan olemassaolevista oman kielen elementeistä. Islannin sana *eyðni* ’AIDS’ on saatu yhdistämällä fonologisesti ja semanttisesti AIDSia muistuttava *eyða* ’tuhota’ ja nominaalinen suffiksi *-ni*. (Sapir & Zuckermann: 2008: 27.)

i, u: hirsi, surkea > PS *hirsa, surgat*) nativisaatiota. Toisin kuin Korhonen (1981) olettaa eri substituutiomallit eivät ole merkki eri historiallisista kerrostumista, vaan molempia on käytetty sekä vanhoissa että tuoreissa lainoissa. (Aikio 2007a: 28–29.) Tämä osoittaa sen, että kilpailevat äännesubstituutiot eivät ole toisensa poissulkevia. Niinpä vastaesimerkeillä ei voida todistaa, etteikö jotain nativisaatiostrategiaa käytettäisi. (Aikio 2007a: 21–30.) Suomen labiaalinen suppea etuvokaali *y* puuttuu saamesta, joten nativisaatiolle on fonologinen tarve. Sen tapauksessa käytetään foneettisesti läheisiä vastineita *i* ja *u*, joista *u* on harvinaisempi: *kylä, tyhjä* (<**tüšjä*) > PS *gilli, dušši*. Pohjoissaamassa *y*:n etymologista nativisaatiota *y* > *a* ei juuri tavata, ja Aikio epäilee, että siihen on voinut vaikuttaa *a*:n varaminen suomen *i*:n vastineeksi. Itäisempien saamen kielten lainasanoissa tällaista *y* > *a* -nativisaatiota on tapahtunut, mutta sielläkin se on harvinainen. (Aikio 2007a: 31–32.)

Suomen **ensimmäisen tavun keskivokaalit** nativisoidaan hyvin järjestelmällisesti *o, e*, > PS *oa, ea* (*pelto, loppu* > PS *bealdu, loahppa*). Säännöllisen poikkeuksen muodostavat on *v*-alkuiset lainasanat, joissa *vo* > *vuo*, koska /#*voa*/ on pohjoissaamen fonotaksin vastainen segmentti (*voima* > PS *vuobmi*). Monoftongi *e* esiintyy pohjoissaamassa rajoitetuissa ympäristöissä ja silloinkin se on peräisin morfofonologisesta *ea* : *e* -vaihtelusta. Siksi tunnusmerkitön diftongi *ea* on foneettisesti pätevin vastine suomen *e*:lle. Aikio arvelee, että kantauralin **e*:n jakautuminen kantasaamassa toisen tavun korkeuden mukaan *ea*:ksi ja *a*:ksi on vaikeuttanut äännevastaavuuksien huomaamista ja estänyt etymologista nativisaatiota. Joissain konteksteissa substituutio *e* > *ea* voisi siis olla etymologisesti motivoitunut, mutta yhtä lailla sitä on käytetty lainasanoissa, joissa se sitä ei ole. (Aikio 2007a: 32–33.) Aikio arvelee, että sekä substituutio *e* > *ea* että systeemipohjainen sääntö ”*o* on varattu suomen *u*:lle” ovat vaikuttaneet suomen *o*:n korvautumiseen saamassa diftongilla *oa*. Pohjoissaamassa pääpainollisen tavun *o* esiintymistä ei rajoita mikään äänneopillinen seikka. Kuitenkin suomen *o*:n tapauksessa lähimmän foneettisen vastineen periaate on syrjäytetty täysin lukuun ottamatta muutamia hyvin nuoria lainoja (esim. *horsma~horma, soma* > PS *horbmá, somá* ’kiva’). (Aikio 2007a: 33–35.)

Matalat pääpainolliset vokaalit *a* ja *ä* on substituoitu molemmat foneettisesti *á* ja *ea* (*väki, kaima* > PS *veahka, gáibmi*). Murteittain substituutio *ä* > *á* (/ää/) olisi foneettisesti läheisin, mutta se on käytännössä olematon. Samalla lailla äänteellisesti pätevä substituutio *a* > *a* on harvinainen nuorimmissakin lainoissa (esim. *paha* > *bahá*). Poh-

joissaamessa kantauralin pääpainollisen tavun muutos **a > uo* on tapahtunut kaikissa ympäristöissä. Äännevastaavuus on hyvin selkeä (*kala* ~ PS *guolli*), mutta sitä jäljittelevää etymologista nativisaatiota ei tavata ollenkaan⁷. (Aikio 2007a: 35–36.)

Kantauralin **painottomissa vartalonvokaaleissa** etymologinen nativisaatio on niin yleistä kaikenikäisissä lainoissa, että sitä voidaan pitää jo sääntönä. Suomen *a, ä* ja *-e- ~ i#* korvataan etymologisesti niitä vastaavilla vokaaleilla *i, i* ja *a*. Foneettiseen samanlaisuuteen perustuva substituutio on jäänyt kokonaan pois, mitä saattaa selittää kyseessä olevien äännevastaavuuksien suuri frekvenssi perintösanoissa. Kantauralin vartalonvokaalien lisäksi suomen vartalon vaihtelematon *i* korvataan niin ikään saamessa *a*:lla (*pappi* > PS *báhppa*), mikä voi olla analogiaa etymologisesti nativisoiduista lainasanoista. (Aikio 2007a: 36–39.) Suomen painottoman tavun *u:n* ja *y:n* foneettisesti lähin vastine on saamessa *u*, mutta lainasanoissa korvaaminen *a*:lla on *u*:ta yleisempää (*katu, häipy-* > PS *gáhta, áiba-*). Tässä tapauksessa *a*:ta ei selitä tyydyttävästi etymologinen nativisaatio, muu analogia tai systeemipohjainen nativisaatio. Substituutio *U > a* on yleistä varsinkin verbeissä. *u*:ta pyritään ehkä välttämään, koska se on saamen verbeissä frekventatiivinen ja refleksiivinen suffiksi (*čuoŗvut* ’huudella’, *buoidut* ’lihoa’), mutta toisaalta poikkeuksiakin tälle välttelylle löytyy: *aiko-* > PS *áigu-* ’aikoa’. (Aikio 2007a: 39–40.)

Aikio sivuaa lyhyesti myös saamelaisten lainasanojen nativisaatiota suomessa. Lukuisissa peräpohjalaisten murteiden saamelaislainoissa on tapahtunut etymologisia substituutioita, jotka ovat peilikuvia saamen vastaavista (kantasaame **sēpēkkē, moršē* > *sivakka, mursu*). Etymologinen nativisaatio koskee myös ikivanhoja, suomen eteläisten murteiden saamelaislainoja, jotka ovat peräisin keskiajalta tai esihistoriallisen ajan nyt jo hävinneistä saamen kielistä. Vokaalien säännöllisten äännevastaavuuksien vuoksi näitä sanoja on erehdytty pitämään yhteisenä perintönä. Esimerkiksi sanan *vinka~vinkka* ’kattilan tulelle ripustamiseen tarkoitettu koukku’ (vrt. PS *faggi*

⁷ Tässä herää kysymys, missä määrin vastineiden foneettinen erilaisuus voi estää etymologista nativisaatiota. Laadultaan hyvin erilaisten *i:n* ja *a:n* korvaaminen toisillaan on yleistä, mutta näissä tapauksissa ainakin kvantiteetti säilyy. Muut muutokset, joissa suomen monoftongi korvataan saamessa diftongilla, eivät kuitenkaan ole selity pelkällä etymologisella nativisaatiolla. Saamen muutokseen **a > uo* liittyy tiiviisti proteettisen puolivokaalin *v* lisääminen sanoissa, joissa diftongi *uo* on jäänyt sananalkuiseen asemaan vrt. esim. *antaa* ~ PS *vuovdit* ’myydä’. Olisiko etymologinen substituutio *a > uo* jo foneettisesti niin epämieliekäs, että puhujat ovat suosineet mieluummin jotain muuta strategiaa.

'koukku') paljastavat lainasanaksi erittäin suppea levikki murteissa ja lainasanoille tyyppillinen epäsäännöllinen variaatio yksittäisklusiilin ja geminaatan välillä. (2007a: 40–41.)

3. TUTKIMUSMETODI

Ensimmäinen tutkimusvaiheeni on Aikion listan lainasanojen lajittelu. Kokoan lainasanat listasta ja luokittelen ne tavukohtaisesti pohjoissaamen vastineiden vokaaleiden mukaan. Aineistoni jaottelu vaikkapa kantasaamen vokaalien mukaan ei tässä tapauksessa ole mielekäästä, kun kyseessä ovat suhteellisen nuoret lainasanat ja varsinainen tutkimuskohteenikin ovat käytännössä nykykielten vokaalivastaavuudet. Osa peräpohjalaisen murteiden saamelaislainoista ei myöskään edes palaudu kantasaameen, koska ne ovat saamessakin lainaa (esim. *vaakkara* 'kuopus' < PS *váhkar* < muinaisnorja **vákr*). Jätän käsittelyni ulkopuolelle lainasanat, joille ei löydy vastineita pohjoissaamesta.

Seuraavaksi tarkastelen ja luokittelen vokaali- ja tavukohtaisesti erilaisia aineistossani tapahtuneita mahdollisia substituutioita. Tässä toisessa vaiheessa keskityn substituutioiden lopputulosten havainnointiin enkä niinkään tapahtuneiden prosessien selittämiseen. Jotkut tai useammatkin foneettisen ja etymologisen nativisaation tapauksista ovat nykytutkimuksen valossa varsin ilmiselviä. Koska eri nativisaatiostrategiat voivat vaikuttaa toisiinsa, on ennen tarkempaa analyysia tutustuttava koko substituutioiden systeemiin. Tämän vaiheen jälkeen muodostuu alustava kuva substituutioiden distribuutiosta. Kiinnitän huomiota eri substituutioiden keskinäiseen vaihteluun ja siihen, mikä on yleistä ja mikä harvinaista. Tarkkoja lukuja en tässä laadullisessa tutkimuksessani pyri antamaan eivätkä yksittäisten eri substituutioiden tapausmäärät riittäisikään oikeaan kvantitatiiviseen analyysiin. Absoluuttista lukumäärää olennaisempi vokaalivastaavuuksien ominaisuus on odotuksenmukaisuus eli löytyykö muutoksen yleisyydelle tai harvinaisuudelle hyvä lingvistinen syy.

Järjestän analyysini lainojen pohjoissaamen vastineissa tavattavien vokaaleiden perusteella. Jos siis pohjoissaamen sanassa tavataan esim. vokaali *a* ja peräpohjalaisessa lainassa *i*, käsittelen sitä alaluvussa $a > i$, vaikka todellinen substituutio olisikin toisenlainen. Varsinkaan toisen tavun tapauksissa en ole tämän tutkielman laajuudessa pyrkinytkään tarkkaan sanakohtaiseen jaotteluun, joten esim. ”substituution” $o > o$ kohdalla luettelemani lainat sisältävät sekä foneettisesti että morfologisesti nativisoituja tapauksia. Saamen vokaaleista ja niitä seuraavista tavunloppuisista puolivokaaleista nativisoidun diftongin sisältävät lainat olen lukenut monoftongillisten $V > V$ -tapausten joukkoon,

koska saamen alkuperäistä vokaalia vastaa kuitenkin vain diftongin alkuosa eli yksittäinen vokaali.

Kun erilaisten substituutioiden lopputulosten kirjo on selvillä, voidaan siirtyä erilaisten nativisaatioprosessien tunnistamiseen. Pysin selittämään tapauksia, joissa foneettisesti lähimmän vastineen periaatetta on rikottu. Katson, löytyykö eri substituutioiden distribuutiolle selityksiä suomen tai saamen kielten rakenteesta. Pohdin lisäksi, mikä voisi selittää aineiston harvinaisuuksia tai epäsäännöllisiä tapauksia. Erityistapauksien yhteydessä korostuu lainojen tarkan alkuperän epäselvyys. Poikkeavia substituutiota voi selittää lainautuminen jostain tietystä saamen kielen variantista.

Lopuksi laadin yhteenvedon havainnoistani ja luon niiden pohjalta yleistävän kuvauksen peräpohjalaisten murteiden saamelaislainojen nativisaatiostrategioiden systemistä. Pohdin myös vähän, miten peräpohjalaismurteiden lainasanojen nativisaatio vertautuu saamen suomalaisiin lainasanoihin. Molempien takana ovat periaatteessa samat suomen ja saamen kontaktivyöhykkeen kaksikieliset puhujat.

4. ANALYYSI

4.1. Ensimmäisen tavun vokaalit

4.1.1. *a*

Yleisimpiä substituutioita ovat foneettinen $a > a$ ja etymologinen $a > i$, joista kumpikaan ei ole selvästi dominoiva. Saamen *a*:n ja suomen *i*:n etymologinen vastaavuus ei kuitenkaan ole ongelmaton, koska perintösanoissa saamen *a*:lla on suomessa useita vastineita. Kantasaamessa kantauralin **i* ja **y* lankesivat yhteen vokaaliharmonian kadotessa, joten kognaateista löytyy myös äännevastaavuus PS $a \sim y$ (PS *aski* \sim *yskä*). Tähän vastaavuuteen perustuvia nativisaatioita ei aineistosta löydy. Kantauralin **e*:stä puolestaan on tullut PS *a*, jos kantasaamen toisen tavun vokaali on ollut väljä, mistä seuraa vastaavuus PS $a \sim e$ (PS *varra* \sim *veri*). Substituutiota $a > e$ tavataan vain muutamassa poikkeustapauksessa kuten *garrat* $>$ *keroa*, joissa kyseessä ei liene etymologinen nativisaatio. Jostain syystä juuri PS $a \sim i$ vastaavuus on otettu nativisaation malliksi.

4.1.1.1. $a > a$

hanjá, (murt.) (*h*)*anjalakkis* $>$ *hankelas*, *hankilas*, *hankelo*, *hankilo* 'sinisorsa' | *gabba* $>$ *kappa* 'albiino poro' | *gahpir* $>$ *kappira* 'saamelainen lakki' | *garistit* $>$ *karistaa* 'hyökätä' | *garrat* $>$ *karroa*, (*keroa*) 'raaputtaa karvaa irti (poron) kaulasta' | *mahká* $>$ *maka* 'oletettavasti' | *mastat* $>$ *mastata* 'sekoittua keskenään (kaksi porotokkaa)' | *nargit* $>$ *narkistaa* 'naida; syleillä' | *balsa* $>$ *palsa* 'pieni roudan muodostama turvekumpu suolla' | *sarvvis* $>$ *sarvas* 'porohärkä' | *valat* $>$ *valakka* 'ympäryys (olkapään yli, jossa esim. suopunkia pidetään)' | *maras*, IS *moorâst*, KS *mõõrâst* $>$ *marasto*, (*morosto*, *murista*) 'koivumetsän peittämä matala kukkula' | *čalmmas* $>$ *salmas* 'verkkomaha, hunajakkeno' | *spagát* $>$ *pakat*, *pakatukset*, (*paakat*) 'poron kantosatula'

4.1.1.2. *a > i*

čahki > kika 'paakku jäätynyttä lunta (eläimen jalkapohjassa)' | *čavil > kivele, kivalo* 'erämaa-alue, vuorijono' | *njalla > nili* ' yhdelle pylväälle rakennettu pieni varasto' | *njavvi > niva* 'nopeasti virtaava kohta joessa' | *navvit > nivottaa* 'poistaa karvat nahasta (liottamalla)' | *ballat, baleš > pile* 'pelokas, arka (eläin)' | *fasti > visto* 'epämiellyttävä, pelottava, ruma'

Vaikka substituuutio *a > i* on harvinaisempi kuin foneettinen *a > a*, on se äänne- ja muoto-opillisesti tyypillinen esimerkki etymologisesta nativisaatiosta. Se on sanan kotouttamisen kannalta turha. /a/ ei ole suomelle vieras foneemi. Sananalkuinen *I- taasen ei ole suomen morfeemi, joka korvaisi saamen vastaavaa. Suomen /i:/tä ei myöskään millään voida pitää saamen /a/:n foneettisesti lähimpänä tai läheisenä vastineena. Syy ja malli substituuutioille ovat kognaattien äännevastaavuudet kuten *čalbmi ~ silmä*.

4.1.1.3. Muita 1. tavun *a*:n substituuutioita

spagát > paakat, (pakat, pakatukset) 'poron kantosatula'

paakat on aineiston ainoa tapaus, jossa pohjoissaamen monoftongi *a* on substituoitu pitkällä vokaalilla *aa*. Tämä voisi viitata itämurteissa yleiseen vokaalien pidentymiseen. Herää kuitenkin kysymys, miksei itämurteissa yleinen sekundaarinen piteneminen ole vaikuttanut enemmänkin suomen lainasanojen vokaalien kestoihin. Pitkä *aa* on saatettu varata saamen *á*:n nativisointiin (ks. 4.1.2.2.). Tätä tulkintaa heikentää se, että saamen *a* ja *á* lankeavat lainoissa silti yhteen (*balsa, gáldu > palsa, kaltio*).

a > e, ä: *garrat > keroa, (karroa)* 'raaputtaa karvaa irti (poron) kaulasta' | *čallat > kelota, kelo, (kilata, kiloa)* 'hangata sarviaan jotakin vasten' | *jarin > järämä* 'laajentuma joessa'

Yllä olevat lainat lienevät yksittäistapauksia. Aikion (2009: 248) mukaan sanan *järämä* vastineet eri saamen kielissä sisältävät keskenään epäsäännöllisiä vokaalivastaavuuksia ja ne ovat ilmeisesti erillisiä lainautumisia suomen sanasta *jyrämä~jyrhämä*.

a > u, o: varit, KS *åå'rek̃* > *urakka* 'kaksivuotias urosporo' | *gahpan*, IS *kooppânj* > *kupinas*, *kupina* 'kalan uimarakko' | *maras*, IS *moorâst*, KS *mõõrâst* > *morosto*, *murista*, (*marasto*) 'koivumetsän peittämä matala kukkula' | *vaddâ*, IS *vodđâ*, KS *võđđ* > *vosa* 'matala, puuton mäki soiden välissä'

urakka voisi selittyä kenties kontaminaatiolla *uroksesta* tai lainautumisella koltansaamasta (*åår'ek̃*). Lainoissa ensimmäisen tavun vastaavuudet PS *a ~ u, o* ovat joka tapauksessa harvinaisia. Lainojen *marasto*, *morosto* ja *murista* konsonantisto viittaa lainautumiseen muualta kuin pohjoissaamesta, jossa konsonanttiyhtymä *st* ei esiinny taivutusvartaloissakaan (*maras ~ marrasa*). Näin kyseessä on pikemminkin substituutio *oo/õõ > a*. Myös lainan *vosa* vokaalisto viittaa inarin- ja koltansaamen asuihin *vodđâ* ja *võđđ*. Näissä PS *a > u, o* -tapauksissa lienee siis kyse lainautumisesta kielestä, jossa alkuperäinen vokaali on labiaalinen, jolloin substituutio on foneettinen. Toisaalta osassa pohjoissaamen murteita pääpainollisen tavun *a* on hieman labiaalinen (Aikio 2007a: 35). Esim. Korhosenkin (1981) käyttämässä Konrad Nielsenin ortografiassa erotellaan kolme eri väljää vokaalia <a, â, á>.

4.1.2. á

Yleisimmät substituutiot vaikuttavat olevan monoftongi *a* ja pitkä *aa*. Suurimmassa osassa aineistoni tapauksista suomeen substituoitu *a* on monoftongi tai difongin alkuosa. Diftongillisia on *á > a* -tapauksista noin puolet. Niissä on saamen tavunloppuisen puolivokaalin säilyttämisen vuoksi ollut mahdotonta nativisoida suomeen pitkä *aa*. Saamen *á*:n substituointi pitkällä vokaalilla ei kuitenkaan ole harvinaista. Saamen *á* on todellisessa puheessa yleensä pitkä /*aa*/ tai /*ää*/, mutta lyhentyy mm. itämurteissa kolmannen kestoasteen konsonanttikeskuksen edessä (*álgu* = /*alkuu*/) ja osassa länsimurteita konsonanttiyhtymien *hpp*, *htt*, *hkk*, *hcc*, *hčč* edellä (*áhčči* = /*ah^hčii*/) (Sammallahti: tulossa). Vaikuttaa siltä, että saamen 3. kestoaste tai suomeen substituoitu konsonanttiyhtymä ennustaisi jossain määrin lyhyellä vokaalilla substituomista: *gáldu* > *kaltio*, *áhkku* > *ahku*, *gáskit* > *kaskata*. Poikkeukseton sääntö se ei kuitenkaan ole: *fális* > *valas*, *rábmot* > *raamoa* *sággi* > *saakki*.

Kognaattien vastaavuutta *á* ~ *ä* (*áibmi*, *jávri* ~ *äimä*, *järvi*) ei liene käytetty etymologiseen nativisaation. Saamen ääntenmuutos **ä* > *á* on äänneympäristöltään ehdollinen ja tapahtunut esim. vain jos toisessa tavussa on myös ollut **ä* (**äjmä* > *áibmi*). Aineistosani *á* > *ä* on tapahtunut vain kahdessa lainassa (*närpeä* ja *väylä*). Kaksi poikkeustausta alla olevasta suuresta lainasanojen joukosta ovat tuskin peräisin systemaattisesta äännevastaavuuksien hyödyntämisestä.

4.1.2.1. *á* > *a*

áhku > *ahku* 'isoäiti' | (*h*)*áika* > *aihk(k)i* 'todella iso mänty' | *áidalas* > *aitilas* 'rauhallinen, tyyni' | *álbma* > *alma* 'todellinen, oikea' | *hánat* > (*h*)*anikka* 'nahkalenkki poronahkakengässä, johon kengännauha on kiinnitetty' | *háskil* > *askel* 'merikihu' | *hávda* tai *ákta* > *auhti*, *autti* 'haahka' | *ávžu* > *auhto*, *autto* 'kosteaa painanne, metsikko joen varrella' | *ávži* > *autsi* 'kuilu, rotko' | *jávri* > *jauri* 'järvi' | *gáibmu* > *kaimo* 'hohde, aamunsarastus; tunne, aavistus' | *skáidi* > *kaira* 'erämaa-alue, alue kahden yhdistyvän joen välissä' | *gáisá*, *gáisi* > *kais(s)sa* 'korkea vuori' | *gáiski* > *kaiska*, *kaiski*, *kaisko* 'saniamainen' | *skáidi* > *kaita*, *kaiti* 'alue kahden yhdistyvän joen välissä' | *gáica* > *kaitsa* 'vuohi' | *gállis* > *kallas* 'vanha mies; kuollut mies, kuollut henkilö; raato' | *gállot* > *kallokas* 'poronahkakenkä' | *skálžu* > *kalsu* 'kotilo, simpukankuori' | *gáldu* > *kaltio* 'lähde' | *skárfa* > *karppa* 'merimetso' | *gáskit* > *kaskata* 'kuohia (poro kivekset puremalla)' | *láigu* > *laikko* 'vuokra' | *láidet* > *laitistaa* 'johtaa porotokkaa' | *láiddas* > *laitikas* 'helposti johdettava (poro)' | *láddi* > *lanta* 'Suomi (ei-Lappi; pejoratiivinen)' | *láttu*, *láddu* > *lantto* 'lampi' | *máinnas* > *mainas* 'tarina, kertomus' | *máidnut* > *mainoa* 'kehua' | *mát-tar-áddjá*, IS *maadter-aajja* > *materi-äijä* 'esi-isä' | *njáide* > *naiti* 'poro, jonka sarvet viettävät taaksepäin' | *spáillit* > *pailakka* 'kuohittu, mutta vielä kesyttämätön porohärkä' | *bákti* > *pahta* 'jyrkänne, kallio' | *bálgat* > *palkia* 'liikkua levottomasti pitkin laidunta' | *bálku* > *palkku* 'tietyn mittainen vyyhti köyttä' | *bálddis* > *pallas* | *spálčá* > *paltsa* 'kulu- nut, karvaton kohta anorakissa' | *bággi* > *panka* 'poron päitset' | *ráiddi* > *raitio* '(muiden poroista huolehtimaan) palkattu poronhoitaja' | *ráidu* > *raitio* 'porokaravaani' | *rádnu*, KS *ra'nnii* > *rannio* 'poron tai jäniksen jäljet lumella' | *rávga* > *raukka*, *meriraukka* 'merikummitus' | *rávrat* > *raurata* 'kiinnittää varsi viikatteeseen' | *rávdi* > *rauta* 'jompikumpi kahdesta osasta, jotka muodostavat poron päisten silmukan' | *rávža* > *rautsa* 'laiha ja sairas poro' | *rákca* (murt.) > *rautso* 'maidosta ja mädistä tehty puuro' | *rávdu* >

rautu 'nierä' | *sáidi* > *saita* 'seiti, sei' | *sáiva* > *saivo* 'kirkas vesi järvessä; järvi, jolla ajatellaan olevan kaksi pohjaa | *sáhppasat* > *sappaset* 'ohutsuoli' | *sávlla* > *saulakka* 'poron nenäsaivertajan toukka' | *stáinnat* > *tainakka* 'maho naarasporo' | *stáinnir*, *stáidná* > *tainari* 'kissakala' | *dápmot* > *tammukka* 'taimen' | *dábba* > *tamppi* 'poron etujalan ylimmäinen luuydin' | *dárpmehuvvat*, *dárpmohuvvat* > *tarmottua* 'menettää voimansa tai toimintakykynsä' | *váibmil* > *vaimala* 'riidanhaluinen, juonitteleva, petollinen' | *fális* > *valas* | *vállju* > *valju* 'erinomainen, komea, vahva, suuri' | *váلكá*, *fáلكá* > *valkka* 'nivel kaulan ja hartioiden välissä; poron niskaihra' | *fálbmi* > *valma* 'osa vetoeläimen kaulan molemmilla puolilla, johon valjaat sopivat' | *vággi* > *vankka* 'laakso (ylängöllä)' | *vázzit* > *vantsoa* 'kahlata lumessa' | *várdát* > *vartata*, (*vaartata*, *vaartoa*) 'maata odottamassa, väijyä' | *vuohtaráipi* > *vuottoraippa* 'vetoporon jälki'

Pääpainollisen tavun *á*:n tapauksessa voidaan pohtia, mitkä tekijät vaikuttavat suomeen substituoidun vokaalin keston ja missä määrin. Vain lekseemistä *várdát* saaduissa lainoissa (*vartata*, *vaartata* ja *vaartoa*) tavataan kvantiteetin horjuntaa. Onko substituoidun vokaalin keston valinta siis säännönmukaista? Kolmas kestoaste saamen konsonanttikeskuksessa ennustaa melko hyvin lyhyttä vokaalia suomessa. Poikkeuksia tähän löytyy *á* > *a* -tapauksista viisi: *hánat* > *anikka*, *hanikka*, *gállis* > *kallas*, *gállot* > *kallokas*, *dápmot* > *tammukka* ja *fális* > *valas*. Vastaavasti on myös *á* > *aa* -tapauksia, joissa suomeen on substituoitu pitkä vokaali, vaikka saamen konsonanttikeskus on kolmannessa kestoasteessa: mm. *skábma* > *kaamos*, *gárdi* > *kaarre*, *sággi* > *saakki*. Näissä tapauksissa suomen vokaalien kesto heijastaa saamen fonologiaa, jossa murteittain *á* vastaa kolmannen kestoasteen konsonanttikeskuksen edellä lyhyttä vokaalia (Sammallahti: tulossa). Lainattavan sanan konsonantiston lisäksi tavunloppuinen puolivokaali ennustaa suomeen lyhyttä *a*:ta. Aineistossani saamen tavunloppuiset /j/ ja /v/ eivät ole deletoituneet juuri koskaan. Näin suomeen on triftongin välttämiseksi substituoitu diftongi *ai* tai *au*. *materi-äijä* voi toisen tavun *e*:n perusteella olla peräisin inarinsaamesta. Siinäkin tapauksessa on kyse samasta foneettisesta substituuutiosta /aa/ > /a/.

4.1.2.2. *á* > *aa*

áhpi > *aapa* 'laaja ja aava suo, avomeri' | *áhpit* > *aappa* 'voima' | *kálla* > *kaala* 'köysi (suopungissa)' | *skábma* > *kaamos* | *gárri* > *kaara* 'puinen säiliö' | *gárásttit* (*gárrat*) > *kaaristaa* 'sitoa tavaroita rekeen' | *gállu* > *kaalo* 'kolea (säätä)' | *gárg(g)u* > *kaarke* 'korkeampi paikka suolla, kiinteä maa suon keskellä' | *gárdi* > *kaarre* 'poroaitaus, tietynlainen lintuansa' | *lávvu* > *laavu* 'saamelainen telta, puolitelttä' | *máhkan* > *maakkana*, *maakina* 'kuusivuotias poro' | *mállli* > *maala*, *maalaleipä*, *maalakakku* 'veripaakku' | *njáhkát* > *naak(k)ia*, *naakata* 'maata odottamassa, hiipiä' | *njálla* > *naali* | *námmi* > *naama* 'karvainen iho poron sarvissa' | *njárri*, *njáđđi* > *naari* 'epävakaa (vene), liian pieni (kenkä)' | *náđđut* > *naatua* 'mennä makuulleen ja kieltäytyä nousemasta' | *báđđat* > *paantaa*, *paanne* 'muodostaa kerrostunutta jäätä, (kerrostunut jää)' | *bárru* > *paaru* 'aalto' | *báska* > *paaski* 'pieni merivene' | *ráđjat* > *raajata*, *raajia* 'valmistautua matkalle, käydä toimeen jonkun kanssa' | *ráđju* > *raaju*, *raajo* 'myötäjäiset, tilaus, ehto' | *rábmot* > *raamoa* 'kerskailla' | *ránis*, *ránat* > *raanakka*, *raanis* 'harmahava poro' | *ráđđet* > *raatia* 'kyetä auttamaan; hallita; säilyttää; valmistaa' | *sággi* > *saakki* 'tikku; terävä ja melko suora poronsarvi' | *sáđđat* > *saaloo* 'läähättää (erityisesti poroista)' | *sásta* (murt.) > *saasta* 'panta, johon poron kello kiinnitetään; pantta, jossa omistajan merkki' | *dáđjut* > *taajoa* 'hassutella, käyttäytyä hölmösti' | *stállu* > *taalo* 'paha jättiläinen' | *dápmat* > *taamoa* 'kesyttää (erityisesti porohärästä)' | *stárrá*, *dárrá* > *taara*, *taari* 'ruskolevä' | *dáža*, *dáččá* > *taatsi* 'norjalainen (pejoratiivinen)' | *váza* (*váhcam-*) > *vaadin*, *vaami* 'poikimaton naarasporo' | *váhkar* > *vaakkara* 'kuopus' | *vánis* > *vaana* 'niukka, vähäinen; puute' | *fáhkan* > *vaakana*, *vaakina* 'miekkavalas'

Näissä tapauksissa on yleisempää, että saamen sanan konsonanttikeskus ei ole kolmannessa asteessa ja suomeen lainatussa asussa pitkää *aa*:ta seuraa yksinäiskonsonantti. Poikkeuksia tälle tendenssille ovat *áhpit* > *aappa*, *skábma* > *kaamos*, *gárdi* > *kaarre*, *máhkan* > *maakkana*, *njáhkát* > *naakkia*, *báđđat* > *paantaa*, *paanne*, *báska* > *paaski*, *sággi* > *saakki*, *sásta* (murt.) > *saasta*. Joka tapauksessa substituuotiot *á* > *a* ja *á* > *aa* ovat foneettisia.

4.1.2.3. *á* > *ä*

njárbat > *närpeä* 'lyhyt ja ohut' | *fávli* > *väylä* 'väylä, syvä osa (joesta tai järvestä), suuri joki'

Nativisaatio *á* > *ä* on harvinainen, vaikka sille olisi olemassa sekä etymologinen että foneettinen motivaatio. Kognaateissa kuten *áibmi* ~ *äimä* tavataan vastaavuus *á* ~ *a*. Itämurteissa *á* esiintyy etuvokaalisena *ä:nä*, jos toisen tavun vokaali on etinen (*áddet* = /*äddeh*/) (Sammallahti: tulossa). Koska nativisaatio *á* > *ä* koskee vain muutamaa poikkeustapausta, niissä tuskin on kyse havaitun vastaavuuden soveltamisesta eli etymologisesta nativisaatiosta. Miksi sitten sanat *närpeä* ja *väylä* on nativisoitu etuvokaalisina, kun *narpea* ja *vaula* olisivat muodoltaan kelvollisia suomen sanoja. Lyhyttä ja ohutta tarkoittava *närpeä* voi olla peräisin etuvokaalisesta affektisaatiosta (vrt. esim. *näpäkkä*, *näprätä*, *näpertää*, *närppiä*). Lainassa *väylä* voidaan arvella, ovatko labiaaliäänteet vetäneet ääntämystä etisempään suuntaan. Sellainenkin substituuatio olisi joka tapauksessa sporadinen, koska esim. sananalkuinen labiaalivokaali ei aineistossa muulloin ole tuottanut suomeen nativisaatiota *á* > *ä* (esim. *váhkar*, *vággi* > *vaakkara*, *vankka*). Koko aineistossa suomeen nativisoitu ensimmäisen tavun *ä* on melkein aina peräisin saamen difongista *ea*, mikä herättää epäilyksen, onko kyseessä systeemipohjainen substituuatio (ks. 4.1.7.2.).

4.1.3. *e*

e > *e*: *menodit*, *menodahkes*, *meannut* > *menentelijä* 'ujo, helposti karkaava poro' | *sehpet*, *seahpi*, IS *seve* : *siäppát* > *sevikko* '(poron) kaulan alaosa' |

e > *ie*: *čehporas*, LS *tjehpuris* > *sieppuri* 'karhunnahkaviitta'

Pääpainollisen tavun *e* on pohjoissaamassa harvinainen. Se on omaperäisissä sanoissa peräisin fonomorfologisista syistä oienneesta *ea*-difongista. *sevikko* voi olla peräisin inarinsaamen sanasta *seve*, mutta todennäköisempää lienee, että kyseessä on pohjoissaamen vastineesta *seahpi* saatu johdos eli tapaus olisi oikeastan *ea* > *e* substituuatio. Näin siis kantasana olisi lainattu saamen asusta *seahpi* ja johdettu edelleen sanan *sehpet* mal-

lin mukaan: *seahpi* > **sepi* > *sevikko*. Lainan *sieppuri* ensimmäisen tavun diftongi viittaa lainautumiseen diftongillisesta originaalista kuten luulajansaamen *tjehpuris*, ellei diftongi sitten ole peräisin edeltävän konsonantin palataalisuudesta vrt. *boaššu* > *posjo*).

4.1.4. *o*

Etymologinen nativisaatio *o* > *u* (*dolla* ~ *tuli*) on yleisempi kuin foneettinen *o* > *o*. Molemmissa tapauksissa *o*:n substituutiot ovat tuottaneet suomeen monofongeja tai diftongin alkuosia yhtä poikkeusta lukuun ottamatta (*uurto* 'metsäpeuran metsästys syksyllä'). Yksittäisten lekseemien lainoissa ei ole juuri vokaalien vaihtelua. Ainoa aineiston varioiva tapaus on *rohtu*, IS *roto* > *ruto*, *rotomaa* 'tiheikkö, lehto'.

4.1.4.1. *o* > *o*

gorži > *kortsi* 'vesiputous' | *govdut* > *koutua* 'kellua' | *nohkka*, IS *nokko* > *nokko* 'tarpeeksi' | *bovdna* > *pounu* 'iso mätäs suolla' | *roggi* > *rokki* 'kuilu' | *rohtu*, IS *roto* > *rotomaa*, (*ruto*) 'tiheikkö, lehto' | *čohkka* > *sokka* 'pieni mäki tai harjanne, metsäinen mäki' | *čorru* > *soro* 'kivinen mäki' | *čora* > *sorrakka* 'pieni porolauma' | *dovtta* > *tohtaja* 'kuikka'

Saamen *roggi* on hyvä esimerkki siitä, miten eri nativisaatiostrategiat eivät sulje toisiaan pois. Se on lainattu suomeen kahdessa eri asussa ja merkityksessä: *roggi* > *rokki* 'kuilu' ja *roggi* > *runka* 'reen ura lumessa; syväksi tallottu poropolku; kinosten väliin poljettu polku'. Näistä *rokki* on nativisoitu foneettisesti ja *runka* puolestaan tyyli puhdas esimerkki täysin kognaattia muistuttavasta etymologisesta nativisaatiosta. Molempien levikki rajoittuu peräpohjalaismurteiden alueelle, joten ne voivat olla hyvinkin samankäisiä ja lainattu samasta saamen variantistakin. Toinen hyvä esimerkki etymologisen nativisaation lekseemien alkuperää hämärtävästä vaikutuksesta ovat lainat *rotomaa* ja *ruto*. Ne ovat molemmat foneettisesti lähempänä inarinsaamen asua *roto* kuin pohjoissaamen asua *rohtu*. Pelkän foneettisen asun perusteella on kuitenkin vaikea paikantaa tällaisten lainojen alkuperää, koska etymologisesti motivoituneet substituutiot $oC(CC)V > uC(CC)V$, $VC(CC)u > VC(CC)o$ ja $ht > t$ ovat mahdollisia ja jopa yleisiä.

4.1.4.2. *o > u*

johtit > judata, jutaa 'kierrellä, vaeltaa porotokan mukana' | *jorbmi > jurmu* 'syvä kohta järvessä' | *golis > kulas-hauki* 'jättilaishauki' | *golgadad > kulkuus, kulkuin, kulus* 'ajoverkko' | *goldda > kulle* 'ajoverkko' | *goldit > kultaa* 'kalastaa ajoverkolla' | *gottodas > kunteus, kuntuus* 'kolmivuotias porohärkä' | *gottur > kuntura* 'poron neljä jalkanahkaa, (joita käytetään kenkien tekoon)' | *goksit, IS kopsed* > *kupsoa* 'ottaa liikaa ruokaa' | *gorut > kurento* 'teurastetun eläimen ruho' | *gorži > kurkkio, kurttio* (paikannimissä) 'koski kanjonissa, vesiputous' | *gorsa > kursu* 'jyrkkärinteinen puro' | *modji > muju, mujuta* 'hymy, hymyillä' | *njolgi > nulkka* 'ravi (erityisesti poron)' | *borgi > purka* 'karvanlähtö (poroilla)' | *rohkkáhit > rukattaa* 'kiirehtiä, yrittää yltää' | *roggi > runka* 'reenura lumessa; syväksi tallottu poropolku; kinosten väliin poljettu polku' | *rotnu > runo* 'poikimaton naarasporo' | *rohtu > rotomaa, (ruto)* 'tiheikkö, lehto' | *doggi > tunka* 'juokutusmaha' | *opmu > umo* 'märkä, soinen paikka', *umo-oja* 'osittain maanalainen oja' | *holga, IS ulgâ > ulku* 'pitkä salko, poikkipuu' | *noras > nurus* 'poron takajalan ylin ydinluu'

4.1.4.3. *o > uu*

*orda, *ordu* (idiomissa *orddu vázzit* 'mennä metsästämään'), IS *ordo > uurto* 'metsäpeuran syysmetsästys'

uurto on sporadinen tapaus. Kolmannen kestoasteen edellä oleva *u* ei pohjoissaamen murteissakaan esiinny yleensä pitkänä, joten pituus ei selity alueellisella variaatiolla. Substituution laatu on etymologisesti pätevä, mutta kesto ei. Uskottavin alkuperä lainalle on inarinsaame, jonka originaalin merkitys vastaa suomen lainaa: IS *ordo* 'metsäpeuran syysmetsästys; alue, jolla metsäpeuraa pyydetään; puuraja'. Pelkkä substantiivin merkitys sellaisenaan on pohjoissaamessa 'puuraja' ja koltansaamessa 'puuraja tai suuri porotokka'. Vokaalin pituutta ei inarinsaamekaan silti selitä. Onko metsästämistä tarkoittava originaali sekoitettu uurtamiseen ('ahertaa'), jolloin *uu* olisi peräisin kansanetiologiasta?

4.1.5. *u*4.1.5.1. *u > u*

juksu, merisaame juvsu > juuso 'kolja' | *guksi > kuksa* 'puinen muki tai kauha' | *guđju*, LS *gurjjo > kulju, kuljo, kurja* 'suojapeite kylmää vastaan reessä' | *-gulmmet > kulmakko, kulmakka* 'mutu tai muu pieni kala' | *gulpu > kulppo, kulppu* 'pidätin (eläimen kaulaan kiinnitetty, joka rajoittaa liikkumista ja estää pakenemisen)' | *gurpi > kurppa* 'kimppu, pieni pakkaus' | *gurra > kurra* 'kapea kulkutie poroaitauksessa' | *gurti > kurtta* 'poron kaulan liha' | *luhkka > lukka, luhka* 'hupullinen, hihatton miesten vaate' | *šlubbá*, IS *slubbo > luppo* 'porotauti' | *murku > murkku, murku* 'sumu' | *nuhtot, nuvttot > nutukas* 'poronahkakenkä' | *ruški > ruska* | *čulggon > sulk(k)uma, sulkoma, sulkama* 'poronahkaisen talvikengän sivukappale' | *njunnálat* (murt.), KS *njuu'nnjel ~ njuu'nel > uivelo, ungelu* | *ul'li > ulli, ulli-vesi* 'nousuvesi; tulva' | *udámat, udámat > utamukka, utaminki, utami* 'kesyttämätön porohärkä' | *nulpu > nulppo* 'sarvensa menettänyt poro' | *njurggu > nurkajainen* 'jokin merilintu' | *guvžá > kuuja* 'makean veden lohi; naarastaimen' | *buvra > puura* 'yksinkertainen varasto, lampaiden katos' | *ruvgalit > ruukaltaa* 'pinkaista (pois muun token muodostamasta jonosta)' | *-rusta > rusta, pakkasrusta* 'pakassumu' | *uvja > uuju* 'haiven, ohut karva tai villa'

Pohjoissaamen pääpainollisen tavun *u* on nativisoitu aineistossani hyvin säännönmukaisesti monoftongiksi *u*. Kognaateissa saamen ja suomen vastaavuus *u ~ uu* (*gullat ~ kuulla*) on selvä, mutta etymologista nativisaatioita ei luultavasti ole käytetty. Tilannetta voidaan verrata saamen toiseen suppeaan monoftongiin *i*, jota suomen kognaateissa vastaa samalla tavalla pitkä vokaali: *birra ~ piiri*. Saamen *i* on nativisoitu suomeen sekä foneettisesti monoftongiksi että etymologisesti pitkäksi vokaaliksi. Miksi *u > u* on käytännössä vaihtelematon? Onko lainattaessa pyritty säilyttämään saamen kontrasti /u/ vs. /uv/, mutta samalla annettu kontrastin /i/ vs. /ij/ hävitä? Pitää muistaa, että yllä olevissa tapauksissa suomen lainasanojen pitkä *uu* on lähes aina peräisin saamen tavunloppuisesta *v*:stä. Lainassa *juuso* pitkän *u*:n jälkikomponentti voi olla peräisin merisaamen asun puolivokaalista *v*. Pohjoissaamen *k*:n vokaalistumisellekin löytyy esimerkkejä: *rákca > rautso*. Kyseessä ei siis ole nativisaatio *u > uu*.

4.1.5.2. *u > uu* ja *u > o*

u > uu: *lusmi, luspi > luusua* 'joen alku'

Tämä on aineiston ainoa *u > uu* -tapaus. Aikion mukaan lainan *uu* on peräisin etymologisesta nativisaatiosta (2009: 262). Herää kuitenkin epäily, miksi tämä nativisaatiostrategiaa on rajoittunut yhteen poikkeustapaukseen.

u > o: *guržet > korttaa* 'kirota pahalla taikuudella tai pahalla silmällä'

Verbi *korttaa* voisi olla peräisin poikkeuksellisesta substituutiosta *u > o*, mutta juuri poikkeuksellisuuden vuoksi on mielekkäämpää olettaa, että suomen *o* on alkujaan peräisin *guržet*-verbin kantasana *guoržžu* 'paholainen, paha henki'. *guoržžu* on lainattu suomeen odotuksenmukaisessa muodossa *kortto*, josta saamen *guržet*-mallin mukaan on johdettu edelleen verbi *korttaa* (vrt. *seahpi > *sepi > sevikko* luvussa 4.1.3).

4.1.6. *i*

Saamen *i*:lle on kaksi odotuksenmukaista substituutiota: *i > i* ja etymologinen *i > ii* (*birra ~ piiri*). Näyttäisi siltä, että melkein kaikki lyhyen *i:n* substituutiot ovat tapahtuneet ympäristöissä, joissa *á* voi olla lyhyt ja murteiden sekundaari piteneminenkin estynyt. Toistaalta *ii* on substituoitu myös konteksteihin, joihin edeltävän tendenssin mukaan olisi odotuksenmukaista nativisoida *i*: *giksa, biksa, silli > kiiski, piiksi, siila*. Suomeen lainattujen sanojen vokaalien kestoissa ei ole juuri horjuntaa. Ainoa esimerkki keston variaatiosta on *livit > liivikkä, livikko*.

4.1.6.1. *i > i*

gilkor, IS *kilgool > kilkula, kilkuri* 'puinen lipuke, jossa omistajan merkki (esim. eläimillä)' | *gissor, gisor > kisura* 'pieni, laiha poro' | *gihcci > kitsi* 'lapsi, nuori vuohi' | *skitná-muodda > kinni-*: *kinnipeski* 'vanha ja kulunut anorakki' | *livat > livikko, (liivikkä)* 'heikko ja väsynyt poro' | *livzá > liutsa* 'porotauti' | *bilgá > pilka* 'kaksi palaa kenkäheinää toisiinsa kiinnitetynä' | *bilda > pilta* 'pylväiden päällä oleva varastoteline'

| *riigá* > *riika* 'vanha, pieni tai matoinen siika' | *riđđu, rihtu* > *rito* 'lumivyöry, maanvyöry' | *rivgu* > *riuku* 'ei-saamelainen nainen' | *šillju* > *siljo* 'tasainen maa, piha, saamelaisasutuksia ympäröivä niitty' | *silba* > *silpa-*, (*silparaha*) 'hopeakolikko' | *sasti* (murt.), SI *šišne*, SK *še'snn* > *sisna* 'parkittu poronahka' | *siiggát, siigá* > *siikanne* 'aallokko, hyökyaalto' | *diddi* > *titti* 'pieni lohi' | *divri* > *tiura, tiuri* 'tietynlainen pieni hyönteinen, hyttysentoukka'

Vaikuttaa olevan hieman yleisempää, että suomeen on nativisoitu lyhyt vokaali, jos saamen sanassa on kolmannen kestoasteen konsonanttikeskus esim. *gihcci, bilgá, silba* > *kitsi, pilka, silpa*. Täytyy kuitenkin huomioida, että tätä edesauttaa se, että saamen tavunloppuisten puolivokaalien tapauksessa suomeen nativisoidaan joko difongi tai pitkä *ii*, jonka jälkikomponentti on peräisin saamen puolivokaalista /j/ esim. *livzá* > *liutsa* ja *riigá* > *riika*. Pääpainollisen tavun tavunloppuinen puolivokaali myös tarkoittaa käytännössä sitä, että konsonanttikeskus on vahva-asteisessa taivutusvartalossa kolmannessa kestoasteessa. Joka tapauksessa ei voida pitää varsinaisena sääntönä, että saamen 3. kestoasteen konsonanttikeskus tuottaa suomen lainaan substituution *i* > *i*. Vastaesimerkkejä tälle ovat mm. *livat* > *livikko*, *gissor, gisor* > *kisura* ja *riđđu, rihtu* > *rito*.

4.1.6.2. *i* > *ii*

giksa > *kiiski* 'kovakuoriainen' | *biksa* > *piiksi* 'linnun rintalasta' | *rihpa, rivot* (murt.) > *riipi, riivi* 'suokuoppa, pieni soinen järvi' | *silli* > *siila* 'helposti väsyvä, heikko, laiha' | *livat* > *liivikkä, (livikko)* 'laiha ja väsynyt poro'

ii-tapauksia ei ole määrällisesti paljon, mutta etenkin olemassa olevan etymologisen motivaation (*birra* ~ *piiri*) vuoksi niissä tapahtuneita substituutiota voidaan pitää odotuksenmukaisena. Kahden lainan pohjoissaamen originaalissa on kolmannen kestoasteen konsonanttikeskus: *kiiski, piiksi*. Nativisaatio *i* > *ii* lienee etymologinen, jonka frekvenssiä on mahdollisesti rajoittanut saamen ja suomen fonotaksi (ks. aiempi luku 4.1.6.1.).

4.1.6.3. *ii > ii, i*

giron /kiiron/ > kiiruna

Tietyissä tapauksissa pohjoissaamen ortografian lyhyt <*i*> vastaa pitkää vokaalia /*ii*/. Näin käy, varsinkin kun diftongi /*ie*/ on fonomorfoloogisista syistä oiennut: *giehta* ~ *gih-tii* 'käteen'. Diftongista oiennut vokaali on pitkä, mutta pituutta ei merkitä nykyisessä ortografiassa (esim. Sammallahten (2001) pohjoissaamen sanakirjassa s.v. *gīrun*).

4.1.7. *ea*

Saamen *ea* nativisoidaan yleensä suomeen monoftongiksi *e*. Tälle on sekä etymologinen että fonologinen perusta. Kognaateissa on olemassa vastaavuus *ea* ~ *e* (*eallit* ~ *elää*). Monoftongilla toisaalta myös vältetään lainasanan tavurakenteen muuttuminen, jonka vokaalilyhtymä /*e.a*/ aiheuttaisi. Suomesta saameen lainattaessa substituuatio *e* > PS *ea* on hyvin säännöllinen esim. *pelto* > *bealdu*. Murteittain saamen *ea*-diftongin jälkiosa voi ympäristöstä riippuen ääntyä usein etuvokaalisena (esim. Ylä-Tenon murre *geahčen* = /*keähčen*/) (Sammallahti: tulossa). Tietyissä ympäristöissä esiintyvä substituuatio *ea* > *ä* voi olla peräisin ns. systeemin analogiasta.

4.1.7.1. *ea > e*

eatnu > *eno* 'pääjoki, iso joki' | *geahpis* > *kepposet*, *keppiset* 'keuhkot (esim. poron)' | *čearpmat*, IS *čiermih* > *kermikkä*, (*kiermikkä*, *siermukka*) | *čearru* > *kero* 'pyöreä, puuton tunturi, vuorenhuippu' | *geasis*, IS *geesis* > *kesas*, *kesäs*, *kesätin*, (*käsäs*) 'nahkainen poron panta' | *meastu* > *mesto* 'kalaa tai mätiä marjoihin sekoittamalla tehty ruoka' | *beantta* > *pentta* 'täysi, todellinen' | *beaska* > *peski* 'poronahka-anorakki' | *beaski*, LS *bieskke* > *peska*, (*pieska*) 'joen kapea sivu-uoma, matala vesi saaren ja mantereiden välissä' | *ceavvi* > *sevä* 'lumen kuori' | *čeavžá*, *čeavži* > *seytsi* 'kinnernivel' | *deappu* > *temppu* 'merilevä' | *deatnu* > *teno* 'merkittävä joki' | *deavkat*, IS *tevkki* > *teukka* 'sumu' | *deaivat* > *teivata*, (*täivätä*) 'sukeltaa veteen (kalasääskestä); vaellella, kuljeksia; tuntea tiensä' | *veaittalas* > *veitallaan* 'irtonainen, paimentamaton (porosta)' | *seahpi*, *sehpet*, IS

seve : *siäppát* > *sevikko* '(poron) kaulan alaosa' | *veaigi* > *veiki* 'hämärä, iltahämärä' | *veaddit* > *ventää* 'pitää sidottuna (kesytettävää porohärkää)'

Substituution *ea* > *e* on ehkä peräisin foneettisen nativisaation tarpeen ja etymologisen mallin yhteisvaikutuksesta. Laina *teukka* 'sumu' voi olla peräisin inarinsaamesta, jonka originaalin merkitys on lähempänä suomeen lainattua (vrt. IS *tevkki* 'untuvapilvi' vs. *deavkat* 'hämärä'). Kyseessä voi olla siis substituutio *e* > *e*. Pohjoissaamen on *deavkat* myös *-at*-loppuinen adjektiivi, joka vastaa etymologisesti ja morfologisesti suomen *-e.a*-adjektiiveja (*suohkat* ~ *sakea*). Tämä vastaavuus on tiedostettu, mikä on johtanut jälkita-
vuissa morfologiseen nativisaation (esim. *njárbat* > *närpeä*, ks. 4.2.1.5). Jos siis poh-
joissaamen *deavkat* olisi lainattu suomeen, olisi odotuksenmukaisempi suomen asu
esim. **teukea*.

4.1.7.2. *ea* > *ä*

jeaggi > *jänk(k)ä* 'suo' | *geasis* > *käsäs*, (*kesäs kesas*, *kesätin*,) 'nahkainen poron panta'
| *geavllet* > *käyläkkä* 'tuohiastia, -kori tai -kehto' | *neaskit* > *näskätä* 'raaputtaa kalvo
pois' | *beađhjis* > *pängäs* 'paikka jalalle suksessa' | *beahcet* > *pättäkkä* 'kalan pyrstö'
| *reašmi* > *räismä* 'köysi verkon yläreunassa' | *geavli* > *käylä* 'kaareva tai renkaan muo-
toinen esineen osa, esim. ansan suu tai renkaan muotoinen verkon paino' | *deaivat* > *täi-
vätä*, (*teivata*) 'sukeltaa veteen (kalasääskestä); vaellella, kuljeksia; tuntea tiensä'

ea > *ä* on hieman harvinaisempi kuin *ea* > *e*. Jos ensimmäisessä tavussa on tapahtunut substituutio *ea* > *ä*, on suomen lainasanan toisessa tavussa poikkeuksetta myös *ä*. Tämä diftongin *ea* ja *ä* yhteys ei kuitenkaan ole täysin säännönmukainen. Toisen tavun *i* tai *e* ei ennusta pääpainollisen tavun *ea* > *ä* -substituutiota eikä myöskään toiseen tavuun substituoitu *ä*: *ceavi* > *sevä*, *geasis* > *kesäs*, *veaigi* > *veiki*.

Mielenkiintoisen *ea* > *ä* -substituutiosta tekee sen yhteys toisen tavun etymologiseen substituutioon *i* > *ä*. Molemmat näyttävät tapahtuneen lähinnä samaan aikaan samoissa lainoissa (esim. *geavli* > *käylä*). Saamen ehdollisen **i* > *ä* -muutoksen vuoksi kognaa-
teissa vallitsee toisessa tavussa äännevastaavuus PS *i* ~ *ä*, jos saamen ensimmäisessä
tavussa on diftongi *ea* (*geassi*, *čeahci* ~ *kesä*, *setä*). Silti juuri näissa lainoissa, joissa

periaatteessa sanan koko äänneasua on hyödynnetty etymologisessa nativisaatiossa, on ensimmäiseen tavuun substituoitu *ä*, joka ei motivoitu kognaattien äännevastaavuuksista ja on myös foneettisesti huonompi vaihtoehto kuin yleisempi *ea* > *e*. Toisaalta Korhosen (1981: 89) mukaan saamessa on sanoja, joissa on sporadisesti tapahtunut äänteenmuutos **ä* > *ea* (esim. *beaivi* ~ *päivä*), mutta malli *ea* > *ä* -substituutiolle on tuskin saatu yksittäistapauksista. Ensimmäisen tavun substituutiot *ie* > *ä* ja *á* > *ä* ovat häviävän harvinaisia (esim. *jie'li* > *jälli* ja *fävli* > *väylä*), vaikka niille puolestaan on olemassa etymologinen ja jälkimmäiselle myös foneettinen motivaatio (ks. 4.1.10.4. ja 4.1.2.3.). Siksi voidaan epäillä systeemipohjaista nativisaatiota, jossa suomen *ä* on varattu vain tiettyihin konteksteihin.

Mutta miksi juuri *ä* on varattu kontekstiin, jossa se ei edellä mainituin kriteerein ole optimaalinen nativisaatiostrategia? Yksi selittävä tekijä saattaisivat olla saamen suomalaislainoissa tapahtuneet vokaalien substituutiot. Pohjoissaamen suomalaislainoissa suomen *ä*:tä vastaa yksittäisiä poikkeuksia lukuun ottamatta säännönmukaisesti saamen diftongi *ea* (*hätä*, *väki*, *välttää* > *heahti*, *veahka*, *vealtit*). Samoin myös substituutio *e* > PS *ea* on säännöllinen (*pelto* > *bealdu*), mikä tarkoittaa että saamen suomalaislainoissa monoftongien *e* ja *ä* fonologinen kontrasti katoaa täysin. (Aikio 2007a: 35–36.) Onko ensimmäisen tavun substituutio *ea* > *ä* saanut mallinsa kognaattien sijaan saamen lainasanojen ja suomen originaalien välillä vallitsevista säännöllisistä vokaalivastaavuuksista (*hätä* > *heahti*)? Onhan kielentutkijoillakin ollut vaikeuksia erottaa kognaattipareja lainoista. Virheanalyysiin ovat voineet päätyä kontaktialueen kaksikieliset puhujatkin. Ilmiönä on tässä myös kyse analogiasta, joka on kielenmuutoksen perusprosesseja. Substituutio *ea* > *ä* ei ole etymologinen eikä se systeemipohjaisen nativisaation tavoin ylläpidä lainanantajakielen fonologista kontrastia, vaan saamen diftongi *ea* jakautuu. Kyseessä voisi oikeastaan olla Aikion kuvailema systeemin analogia (ks. Aikio 2007a: 42). Malli olisi lähtöisin lainasanojen systeemistä itsestään, mutta lainanantajakielestä. Juuri tällaisten mahdollisuuksien vuoksi lainasanojen eri nativisaatiostrategioita on mielekäästä tarkastella kokonaisuutena ja järjestelmänä.

4.1.7.3. Muita *ea*:n substituutioita

ea > *ie*: *čearpmat*, IS *čiermih* > *kiermikkä*, *siermukka*, (*kermikkä*) 'yksivuotias poro' | *beaski*, LS *biesske* > *pieska*, (*peska*) 'kapea joen sivuvirta'

ea ~ *ie* vastaavuus löytyy saamen murteista. Itämurteissa tavataan diftongien /*ea*, *oa*/ nousemista diftongeiksi /*ie*, *uo*/ (*miessi* = /*mïëssii*/ vs.. *geassi* = /*kïëssii*/) (Sammallahti: tulossa) Toisaalta luulajansaamesta lainautuminenkin voi selittää tapauksia kuten *biesske* > *pieska*. Sanoissa *kiermikkä* ja *siermukka* diftongi *ie* voi johtua sananalkuisesta palataalisesta affrikaatasta.

ea > *ö*: *geavññis* > *köngäs* 'iso vaahtoava koski, vesiputous'

Sanan *köngäs* *ea* > *ö* -substituutio on yksittäistapaus. Saamen tavunloppuinen *v* on saattanut labiaalistaa vokaalin ja toisen tavun *i* > *ä* substituutio tehnyt sanasta etuvokaalisen. Silti *köngäs* on epäodotuksenmukainen muoto, koska edellä mainitut tekijät eivät muulloin ole tuottaneet *ö*-substituutioita esim. *geavli* > *käylä*. Onko /*ö*/ tässä tapauksessa affektinen, kun kyseessä on huomattavaa luonnonmuodostumaa tarkoittava sana?

4.1.8. *oa*4.1.8.1. *oa* > *o*

čoalbmi > *jolma* 'salmi' | *goadjin* > *kojama*, *kojamo* 'suuri uroslohi' | *goallá* > *kolla* 'sarveton poro; vanha ja heikko henkilö' | *goallus* > *kollos* 'porokulkue' | *goalsi* > *kolsa* 'koskelo' | *goatnil* > *konelo* 'syvä joen mutka' | *skoaddu* > *konto* 'sumu' | *goarádus*, IS *korádâs* > *koranus*, *koraanus*, *korannus* 'paholainen, lurjus' | *skoarra* > *korra*, *korri* 'pilkkasiipi' | *goardit* > *kortaa* 'paahtaa, polttaa (aurinko)' | *goasohas* > *kosotus* 'viisi-vuotias porohärkä' | *loaidu* > *loito* 'nukkumapaikka teltassa' | *loavdda* > *loude* 'telttakangas' | *moarri* > *mora* 'hauras lumen kuori' | *noadđi* > *nota* 'taakka' | *oakti* > *ohto* 'sade-, lumi- tai raekuuro' | *oarra* > *orro* 'köysi, naru' | *spoaatna*, IS *spáddá* > *pono* 'jää, jonka alla onttoa tilaa' | *boarti* > *portta* 'tuohikontti' | *boaššu* > *posio* 'kodan takaosa' | *roahkastit* > *rokastaa* 'nostaa kala koukulla veneeseen tai rannalle' | *roahkki* > *rokka*,

rokkarauta 'kalastuskeihäs, harppuuna' | *roassa, roassu* > *rossa, tuulenrossa* 'äkillinen tuulenpuuska' | *roavgu* > *rouko* 'nahkaryijy' | *roavvi* > *rova* 'korkea metsäinen harjanne, kivinen korkea maasto; maastopaloalue, joka on alkanut kasvaa uutta metsää' | *coahkut* > *sokkua* 'laskea (laskuvedestä)' | *čoanoahas* > *sonotus* 'reen perään sidottu pysäyttävä poro' | *soarvi* > *sorva* 'kuollut mänty' | *doahkki* > *tokka* 'lauma' | *doalvi* > *tolva, tolvata* 'poron ravi, ravata (porosta)' | *doavggus* > *toukuke* 'pehmuste poron kantosatulan alla' | *coakcut*, IS *cuápcuđ* > *sopsaa* 'saada ote, saada jalansija' | *čoarbbealle* > *jorva, jorva-puoli* 'poron sisäpaisti'

Substituutio *oa* > *o* on aineistossa poikkeukseton. *oa*:n nativisaatio muistuttaa paljon saamen toisen puolisuorpuun diftongin *ea* nativisaatiota. Sillekin on olemassa etymologinen vastaavuus (*goahti* ~ *kota*) ja sama fonologinen motivaatio välttää taurakenteen rikkovaa vokaaliyhtymää. Voidaan pohtia, miksei *oa*:n nativisaatiossa esiinny vaihtelua. Voisiko syy olla nativisaatiostrategioissa, joita käytetään lainattaessa suomesta saameen? Poikkeuksettomana *oa* > *o* -substituution peilikuva on pohjoissaamen suomalaislaineissa tapahtuva, hyvin säännönmukainen *o* > PS *oa*. Lainasanoissa vallitsee siis molempiin suuntiin toimiva systemaattinen vastaavuus suomen monoftongin *o* ja saamen *uo*-diftongin välillä. Suomen *e*:n ja saamen *ea*:n välillä ei ole yhtä selkeää yhteyttä, sillä sekä suomen *e* että *ä* voidaan nativisoida saameen *ea*-diftongina. Tämän vuoksi edelleen herää kysymys, missä määrin saamesta suomeen ja suomesta saameen lainaamisessa käytetyt eri nativisaatiostrategiat voivat vaikuttaa toisiinsa ja muodostaa molempia kieliä koskevan lainasanajärjestelmän.

Toisen tavun vokaalien perusteella *pono* ja konsonantiston perusteella *sopsaa* voisivat olla peräisin inarinsaamesta (*spáddå, cuápsuđ*) tai ajalta ennen pohjoissaamen **ps* > *ks* -muutosta. Samoin esim. *koraanus* 'paholainen, lurjus' lienee merkityksensä perusteella peräisin inarinsaamesta, jonka *korádås* tarkoittaa 'paholaista' (vrt. PS *goarádus* 'paha enne, pahanilmanlintu'). Etymologisen nativisaation ja suomen fonotaksin vaikutuksen vuoksi pelkkä lainan *koraanus* ensimmäisen tavun monoftongi *o* ei itsessään ole peruste epäillä inarinsaamelaista alkuperää.

4.1.9. *uo*

Aineistossani hypoteettisesti mahdollista etymologista nativisaatiota (v)*uo* > *a* ei tavata ollenkaan. Kognaatteja malliksi olisi runsaasti: *guolli*, *buollit*, *vuohki* ~ *kala*, *palaa*, *vaka*. Saamessa äänne­muutos **a* > *uo* on yleinen ja tapahtunut kontekstista riippumatta. Yleensä­kään kognaattien vastaavuutta PS *uo* ~ *a* ei ole käytetty suomen ja saamen välisten lainojen kotouttamiseen, minkä johdosta se on hyödyllinen kognaattien tunnistamisessa (Aikio 2012: 72). Substituutio *uo* > *o* on todennäköisesti etymologisesti moti­voitunut, mutta malleja sille on vähemmän. **o* > *uo* on tapahtunut vain, jos varhaiskan­tasuomessa toisessa tavussa on ollut **e*: **koške* > *guoika*. Onko kahdesta mahdollisesta etymologisesta nativisaatiosta valittu harvinaisempi mutta foneettisesti mielekkäämpi?

4.1.9. 1. *uo* > *uo*

juopmu > *juomu* 'suolaheinä' | *čuovvut* > *juovoa* 'seurata' | *guoksi* > *kuoksa* 'yksivuotias majava' | *guolmmas* > *kuolmus* 'männyn sisempi kaarna' | *guolbba* > *kuolpana* 'kelloka­nerva' | *guorrat* > *kuor(r)ata* 'seurata jälkiä' | *guostta* > *kuoste* 'pilvinen kostea sää, tihku' | *guossohit* > *kuosuttaa* 'kestitit vierasta' | *guotk(k)u* > *kuotko* 'soinen painauma, kahden järven välinen matala maasto' | *luohkká* > *luokka* 'pitkä kukkula' | *luosti*, *luost­tet* > *luosto*, *luostakka* 'raita vaaleampaa karvaa poron kyljessä; poro, jolla on sellainen' | *luovvi* > *luova* 'varastoteline' | *muotki* > *muotka* 'paikka, jonne vene on vedettävä' | *nuorri* > *nuora* 'pitkä, kapea salmi' | *ruohkki* (murt.) > *ruokki* | *ruotku* > *ruotko*, *ruotku* 'pitkä ja ohut sauva, varpu' | *suohkan* > *suohkana* 'pitäjä, seurakunta' | *suohkan* > *suoh­kana* 'ajoankkuri, naara-ankkuri' | *suonjir* > *suonger* 'puunrunko, jonka oksat on kat­kottu lyhyiksi' | *suohpan* > *suopunki* 'lasso' | *suostu* > *suosto* 'kuollut mänty' | *vuopmat* > *uomeva* 'laaja, leveä (esim. takista tai poroaitauksesta) | *vuohki* > *vuoka* 'muoto, tapa' | *vuohkku* > *vuokko* 'puuska, päähänpisto' | *vuolgit* > *vuolkkia* 'lähteä matkaan, poistua' | *vuopmi* > *vuoma* 'leveä jokilaakso; leveä, avoin suo' | *vuopman* > *vuomen(o)*, *uomeno* 'kahdesta metsästysaidasta ja aitauksesta koostuva rakennelma, jota käytettiin metsä­peuran pyyntiin' | *vuonjal* > *vuonelo* 'kaksivuotias naarasporo' | *vuonjis* > *vuongas* 'levännyt, työn rasittamaton' | *vuotna* > *vuono* 'vuono; suuri, kapea lahti järvessä' | *vuohppi* > *vuopaja*, *vuopio* 'kapea lahti järvessä' | *vuobirs*, KS *vuei'res* > *vuorsa*,

vuorso, vuorsu 'kolmivuotias porohärkä' | *vuohčču* > *vuotso* 'kapea, märkä suo' | *vuoh-tit* > *vuottaa* 'jäljittää, löytää jälkiä' | *vuohtaráipi* > *vuottoraippa* 'vetoporon jälki'

4.1.9.2. *uo* > *yö*

luomi : *luopmán-*, IS *lyeme* : *luámmán-* > *lyömänä* 'hilla'

lyömänä on yksittäistapaus, jonka Aikio (2009) katsoo olevan peräisin inarinsaamesta. Inarinsaamen *ye* olisi tuottanut suomeen *yö*-diftongin vain tässä tapauksessa (vrt. esim. lainaan IS *cyecci* > *suotsa*, jolla ei ole vastinetta pohjoissaamessa). Suomeen lainatun asun perusteella mallina lienee ollut originaalin taivutusvartalo IS *luámmán-*. Jussi Ylikosken kertoman mukaan taivuttamaton asu on harvinainen hilloista puhuttaessa. Siksi koutokeinolaiset koululaiset eivät tieneet, mitä tarkoitti yhdyssana *luomeluodda* 'lakkapolku'. Näin kyseessä on paremminkin substituutio IS *uá* > *yö*.

4.1.9.3. *uo* > *o*

juoigat > *joikata* | *guobir* > *kopara* 'poron kavio' | *skuorpu* > *korppu* 'temppe; kosto; hankaluus, ongelma' | *guoržžu*, > *kortto* 'paholainen, paha henki' | *guoš'si* > *kosio* 'suuri tuohikori' | *guovža* > *koutsa*, (*kuntsa*) 'karhu' | *luoppal* > *lompalo*, *lompolo* 'laajentuma joessa' | *luoppal* > *lompero* 'pieni lampi' | *vuovdi* > *outa* 'metsä' | *ruovgat* > *roukua* 'äännellä (porosta)' | *cuozza* > *sontu* 'taljan sisäpuoli' | *duorga* > *torko* 'kodan lattialle levitetty risut'

Harvinaisempi kuin *uo* > *uo*. Näitä tapauksia yhdistää se, että ovat peräisin saamen sanoista, joiden konsonanttikeskus on vahva-asteisessa taivutusvartalossa kolmannessa kestoasteessa (esim. *guoržžu* on supistumanomini ja taipuu *guoržžu* : *guržo-*). Poikkeukseksi tähän löytyy *guobir* > *kopara*. Vokaalien korvausten taustalla lienee etymologinen nativisaatio, mutta kognateissa *uo* > *o* -vastaavuus koskee vain saamen *a*-vartaloita (*guoika* ~ *koski*) eli mallia olisi käytetty etymologian kannalta virheellisesti lainoissa kuten *guoržžu*, *vuovdi* > *kortto*, *outa*.

Ainutlaatuista näissä lainoissa saattaa olla se, miten diftongit on nativisoitu tavunloppuisten puolivokaalien edellä. Läpi aineistoni on hyvin yleistä, että V_1V_2j ja V_1V_2v -tapauksissa diftongin jälkikomponentti katoaa ja V_1 muodostaa uuden diftongin tai pitkän vokaalin (esim. *rievdat* > *riutua*). Diftongin *uo* kanssa puolestaan on yleisempää, että V_1 eli *u* on kadonnut ja suomeen on nativisoitu *oi* tai *ou* (*juoigat* > *joikata*, *guovža* > *koutsa*, *vuovdi* > *outa* ja *ruovgat* > *roukua*). Muista saamen varianteista lainaaminen ei selitä poikkeuksellisia substituuutioita: esim. IS *kuobžâ*, KS *juõiggâd*, *kuõbžž~kue'bžž*. Onko kyseessä systeemipohjainen nativisaatio, jossa lainattaessa estetään saamen ensimmäisen tavun äännejonoja /uoj/ ja /uov/ lankeamasta yhteen jonojen /uj/ ja /uv/ kanssa? Tästä voisi olettaa, että aineistoni säännöllisimpiin kuuluva substituuutio PS *u* > *u* on ikään kuin ”suojeltu”. On kuitenkin muistettava, että etymologisen nativisaation *o* > *u* vuoksi kontrastia saamen vokaalifoneemien /u/ ja /o/ välillä ei pidetä yllä systemaattisesti (esim. *johtit* > *judata*, *jutaa*).

4.1.9.4. *uo* > *u*

guovža > *kuntsa*, (*koutsa*) ’karhu’ | *buolža* > *pulju* ’(moreeni)harju’ | *čuoivvat* > *sui-vakko* ’vaaleanharmaa poro’ | *duottar* > *tunturi* ’tunturi, vuori’

Substituutio *uo* > *u* on saattaa olla sporadinen. Laina *sui-vakko* olisi muiden diftongien nativisaatioon verrattuna odotuksenmukainen substituuutio, jossa diftongin jälkiosa on kadonnut tavunloppuisten puolivokaalin edeltä, mutta se on tapauksena ainoa laatuaan. Lainautuminen jostain muusta saamen variantista voisi selittää lainan asua, jos siinä originaalin ensimmäinen tavu olisi äänteellisesti muotoa *čuj*, mutta näin ei ole (esim. IS *čuoivâg* ja KS *čuðivâk*). Myös lainan *tunturi* kohdalla voidaan pohtia, onko se peräisin jostain saamen variantista, jossa ensimmäinen tavu sisältää monoftongin *u*. Lainan *nt*-konsonanttiyhtymä voi merkitä edelleen sitä, että se on saatu kielimuodosta, joka ei ole kokenut denasalisaatiota. Toisaalta suomeen nativisoitu *nt*, *mp* tai *ŋk* voi olla peräisin konsonanttien etymologisesta nativisaatiosta. Aikion (2009: 254) mukaan etymologinen nativisaatio voi tuottaa suomeen lainattaessa nasaalin ja klusiilin yhtymiä jopa sanoihin, joissa nasaalia ei ole alun perin ollutkaan: norja *skodd* > PS *skoaddu* > *konto* ’sumu’.

4.1.10. *ie*4.1.10.1. *ie > ie*

fiervá > hierua 'laskuvesiaika; laskuveden aikana paljastunut ranta | *jiehkku > jiekiö, jiekiä, iekiö, iekko* 'taljojen valmistamiseen käytettävä rautainen työkalu' | *gieldagas > kieltakainen, (keltekesuoni)* 'jänne poron etujalan sisäpuolella' | *čiegar > kiekerö* 'porojen talvilaidun' | *čiekčá > kiekki* 'sääksi' | *gielu > kielain* 'paakku hyytynyttä verta' | *skierri > kieri* 'vaivaiskoivu' | *giessat > kiesiä* 'soutaa venettä, jotta ajoverkko kiertyy ympyröille' | *lieksi, liksi > lieksi* 'traaniöljylamppu' | *liessu > liesu* '(ketun) luola' | *niesti > niesta* 'matkaeväät' | *biehkan > piekana* | *riessan > riesin* 'poron kellon nauha | *siedga > sietki* 'pieni koivu | *dievvá > tieva* '(pieni) kukkula' | *viehku > viek(k)o* 'painoyksikkö (36 kg) | *fielbmá > vielma* 'tyyni vesi ojassa tai purossa' | *viergi > vierk(k)i, vierk(k)u* 'miesten talvilakin karvareunus' | *viergo > vierkko* 'leikari kalastussiimassa, vetonarun lieka | *fieski > vieska* 'paikka, josta poro on kaivanut lumen alta jäkälää' | *vietka > vietka* 'kuokkakirves'

Substituutio *ie > ie* on yleisin. Tätä voi edesauttaa se, että se on sekä etymologisesti käypä (*giella, diehtit ~ kieli, tietää*) että fonologisesti pätevä. Kognaateissa vallitsee myös vastaavuus PS *ie ~ ä* (*giehta ~ käsi*), mutta sitä ei ole käytetty systemaattisesti. Aineistossa /iev/ ja /iej/ tapauksia on valitettavan vähän, joten ei ole mahdollista tehdä varmaa yleistystä diftongin *ie* nativisoinnista puolivokaalien edellä. Ainoat tapaukset ovat *dieigu > teiko* ja *rievdat > riutua*. Näissä tapauksissa *ie* on kiistatta lainanantajakielten diftongin samanlaisin vastine, joten substituutio on katsottava foneettiseksi.

4.1.10.2. *ie > e*

gieldagas > kelteke-suoni, (kieltakainen) 'jänne poron etujalan sisäpuolella' | *mielga > melki* 'eläimen rinta' | *miel'li > mella* ' | *dieigu, KS teigg > teiko* 'värttinä- tai kyynärllu (erityisesti linnun siivessä) | *vielti, fielti > velte, veltta, veltikko* 'rinne'

Substituution *ie > e* läpikäyneitä tapauksia yhdistää kolmannen kestoasteen konsonantti-keskus. Kolmas kestoaste ei itsessään ennusta suomeen monoftongia (esim. *viergo >*

vierkko). Nämä lainat on saatettu saada pohjoissaamen itämurteista, joissa diftongi /ie/ redusoituu /e/:ksi kolmannen kestoasteen konsonanttikeskuksen edessä: *biegga* > /*begka*/ (Sammallahti: tulossa). Inarin- ja koltansaamet vastineet kyseisille sanoille ovat myös diftongillisia (esim. IS *kielđâgâs* ja KS *mie'l'l*). Toisaalta yksinkertaisin selitys *ie* > *e* -substituutioille voi olla suomen fonotaksin vastaisia diftongin ja likvida-alkuisen konsonanttiyhtymän muodostamia äännejonoja. Nativisaatio sanassa *dieigu* > *teiko* saattaa kuulua epäodotuksenmukaisiin substituutioihin, joissa diftongin alkukomponentti katoaa puolivokaalin edellä. Merkityksen perusteella on syytä epäillä, että kyseessä on kuitenkin laina koltansaamesta eli *e* > *e* -substituutio. Suomen *teiko* tarkoittaa erityisesti linnun värttinä- tai kyynärluuta. Koltansaamen *teigg* tarkoittaa värttinä- tai olkaluuta ja sitäkin käytetään erityisesti lintujen luista. Pohjoissaamen vastineen *dieigu* merkitys on yleisemmin 'värttinäluu'.

4.1.10.3. *ie* > *i*

rievdat > *riutua* 'ajelehtia jonnekin' | *dielku* > *tilkku* 'poro, jolla on valkoinen täplä päässä' | *vielti, fielti* > *viltto* 'viisto, kalteva (maastosta)'

Lainan *riutua* substituution selittää tavunloppuinen puolivokaali. Yhtä lailla suomen äännejärjestelmään mukautuminen selittää asuja *tilkku* ja *viltto*. Diftongi likvidan ja samanpaikkaisen klusiilin /k/ tai /p/ edellä on suomen fonotaksin vastainen (**tielkku*) (Aikio 2009: 165) (ks. aiempi luku 4.1.10.2.). Substituutio *ie* > *i* on siis foneettinen.

4.1.10.4. *ie* > *ä*

jiel'li > *jälli* 'kehikko kalan kuivaukseen'

ie > *ä* -substituutiolle löytyy malleja kognaateista, koska saamessa on tapahtunut äänne-teenmuutos **ä* > *ie*, jos toisessa tavussa on ollut **e*: *jiekŋa*, *giehta*, *giehka* ~ *jää*, *käsi*, *käki*. Kuitenkin *jälli* on ainoa lajinsa tapaus. Muiden saamen varianttien vastineet aineistossa ovat myös *ie*-diftongillisia: LS *jielle* ja KS *jie'l'l*. Sporadisuuksensa vuoksi kyseessä ei liene etymologinen nativisaatio. Kognaattien okaalivastaavuus ei myöskään

ole aukoton. Ehdollisen PS **ä* > *ie* -muutoksen takia PS *ie* ~ *ä* -vastaavuus koskee vain kognaatteja, joissa saamen vartalonvokaali on *a* (*giehta* ~ *käsi* vrt. *jiel'li* > *jälli*).

4.2. Toisen tavun vokaalit

4.2.1. *a*

Saamen toisen tavun *a*:ta vastaa suomen lainoissa kuusi eri vokaalia. Selvästi yleisin on foneettisesti motivoitunut *a* > *a* -substituutio. Sen etuvokaalinen vastine *a* > *ä* rajoittuu vain yhteen lainaan *deaivat* > *täivätä*. Toiseksi yleisin on etymologinen nativisaatio *a* > *i*, jolle malli saadaan kognaateista kuten PS *giehta* ~ *käsi*. Muita substituutioita selittää erityisesti johtomorfologia.

4.2.1.1. *a* > *a*, *ä*

juoigat > *joikata* | *kálla* > *kaala* 'köysi (suopungissa)' | *gáica* > *kaitsa* 'vuohi' | *gabba* > *kappa* 'albiino poro' | *skárfa* > *karppa* 'merimetso' | *čallat* > *kilata*, (*kelota*, *keloa*, *kiloa*) 'hangata sarviaan jotakin vasten' | *giel'dagas* > *kieltakainen*, (*keltekesuoni*) | *skaarra* > *korra*, (*korri*) 'pilkkasiipi' | *guovža* > *koutsu*, *kuntsa* 'karhu' | *guolbba* > *kuolpana* 'kellokanerva' | *guorrat* > *kuor(r)ata* 'seurata jälkiä' | *gurra* > *kurra* 'kapea kulkutie poroaitauksessa' | *luoppal* > *lompalo*, (*lompolo*) 'laajentuma joessa' | *luhkka* > *lukka*, *luhka* 'hupullinen, hihatton miesten vaate' | *máhkkan* > *maakkana*, (*maakina*) 'kuusivuotias poro' | *máinnas* > *mainas* 'tarina, kertomus' | *maras*, IS *moorâst*, KS *mõðrâst* > *marasto*, (*morosto*, *murista*) 'koivumetsän peittämä matala kukkula' | *mastat* > *mastata* 'sekoittua keskenään (kaksi porotokkaa)' | *njáhkkat* > *naakata*, (*naak(k)ia*) 'maata odottamassa, hiipiä' | *báddat* > *paantaa*, (*paanne*) 'muodostaa kerrostunutta jäätä, (kerrostunut jää)' | *balsa* > *palsa* 'pieni roudan muodostama turvekumpu suolla' | *beantta* > *pentta* 'täysi, todellinen' | *biehkan* > *piekana* | *bilda* > *pilta* 'pylväiden päällä oleva varastoteline' | *buvra* > *puura* 'yksinkertainen varasto, lampaiden katos' | *rádjat* > *raajata*, (*raajia*) 'valmistautua matkalle, käydä toimeen jonkun kanssa' | *ránat*, (*ránis*) > *raanakka*, (*raanis*) 'harmahtava poro' | *rávga* > *raukka*, *meriraukka* 'merikummitus' | *rávrat* > *raurata* 'kiinnittää varsi viikatteeseen' | *rávža* > *rautsa* 'laiha ja sairas poro' | *roahkastit* > *rokastaa* 'nostaa kala koukulla veneeseen tai rannalle' | *sásta* (murt.) > *saasta* 'panta, johon poron kello kiinnitetään; panta, jossa omistajan merkki' | *čalmmas* > *salmas*

'verkkomaha, hunajakenko' | *sáhppasat* > *sappaset* 'ohutsuoli' | *sávlla* > *saulakka* 'poron nenäsaivertajan toukka' | *silba* > *silpa-*, (*silparaha*) 'hopeakolikko' | *čohkka* > *sokka* 'pieni mäki tai harjanne, metsäinen mäki' | *čora* > *sorrakka* 'pieni porolauma' | *čuoivvat* > *suivakko* 'vaaleanharmaa poro' | *suohkan* > *suohkana* 'pitäjä, seurakunta' | *suohkan* > *suohkana* 'ajoankkuri, naara-ankkuri' | *stáinnat* > *tainakka* 'maho naarasporo' | *deaivat* > *teivata*, (*täivätä*) 'sukeltaa veteen (kalasääskestä); vaellella, kuljeksia; tuntea tiensä' | *deavkat*, IS *tevkki* > *teukka* 'sumu' | *dovtta* > *tohtaja* 'kuikka' | *fáhkan* > *vaakana*, (*vaakina*) 'miekkavalas' | *váhkar* > *vaakkara* 'kuopus' | *valat* > *valakka* 'ympäryys (olkapään yli, jossa esim. suopunkia pidetään' | *veaittalas* > *veitallaan* 'irtonainen, paimentamaton (porosta)' | *vietka* > *vietka* 'kuokkakirves' | *vađđa*, IS *vođđâ*, KS *vōđđ* > *vosa* 'matala, puuton mäki soiden välissä |

Foneettisesta nativisaatiosta peräisin oleva *a > a* on aineistossa yleisempi kuin etymologinen *a > i*, mutta jälkimmäinenkään ei ole harvinainen. Etymologinen nativisaatio ei siis ole syrjäyttänyt foneettista kuten saamen suomalaislainoissa, joissa suomen 2. tavun vartalonvokaali *a* substituoidaan hyvin säännöllisesti *i*:llä (esim. *hinta* > *haddi*). *teukka* lienee peräisin inarinsaamesta, jolloin kyseessä olisikin substituuatio *i > a* (ks. 4.1.7.1). *täivätä* on ainoa etuvokaalinen *a > A* -substituutio. Tähän harvinaisuuteen liittyy se, että suomeen nativisoidaan enimmäkseen takaisia tai neutraaleita vokaaleita: mikään ensimmäisen tavun substituuatio ei systemaattisesti tuota suomen asuun pyöreitä etuvokaaleita *y* tai *ö* (esim. *lyömänä* ja *köngäs* ovat yksittäistapauksia (ks. kpl 4.1.9.2. ja 4.1.7.3.)). Suomeen nativisoitu *ä* yleisempi, mutta sitäkin tuottavat substituuotiot ovat sporadisia tai vaikuttavat toimivan vain hyvin rajatussa ympäristössä (ks. esim. 4.1.7.2.).

4.2.1.2. *a > i*

(*h*)*áika* > *aihk(k)i* 'todella iso mänty' | *áidalas* > *aitilas* 'rauhallinen, tyyni' | *hánat* > (*h*)*anikka* 'nahkalenkki poronnahkakengässä, johon kengännauha on kiinnitetty' | (*h*)*aŋŋalakkis* (murt.), *haŋŋá* > *hankilas*, *hankilo*, (*hankelas*, *hankelo*) 'sinisorsa' | *hávda* tai *ákta* > *auhti*, *autti* 'haahka' | *gárastit*, *gárrat* > *kaaristaa* 'sitoa tavaroita rekeen' | *čearpmat*, IS *čiermih* > *kermikkä*, *kiermikkä*, (*siermukka*) | *giessat* > *kiesiä* 'soutaa venettä, jotta ajoverkko kiertyy ympyröille' | *giksa* > *kiiski* 'kovakuoriainen' | *skoarra* > *korri*, (*korra*) 'pilkkasiipi' | *gahpan* > *kupinas*, *kupina* 'kalan uimarakko' | *livat* > *lii-*

vikkä, *livikko* 'laiha ja väsynyt poro' | *mielga* > *melki* 'eläimen rinta' | *maras*, IS *moorâst*, KS *mõõrâst* > *murista*, (*marasto*, *morosto*) 'koivumetsän peittämä matala kukkula' | *njáhkát* > *naak(k)ia*, (*naakata*) 'maata odottamassa, hiipiä' | *njállá* > *naali* | *báska* > *paaski* 'pieni merivene' | *bálgat* > *palkia* 'liikkua levottomasti pitkin laidunta' | *beaska* > *peski* 'poronahka-anorakki' | *biksa* > *piiksi* 'linnun rintalasta' | *rádjat* > *raajia*, (*raajata*) 'valmistautua matkalle, käydä toimeen jonkun kanssa' | *riessan* > *riesin* 'poron kellon nauha' | *rihpa*, *rivot* (murt.) > *riipi*, *riivi* 'suokuoppa, pieni soinen järvi' | *siedga* > *sietki* 'pieni koivu' | *dáža*, *dáččá* > *taatsi* 'norjalainen (pejoratiivinen)' | *dábba* > *tamppi* 'poron etujalan ylimmäinen luuydin' | *váza* > *vaami*, *vaadin* 'poikimaton naarasporo'

Substituutio *a* > *i* on yleensä etymologinen, jonka mallina toimivat kognaatit kuten *dolla* ~ *tuli*. Nativisaatiostrategioiden suhteen jälkitävissä tapahtuneiden muutoksien tarkka luokittelu on mutkikasta, sillä useat suomen ja saamen johtomorfeemit ovat yhteistä kieliperimää ja siten toistensa etymologisia ja semanttis-funktionaalisia vastineita. Selvästi etymologisen nativisaation tapauksia ovat esim. lainat (*h*)*áika* > *aihk(k)i*, *njállá* > *naali*, *giksa* > *kiiski*. Morfologinen substituutio on esim. *váza* > *vaadin*, jossa saamen johdin *-ama-* korvattu sitä vastaavalla suomen *-in* ~ *-ime-* -johtimella (vrt. *váh-cama* ja *vaatimen*). Aina ei ole ilmeistä, mitä on saatu suomeen suoraan lainaamalla ja mitä lainoja johtamalla. Esimerkiksi verbistä *njáhkát* on saatu suomeen *naakata* ja *naak(k)ia*. Verbin *naak(k)ia* toisen tavun *i* voisi olla peräisin etymologisesta nativisaatiosta, mutta yhtä lailla se voi olla suomen frekventatiivinen *-i-* -johdin (VISK: §351). Edelleen on epäselvää, onko *naak(k)ia* lainattu saameen suoraan jollain edellä mainitulla strategialla vai onko ensin lainattu verbi *naakata*, josta *naak(k)ia* on sitten johdettu.

4.2.1.3. *a* > *o*

skábma > *kaamos* | *čallat* > *kelota*, *keloa*, *kiloa*, (*kilata*) 'hangata sarviaan jotakin vasten' | *maras*, IS *moorâst*, KS *mõõrâst* > *morosto*, (*marasto*, *murista*) 'koivumetsän peittämä matala kukkula' | *nohkka*, IS *nokko* > *nokko* 'tarpeeksi' | *oarra* > *orro* 'köysi, naru' | *spoaatna*, LS *spáddnå* > *pono* 'jää, jonka alla onttoa tilaa' | *rákca* (murt.) > *rautso* 'maidosta ja mädistä tehty puuro' | *sáddat* > *saaloo* 'läähättää (erityisesti poroista)' | *sáiva* >

saivo 'kirkas vesi järvässä; järvi, jolla ajatellaan olevan kaksi pohjaa | *dápmat* > *taamoa* 'kesyttää (erityisesti porohärästä)' | *duorga* > *torko* 'kodan lattialle levitetty risut' | *orda*, **ordu* (idiomissa *orddu vázzit* 'mennä metsästäämään'), IS *ordo* > *uurto* 'metsäpeuran syysmetsästy' | *vuotna* > *vuono* 'vuono; suuri, kapea lahti järvässä' | *vuohtaráipi* > *vuottoraippa* 'vetoporon jälki'

a > *o* -substituutio lienee osassa tapauksista peräisin lainautumisesta muualta kuin pohjoissaamesta. Labiaalivokaalin sisältäviä potentiaalisia originaaleja ovat mm. inarinsaamen sanat *nokko* ja *ordo* ja luulajansaamen *spáddná*. Näissä todellinen substituutio voisi olla oikeastaan *o*, *å* > *o*. Myös joissain pohjoissaamen läntisissä murteissa toisen tavun /a/ on voinut labiaalistua, jos pääpainollisessa tavussa on pyöreä vokaali (esim. Kaaresuvanto *dolla* = /*tolluo*/) (Sammallahti: tekeillä). Monet jälkitavujen labiaalivokaalin sisältävät lainat ovat ilman muuta morfologisen nativisaation seurausta. Liittyyhän jälkitavujen labiaalivokaalien kehittyminen itämerensuomeen ja saameen tiiviisti johtomorfologiaan. Esimerkiksi *sáđđat* ja *dápmat* on nativisoitu suomeen kera frekventatiivisen -*O*-johtimen muotoon *saaloo* ja *taamoa*. Morfologisella nativisaatiolla on saatettu myös mukauttaa lainoja omaperäisten mallien mukaan tavoilla, jotka eivät enää ole produktiivisia (esim. *guoŝ 'ši* > *kosi-o* 'iso tuohikori' vrt. *korv-o*, *sank-o*; ks. 4.2.6.2)

4.2.1.4. *a* > *u*, *uu*

golgadat > *kulkuus*, *kulkuin*, *kulus* 'ajoverkko' | *guolmmas* > *kuolmus* 'männyn sisempi kaarna' | *gorsa* > *kursu* 'jyrkkärinteinen puro' | *noras* > *nurus* 'poron takajalan ylin ydinluu' | *bovdna* > *pounu* 'iso mätäs suolla' | *buolža* > *pulju* '(moreeni)harju' | *rievdat* > *riutua* 'ajelehtia jonnekkin' | *ruovgat* > *roukua* 'äännellä (porosta)' | *cuozza* > *sontu* 'taljan sisäpuoli' | *suohpan* > *suopunki* 'lasso' | *duottar* > *tunturi* 'tunturi, vuori' | *holga*, IS *ulgâ* > *ulku* 'pitkä salko, poikki-puu' | *uvja* > *uuju* 'haiven, ohut karva tai villa'

Substituutiolle löytyy pelikuva pohjoissaamen suomalaislainojen *u* > PS *a* -substituutioista (*háipyä* > *áibat*). Niissäkin muutoksen motivaatio on hämärä tai se liittyy erityisesti verbimorfologiaan. Aikio (2007a: 39–40) arvelee, että tällä on pyritty välttämään saamen *u*, joka on verbeissä yleinen frekventatiivinen ja refleksiivinen suffiksi (esim.

čuorvut 'huudella'). Onko saamen suomalaislainojen $u \sim PS a$ -vastaavuus vaikuttanut yllä olevien $a > u$ -tapauksen yleisyyteen? Joka tapauksessa suomen johtomorfologia itsessäänkin selittää näiden lainojen u -vokaaleita. Lainoista löytyy muun muassa frekventaviisuutta (*roukua* 'äännellä (porosta)' vrt. *maukua*), suhteellista paikkaa ilmaisevia johdoksia (*kuolmus* 'männyn sisempi kaarna' ja *nurus* 'poron takajalan ylin ydinluu' vrt. *kannus*, *kidukset latvus*) ja välineennimiä (*kulkuus*, *kulkuin*, *kulus* 'ajoverkko' < *golga-dat* < *golgadit* 'kalastaa ajoverkolla') (VISK § 353, § 188 ja § 255). Epäselvempiä tapauksia ovat lainat kuten *kursu* 'jyrkkärinteinen puro', *pounu* 'iso mätäs suolla' ja *uuju* 'haiven, ohut karva tai villa'. Ainakin lainaa *uuju* 'haiven, ohut karva tai villa' voisi merkityksen perusteella selittää affektinen johtaminen (vrt. *poju*, *nenu*, *kisu*) (VISK §206).

Huomionarvoista on, että melkein kaikki suomen saamelaislainojen toisen tavun $a > u$ -tapaukset sisältävät ensimmäisessä tavussa jossain asemassa vokaalin u : *kursu*, *uuju*, *suopunki*, *pounu*. Ainoa poikkeus tähän on *sontu*, jonka senkin ensimmäinen tavu on labiaalinen. Näissä tapauksissa saattaisi morfologian lisäksi vaikuttaa jonkinlainen pyöreysharmonia. Ensimmäisen tavun u saamessa ei tietenkään säännönmukaisesti ennusta suomen lainaan toisen tavun $a > u$ -substituutiota (esim. *buvra* > *puura* 'yksinkertainen varasto, lampaiden katos' ja *luhkka* > *luhka* 'hupullinen, hihaton miesten vaate')

4.2.1.5. $a > e$

(*h*)*anjalakkis* (murt.), *hanjá* > *hankelas*, *hankelo*, (*hankilas*, *hankilo*) 'sinisorsa' | *čiegar* > *kiekerö* 'porojen talvilaidun' | *goldda* > *kulle* 'ajoverkko' | *guostta* > *kuoste* 'pilvinen kostea sää, tihku' | *luoppal* > *lompero* 'pieni lampi' | *loavdda* > *loude* 'telttakangas' | *máttar-áddjá*, IS *maadter-aajja* > *materi-äijä* 'esi-isä' | *njárbat* > *närpeä* 'lyhyt ja ohut' | *ballat*, *baleš* > *pile* 'pelokas, arka (eläin)' | *vuopmat* > *uomeva* 'laaja, leveä (esim. takista tai poroaitauksesta) | *vuopman* > *vuomen(o)*, *uomeno* 'kahdesta metsästysaidasta ja aitauksesta koostuva rakennelma, jota käytettiin metsäpeuran pyyntiin' | *vuonjal* > *vuonelo* 'kaksivuotias naarasporo'

Lainoissa vokaalivastaavuus $PS a \sim e$ näyttää olevan peräisin morfologisista substitutioista. Saamen paritontavuisten nominien ja suomen supistumanominien samanlaisuus

on huomattu ja sitä on käytetty mallina lainasanojen mukauttamisessa. Esimerkiksi saamen *loavdda* taipuu käytännössä kuin vaikkapa suomen sana *luode* eli on nominatiivissa heikossa ja obliikvivartaloissa vahvassa-asteessa: *guostta* ~ *guostaga* vrt. *luode* ~ *luote(h)en*. Samalla tavoin saamen *-at*-nominien ja suomen *e.a*-adjektiivien vastaavuuden tiedostaminen näkyy lainasanojen nativisaatioissa kuten *närpeä*. Tällaiset substitutiot ovat äännevastaavuuksiltaan etymologisestikin päteviä, mutta Aikion (2007a) määritelmän mukaisesti en laske morfologisesti motivoituneita substituuutioita etymologiseksi nativisaatioksi.

4.2.2. á

Varhaiskantasuomen jälkitavujen *a* ja *ä* lankesivat kantasaamessa yhteen, mistä kehittyi edelleen kolmi- ja useampitavuisissa muodoissa *á*. Sen jälkeen vokaalin loppuheitto on voinut hävittää sananloppuisen vokaalin ja sitä myötä kolmannen tavun: **šečäme* > *čeahcán* 'setäni'. (Korhonen 1981: 99–100, 106.) Tästä juontaa juurensa on esim. vokaalinvaihtelu paritontavuisien sanojen taivutuksessa: *luomi* ~ *luopmána*. Toisen tavun *á* on usein myös peräisin jälkitavujen vokaalien supistumista ja analogioista. Toisen tavun *á*:n taustalla voi olla esim. johdin **-aje-* (*buollit* 'palaa' > *buol'lát* 'alkaa palamaan', *čuoigat* 'hiihtää' > *čuoigát* 'alkaa hiihtämään'). (Korhonen 1981: 124.)

4.2.2.1. á > a, aa, ä

fiervá > *hierua* 'laskuvesiaika; laskuveden aikana paljastunut ranta' | *gáisá, gáisi* > *kais(s)sa* 'korkea vuori' | *goallá* > *kolla* 'sarveton poro; vanha ja heikko henkilö' | *goarádus* > *koranus, koraanus, korannus* 'paholainen, lurjus' | *livzá* > *liutsa* 'porotauti' | *luohkká* > *luokka* 'pitkä kukkula' | *mahká* > *maka* 'oletettavasti' | *spagát* > *pakat, pakatukset, paakat* 'poron kantosatula' | *spálčá* > *paltsa* 'kulunut, karvaton kohta anorakissa' | *bilgá* > *pilka* 'kaksi palaa kenkäheinää toisiinsa kiinnitettynä' | *riigá* > *riika* 'vanha, pieni tai matoinen siika' | *rohkkáhit* > *rukattaa* 'kiirehtiä, yrittää yltää' | *siiggát, siigá* > *siikanne* 'aallokko, hyökyaalto' | *stárrá, dárrá* > *taara, (taari)* 'ruskolevä' | *dievvá* > *tieva* '(pieni) kukkula' | *udámat, uđámat* > *utamukka, utaminki, utami* 'kesyttämätön porohärkä' | *váلكá, fáلكá* > *valkka* 'nivel kaulan ja hartioiden välissä; poron niskaihra' |

várdát > *vartata*, *vaartata*, (*vaartoa*) 'maata odottamassa, väijyä' | *fielbmá* > *vielma* 'tyyni vesi ojassa tai purossa'

á > *a* on yleisin saamen toisen tavun *á*:n substituuutio ja se lienee foneettinen. Jälkitavujen grafeemi <*á*> merkitsee saamessa yleensä pitkää vokaalia (*diehtá* = /*tiehtaa*/ 'tietää y.3.p. preesens') (Sammallahti: tulossa). Saamen vokaalin pituus ei juuri näy suomen lainasanoissa Tämä johtunee siitä, että substituomalla suomeen monoftongi vältetään supistumasta syntymätön jälkitavun pitkä /*aa*/. Paritontavuisissa sanoissa substituuutio *á* > *a*, (*ä*) voitaisiin nähdä etymologisena nativisaationa (*čeahcán* ~ *setäni*). Kognaateissa tämä vastaavuus on kuitenkin ympäristöltään rajoittunut ja toisaalta *á* > *a* täysin foneettisesti validi, joten substituution selittäminen ei vaadi etymologista nativisaatiota. Lainan *lyömänä* harvinainen substituuutio *á* > *ä* johtunee inarinsaamesta lainautumisesta (ks. 4.1.9.2.). Substituutio *á* > *aa* lainassa *koraanus* on niin ikään ainoa lajiaan ja lienee myös peräisin inarinsaamesta (ks. 4.1.8.1). *tainari* on todennäköisemmin peräisin saamen asusta *stáinnir* eli siinä tapahtunut substituuutio on *i* > *a*. Yllä oleviin tapauksiin on myös nativisoitu suomen johtomorfologiaa esim. *siika-nne*, *utam-ukka*, *utam-inki*, *vaart-o-a*.

4.2.2.2. *á* > *i*, *á* > *e*

á > *i*: *hanjá*, (*h*)*anjalakkis* (murt.) >, *hankilas*, (*h*)*ankelas*, *hankelo*, *hankilo* 'sinisorsa' | *čiekčá* > *kiekki* 'sääksi' | *gáisá*, (*gáisi*) > *kais(s)sa* 'korkea vuori' | *skitná-muodda* > *kinni*:- *kinnipeski* 'vanha ja kulunut anorakki' | *čeavžá*, (*čeavži*) > *seytsi* 'kinnernivel' | *stárrá*, *dárrá* > *taari*, (*taara*) 'ruskolevä'

Lainat *kai(s)sa* ja *seytsi* voivat hyvin olla peräisin asuista, joiden 2. tavun vokaali on muu kuin *i*. Myös sinisorsaa tarkoittavan lainasanaryppään (*hankilas* jne.) originaali lienee likvidallinen (*h*)*anjalakkis*, jonka toisen tavun vokaali on *a* eikä *á*. Näin jäljelle jäävien *á* > *i* -tapausten määrä aineistossa jää häviävän pieneksi eli niitä voidaan pitää poikkeustapauksina. Analogisena mallina näille on saattanut toimia foneettisesti samanlaisen toisen tavun *a*:n etymologinen nativisaatio *a* > *i* (esim. *dábbá* > *tamppi* ks. 4.2.1.2.).

á > e: njunnálat (murt.), KS njuu'nnjel ~ njuu'nel > uivelo, ungeló

Lainat *uivelo* ja *ungelo* on nativisoitu morfologisesti vastaamaan suomen *-(e)lo*-loppuisia sävyltään affektisia sanoja (vrt. *kuikelo* ja *kohmelo*) (VISK § 213). Etenkin *ungelo* lienee velaaristen nasaaleiden perusteella peräisin koltansaamen asusta *njuu'nel*, jolloin todellinen substituutio olisi *e > e*.

4.2.3. 2. tavun *e*:n nativisaatioita

dárpmehuvvat, dárpmohuvvat > tarmottua 'menettää voimansa tai toimintakykynsä' | *-gulmmet > kulmakko, kulmakka* 'mutu tai muu pieni kala' | *geavllet > käyläkkä* 'tuohiastia, -kori tai -kehto' | *láidet > laitistaa* 'johtaa porotokkaa' | *njáide > naiti* 'poro, jonka sarvet viettävät taaksepäin' | *beahcet > pättäkkä* 'kalan pyrstö' | *ráddet > raatia* 'kyetä auttamaan; hallita; säilyttää; valmistaa' |

Saamessa toisen tavun *e* voi usein olla peräisin johto- tai taivutusmorfologiasta (esim. *geavli > geavllet*), mikä näkyy toisen tavun *e*:n substituutioissakin. Lainat on mukautettu suomen sananmalleihin johtomorfologiaa käyttämällä: esim. *kulmakko, käyläkkä, laitistaa*. Laina *tarmottua* on toisen tavun labiaalinen vuoksi todennäköisemmin peräisin saamen asusta *dárpmohuvvat* 'menettää voimansa tai toimintakykynsä', mutta nativisoitun vokaalin valintaan on voinut myös vaikuttaa semanttinen yhteys suomen sanaan *tarmo*. Lisäksi itse saamen originaalin kantasana *dárpmi* on laina suomen lekseemistä *tarmo* (Aikio 2009: 281). Tapauksessa *njaide > naiti* on kenties pyritty välttämään saamen *e*-vartaloisen sanan lainautumista suomeen *-e^x*-nominina tai sellaista muistuttavana. Vastaavuutta saamen *-at* ja *-aš* ja suomen *-e^x*- ja supistumanominien välillä on käytetty lainasanojenkin mukauttamiseen (esim. *ballat, baleš > pile ~ pileen* ja *loavdda > loude ~ louteen*, ks. esim. kpl 4.2.1.5.). Lainassa *naiti* on siis *e > i*-substituutiolla ehkä vältetty tietyille taivutustyyppille merkattu vartalonvokaali eli nativisaatio on ainakin morfologisesti motivoitunut. Toisen tavun muutos *i > ä* selittänee saamen *-et*-loppuisista johdoksista saatuja sanoja *pättäkkä* ja *käyläkkä*, jotka on voitu nativisoida saamen originaalin kantasanan vokaaliston mukaan (*geavli > geavllet* vs. *käylä > käyläkkä*).

4.2.4. *o*

Jälkitavujen labiaalien historia ja vastaavuudet suomen ja saamen välillä ovat mutkikkaita. Pohjoissaamessa varhaiskantasuomen jälkitavujen **o* on säilynyt lähinnä sanoissa, jotka ovat olleet kolmitavuisia esim. *budōš* 'pikku pato' < **paðo+ńće* (Korhonen 1981: 102). Substituutio *o* > *u* lienee analoginen tapauksissa, joissa se ei selity morfologisella substituutiolla. Morfologiseksi luokiteltavien substituutioiden tunnistaminen on haastavampaa kuin esim. *a* > *o* -tapauksissa, joille ei ole ilmiselvää foneettista tai etymologista motivaatiota (vrt. *vuotna* > *vuono*). Tämän työn laajuudessa keskityn lähinnä esittelemään etymologista nativisaatiota, jonka tutkimus on ollut vähäistä. Substituutiot kuten *o* > *o* (tai *u* > *u* luvussa 4.2.5.1) jäävät siis vähemmälle huomiolle riippumatta siitä, ovatko ne foneettisesti vai morfologisesti motivoituneita. Ovathan foneettiset ja morfologiset substituutiot lainasanoissa entuudestaan tunnettu ja dokumentoitu ilmiö. Käytännössä kaikki tämä tarkoittaa sitä, että pyrin pääasiassa nostamaan esille aineistosta lainoja, joissa toisen tavun labiaalinen laadun muutos on ollut sanan äänneasun ja funktion kannalta tarpeeton.

4.2.4.1. *o* > *o*

gállot > *kallokas* 'poronahkakenkä' | *goasohas* > *kosotus* 'viisivuotias porohärkä' | *rábmot* > *raamo* 'kerskailla' | *čehporas*, LS *tjehpuris* > *sieppuri* 'karhunnahkaviitta' | *čoanohas* > *sonotus* 'reen perään sidottu pysäyttävä poro' | *čulggon* > *sulkoma*, (*sulkama*, *sulk(k)uma*) 'poronahkaisen talvikengän sivukappale' | *dárpmohuvvat*, (*dárpmehuvvat*) > *tarmottua* 'menettää voimansa tai toimintakykynsä' | *viervo* > *vierkko* 'leikari kalastussiimassa, vetonarun lieka

4.2.4.2. *o* > *u*

giron > *kiiruna* | *gilkor*, IS *kilgool* > *kilkula*, *kilkuri* 'puinen lipuke, jossa omistajan merkki (esim. eläimillä)' | *gissor*, *gisor* > *kisura* 'pieni, laiha poro' | *gottodas* > *kuntuus*, (*kunteus*) 'kolmivuotias porohärkä' | *guossohit* > *kuosuttaa* 'kestitä vierasta' | *nuhtot*,

nuvttot > *nutukas* 'poronahkakenkä' | *čulggon* > *sulk(k)uma*, (*sulkoma*, *sulkama*)
'poronahkaisen talvikengän sivukappale' | *dápmot* > *tammukka* 'taimen'

Vastaavuutta *o* > *u* -substituutiolle ei löydy kognaateista. Osa lainoista voidaan tulkita morfologisen nativisaation tulokseksi: esim. *kilk-uri*, *kunt-uus* ja *kuos-utta-a* (ks. VISK: *-(U)ri* § 195, *-(U)us* § 175 ja *-UttA-* § 313). Korvauksia saattaa selittää saamen paritontavuisten ja supistumanominien fonomorfologinen /u/:n ja /o/:n vaihtelu (esim. *boazu* : *bohccu* 'poro : poron'), jolloin substituutio *o* > *u* olisi analogiaa. Kyseessä olevien lainojen saamen originaalit ovat vartaloltaan paritontavuisia. Tällaisissa tapauksissa voi olla kyse myös saamen analogisen mallin ja suomen johtomorfologian yhteistyöstä: esim. lainassa *tammukka* tarkastelun kohteena oleva toisen tavun *u* voi olla osa *-Ukka-* suffiksia (vrt. *elää* > *el-ukka*) tai sitten kuuluu johdinainesta edeltävään sananvartaloon (vrt. kantasannattomat *-kkA-* sanat esim. *harakka* ja *itikka*) (VISK § 199).

4.2.4.3 Morfologisia substituutioita *o* > *-eus*, *-ntelijä*, *-ama*

gottodas > *kunteus*, (*kuntuus*) 'kolmivuotias porohärkä' | *menodit*, *menodahkes*, *mannut* > *menentelijä* 'ujo, helposti karkaava poro' | *čulggon* > *sulkama*, (*sulk(k)uma*, *sulkoma*,) 'poronahkaisen talvikengän sivukappale'

Näissä tapahtuneet substituutiot ovat morfologisia. Laina *menentelijä* on ikään kuin johdettu yksinään esiintymättömästä verbijohdoksesta **menennellä*. Kyseessä voi olla kansanetymologinen nativisaatio, jossa merkitys 'ujo, helposti karkaava poro' on yhdistetty suomen *mennä*-verbiin. Saamen sanoja *menodit* ja *menodahkes* ei ole johdettu *mennä*-verbin kognaatista PS *mannat*.

4.2.5. *u*

Yleisiä substituutioita ovat fonologinen *u* > *u* ja etymologinen *u* > *o* (*buodđu* ~ *pato*). Nämä lainat sisältävät myös johtomorfologiaa, jota voi olla haastavaa erottaa foneettisesta nativisaatiosta.

4.2.5.1. *u > u*

áhkku > ahku 'isoäiti' | *juopmu > juomu* 'suolaheinä' | *skálžu > kalsu* 'kotilo, simpukan-kuori' | *skuorpu > korppu* 'temppe; kosto; hankaluus, ongelma' | *govdut > koutua* 'kellua' | *guđju*, LS *gurjjo > kulju*, (*kuljo*, *kurja*) 'suojapeite kylmää vastaan reessä' | *gulpu > kulppu*, (*kulppo*) 'pidätin (eläimen kaulaan kiinnitetty, joka rajoittaa liikkumista ja estää pakenemisen)' | *gottur > kuntura* 'poron neljä jalkanahkaa, (joita käytetään kenkien tekoon)' | *lávvu > laavu* 'saamelainen telta, puolitelttä' | *liessu > liesu* '(ketun) luola' | *murku > murkku*, *murku* 'sumu' | *náđđut > naatua* 'mennä makuulle ja kieltäytyä nousemasta' | *bárru > paaru* 'aalto' | *bálku > palkku* 'tietyn mittainen vyyhti köyttä' | *rádju > raajo*, (*raaju*) 'myötäjäiset, tilaus, ehto' | *rávdu > rautu* 'nierä' | *rivgu > riuku* 'ei-saamelainen nainen' | *ruotku > ruotko*, (*ruotku*) 'pitkä ja ohut sauva, varpu' | *coahkut > sokkua* 'laskea (laskuvedestä)' | *deappu > temppe* 'merilevä' | *dielku > tilkku* 'poro, jolla on valkoinen täplä päässä' | *vállju > valju* 'erinomainen, komea, vahva, suuri'

4.2.5.2. *u > o*

ávžu > auhto, *autto* 'kosteaa painanne, metsikko joen varrella' | *eatnu > eno* 'pääjoki, iso joki' | *jiehkku > iekko*, (*jiekiö*, *jiekiä*, *iekiö*), 'taljojen valmistamiseen käytettävä rautainen työkalu' | *čuovvut > juovoa* 'seurata' | *juksu*, merisaame *juvsu > juuso* 'kolja' | *gállu > kaalo* 'kolea (säätä)' | *gárg(g)u > kaarko* 'korkeampi paikka suolla, kiinteä maa suon keskellä' | *gáibmu > kaimo* 'hohde, aamunsarastus; tunne, aavistus' | *čearru > kero* 'pyöreä, puuton tunturi, vuorenhuippu' | *goallus > kollos* 'porokulkue' | *skoaddu > konto* 'sumu' | *guoržžu > kortto* 'paholainen, paha henki', (*korttaa* 'kirota pahalla taikuudella tai pahalla silmällä') | *guđju*, LS *gurjjo > kuljo*, (*kulju*, *kurja*) 'suojapeite kylmää vastaan reessä' | *gulpu > kulppo*, (*kulppo*) 'pidätin (eläimen kaulaan kiinnitetty, joka rajoittaa liikkumista ja estää pakenemisen)' | *guotk(k)u > kuotko* 'soinen painauma, kahden järven välinen matala maasto' | *láigu > laikko* 'vuokra' | *láttu*, *láddu > lantto* 'lampi' | *loaidu > loito* 'nukkumapaikka teltassa' | *máidnut > mainoa* 'kehua' | *meastu > mesto* 'kalaa tai mätiä marjoihin sekoittamalla tehty ruoka' | *nulpu > nulppo* 'sarvensa menettänyt poro' | *boaššu > posio* 'kodan takaosa' | *rádnu*, KS *ra'nni > rannio* 'poron tai jäniksen jäljet lumella' | *rádju > raajo*, (*raaju*) 'myötäjäiset, tilaus, ehto' | *ráidu > raito* 'porokara-

vaani' | *riđđu, rihtu* > rito 'lumivyöry, maanvyöry' | *roavgu* > *rouko* 'nahkaryijy' | *rotnu* > *runo* 'poikimaton naarasporo' | *ruotku* > *ruotko, (ruotku)* 'pitkä ja ohut sauva, varpu' | *rohtu* > *ruto, (rotomaa)* 'tiheikkö, lehto' | *šillju* > *siljo* 'tasainen maa, piha, saamelais-asutuksia ympäröivä niitty' | *čorru* > *soro* 'kivinen mäki' | *suostu* > *suosto* 'kuollut mänty' | *dádjut* > *taajoa* 'hassutella, käyttäytyä hölmösti' | *stállu* > *taalo* 'paha jättiläinen' | *dieigu, KS teigg* > *teiko* 'värttinä- tai kyynärluu (erityisesti linnun siivessä)' | *deatnu* > *teno* 'merkittävä joki' | *opmu* > *umo* 'märkä, soinen paikka', *umo-oja* 'osittain maanalainen oja' | *viehku* > *viek(k)o* 'painoyksikkö (36 kg)' | *vuohkku* > *vuokko* 'puuska, päänäpistö' | *vuohčču* > *vuotso* 'kapea, märkä suo'

Nativisaatio *o* > *u* on lainoissa yleinen ja sille löytyy etymologinen motivaatio kognateista kuten *buođđu* ~ *pato*. Lainoissa tapahtuneiden substituutioiden luokittelusta tekee vaikeaa se, että saamen ja itämerensuomen jälkitavujen labiaalivokaalit ovat alkuaan syntyneet suffiksien labiaalikonsonanttien assimiloitua kantasanojen labiaalivokaaleita (aiheesta ks. esim. Kuokkala 2018). Nykysuomen ja -saamen puhujien kannalta monet näin syntyneet äänneasut lienevät jo kuitenkin leksikaalistuneet eli labiaalivokaalit on lainattaessa tulkittu osaksi kantasanan vartaltoa. Sanoja kuten *kanto* ja *sanko* maallikkotuskin pitää johdoksina sen enempää kuin sanoja *kanta* ja *sanka*. Näinpä yllä olevien tapausten paljoutta selittänee pääasiassa vokaalien etymologinen nativisaatio, vaikka johdoksiksikin tulkittavia lainoja niiden joukosta löytyy. Morfologisesti nativisoituja lainoja voivat olla esim. *posio, kollos* ja *kortto*. Kodan takaosaa tarkoittava *posio* voi sisältää paikkaa ilmaisevan suffiksin *-iO* (vrt. *aarnio*) (VISK § 187), mutta lainan vokaali *i* voi olla peräisin saamen asun palataalisesta sibilantistakin. *kollos* muistuttaa nominikantaisia *-Os*-johdoksia kuten *hurmos* ja *kerros* (VISK § 200). *kortto* voidaan yhdistää affektisiin *-O*-johdoksiin kuten *korsto, lortto* ja *portto*. Aineiston kokonaisuutta ajatellen lienee etymologinen substituutio kuitenkin yleisin jälkitavujen *o:n* nativisaatiostrategia.

4.2.5.3. Muita 2. tavun *u:n* substituutioita

jiehkku > *jiekiö, jiekiä, iekiö, (iekko)* 'taljojen valmistamiseen käytettävä rautainen työkalu' | *meannut, menodit, menodahkes* > *menentelijä* 'ujo, helposti karkaava poro' | *gielu* > *kielain* 'paakku hyytynyttä verta' | *guđju, LS gurjjo* > *kurja, (kulju, kuljo)* 'suoja-

peite kylmää vastaan reessä' | *gorut* > *kurento* 'teurastetun eläimen ruho' | *njurggu* > *nurkajainen* 'jokin merilintu' | *coakcut*, IS *cuápcud* > *sopsaa* 'saada ote, saada jalansija'

Muut *u*:n substituuotit lienevät morfologisesti motivoituneita. Laina *menentelijä* voi olla peräisin kansanetymologiasta (ks. 4.2.4.3.).

4.2.6. *i*

Saamen toisen tavun *i*:llekin löytyy suomen lainoista useita vastineita. Substituutio *i* > *a* on etymologinen nativisaatio, jonka mallina ovat kognaatit kuten *goahti*, *albmi* ~ *kota*, *ilma*. Suomesta saameen lainattaessa sitä heijastava etymologinen nativisaatio *a* > PS *i* (*hinta* > *haddi*) on erittäin säännönmukainen, mutta suomen saamelaislainoissa vaihtelua on enemmän. Etuvokaalinen *i* > *ä* -substituutio vaikuttaa olevan yhteydessä ensimmäisen tavun substituutioon *ea* > *ä*, mutta ei aina sitä vaadi: *ceavvi*, *veaddit* > *sevä*, *ventää*. *jarin* > *järämä* on poikkeuksellinen yksittäistapaus. Substituutio *i* > *u* voi olla morfologista alkuperää, mutta nativisaatiostrategian valintaan on saattanut vaikuttaa ensimmäisen tavun vokaalin pyöreys. Samoin lienee substituution *i* > *o* laita.

4.2.6.1. *i* > *a*

áhpi > *aapa* 'laaja ja aava suo, avomeri' | *áhpit* > *aappa* 'voima' | *čoalbmi* > *jolma* 'salmi' | *johtit* > *judata*, *jutaa* 'kierrellä, vaeltaa porotokan mukana' | *gárri* > *kaara* 'puinen säiliö' | *skáidi* > *kaira* 'erämaa-alue, alue kahden yhdistyvän joen välissä' | *gáiski* > *kaiska*, (*kaiski*, *kaisko*) 'saniainen' | *skáidi* > *kaiti*, (*kaita*) 'alue kahden yhdistyvän joen välissä' | *gállis* > *kallas* 'vanha mies; kuollut mies, kuollut henkilö; raato' | *gáskit* > *kas-kata* 'kuohia (poro kivekset puremalla) | *geasis*, IS *keesis* > *kesas*, (*kesäs*, *kesätin*, *käsäs*) 'nahkainen poron panta' | *čahki* > *kika* 'paakku jäätynyttä lunta (eläimen jalkapohjassa)' | *čavil* > *kivalo*, (*kiveliö*) 'erämaa-alue, vuorijono' | *goadjin* > *kojama*, *kojamo* 'suuri uroslohi' | *goalsi* > *kolsa* 'koskelo' | *guobir* > *kopara* 'poron kavio' | *goardit* > *kortaa* 'paahtaa, polttaa (aurinko)' | *guksi* > *kuksa* 'puinen muki tai kauha' | *golis* > *kulas-hauki* 'jättilaishauki' | *goldit* > *kultaa* 'kalastaa ajoverkolla' | *guoksi* > *kuoksa* 'yksivuotias majava' | *gurpi* > *kurppa* 'kimppu, pieni pakkaus' | *gurti* > *kurtta* 'poron

kaulan liha' | *láddi* > *lanta* 'Suomi (ei-Lappi; pejoratiivinen) | *luovvi* > *luova* 'varastoteline' | *máll* > *maala*, *maalaleipä*, *maalakakku* 'veripaakku' | *miel'li* > *mella* ' | *moarri* > *mora* 'hauras lumen kuori' | *muotki* > *muotka* 'paikka, jonne vene on vedettävä' | *námmi* > *naama* 'karvainen iho poron sarvissa' | *niesti* > *niesta* 'matkaeväät' | *njavvi* > *niva* 'nopeasti virtaava kohta joessa' | *noadđi* > *nota* 'taakka' | *njolgi* > *nulkka* 'ravi (erityisesti poron)' | *nuorri* > *nuora* 'pitkä, kapea salmi' | *vuovdi* > *outa* 'metsä' | *bákti* > *pahta* 'jyrkänne, kallio' | *spáillit* > *pailakka* 'kuohittu, mutta vielä kesyttämätön porohärkä' | *bálddis* > *pallas* | *bággi* > *panka* 'poron päätset' | *beaski*, LS *biesske* > *pieska*, *peska* 'kapea joen sivuvirta' | *boarti* > *portta* 'tuohikontti' | *borgi* > *purka* 'karvanlähtö (poroilla)' | *ránis*, (*ránat*) > *raanis*, (*raanakka*) 'harmahtava poro' | *rávdi* > *rauta* 'jompikumpi kahdesta osasta, jotka muodostavat poron päisten silmukan' | *roahkki* > *rokka*, *rokkarauta* 'kalastuskeihäs, harppuuna' | *roavvi* > *rova* 'korkea metsäinen harjanne, kivinen korkea maasto; maastopaloalue, joka on alkanut kasvaa uutta metsää' | *roggi* > *runka* 'reen ura lumessa; syväksi tallottu poropolku; kinosten väliin poljettu polku' | *ruški* > *ruska* | *sáidi* > *saita* 'seiti, sei' | *sarvv* > *sarvas* 'porohärkä' | *silli* > *siila* 'helposti väsyvä, heikko, laiha' | *soarvi* > *sorva* 'kuollut mänty' | *divri* > *tiura*, *tiuri* 'tietynlainen pieni hyönteinen, hyttysentoukka' | *doahkki* > *tokka* 'lauma' | *doalvi* > *tolva*, *tolvata* 'poron ravi, ravata (porosta)' | *doggi* > *tunka* 'juoksutusmaha' | *varit*, KS *å'rek* > *urakka* 'kaksivuotias urosporo' | *vánis* > *vaana* 'niukka, vähäinen; puute' | *váibmil* > *vaimala* 'riidanhaluinen, juonitteleva, petollinen' | *vuon* > *vuongas* 'levännyt, työn rasittamaton' | *fálbmi* > *valma* 'osa vetoeläimen kaulan molemmilla puolilla, johon valjaat sopivat' | *vuohki* > *vuoka* 'muoto, tapa' | *vuon* > *vuongas* 'levännyt, työn rasittamaton' | *vuoharáipi* > *vuottoraippa* 'vetoporon jälki' | *vuohppi* > *vuopaja*, (*vuopio*) | *vuoh* > *vuottaa* 'jäljittää, löytää jälkiä'

Etymologinen nativisaatio *i* > *a* (*goahti* ~ *kota*) on yleisin toisen tavun *i*:n nativisaatiostategia, josta esimerkkejä on runsaasti. Joissain tapauksissa voi olla kyse morfologisesta substituutiosta. Esimerkiksi verbeissa on saatettu vältellä frekventatiiviselta johdokselta vaikuttavaa äänneasua: esim. *goardit*, *doalvi* > *kortaa*, *tolvata* vrt. **kortia*, *korsia*, *tolvia*. Verbi *tolvata* on toki voitu johtaa *i* > *a* -substituution jo läpikäyneestä lainasta *tolva*.

4.2.6.2. *i > i*

ávži > autsi 'kuilu, rotko' | *jávri > jauri* 'järvi' | *jiel'li > jälli* 'kehikko kalan kuivaukseen' | *gáiski > kaiski, (kaisko, kaiska)* 'saniainen' | *skáidi > kaiti, (kaita)* 'alue kahden yhdistyvän joen välissä' | *gahpir > kappira* 'saamelainen lakki' | *garistit > karistaa* 'hyökätä' | *geahpis > keppiset, (kepposet)* 'keuhkot (esim. poron)' | *skierrri > kieri* 'vaivaiskoivu' | *gihcci > kitsi* 'lapsi, nuori vuohi' | *gorži > kortsi* 'vesiputous' | *guoš'ši > kosio* 'suuri tuohikori' | *gorži > kurkkio, kurttio* (paikannimissä) 'koski kanjonissa, vesiputous' | *lieksi, liksi > lieksi* 'traaniöljylamppu' | *njárri, njáddi > naari* 'epävakaa (vene), liian pieni (kenkä)' | *nargit > narkistaa* 'naida; syleillä' | *ránis, (ránat) > raanis, (raanakka)* 'harmahava poro' | *ráiddi > raitio* '(muiden poroista huolehtimaan) palkattu poronhoitaja' | *roggi > rokki* 'kuilu' | *ruohkki* (murt.) > *ruokki* | *sággi > saakki* 'tikku; terävä ja melko suora poronsarvi' | *seahpi, sehpet, IS seve : siäppát > sevikko* '(poron) kaulan alaosa' | *diddi > titti* 'pieni lohi' | *divri > tiuri, (tiura)* 'tietynlainen pieni hyönteinen, hyttysentoukka' | *ul'li > ulli, ulli-vesi* 'nousuvesi; tulva' | *veaigi > veiki* 'hämärä, iltahämärä' | *viergi > vierki, vierkki, vierku, vierkku* 'miesten talvihatun turkisreunus' | *vuolgit > vuolkkia* 'lähteä matkaan, poistua' | *vuohppi > vuopio, (vuopaja)* 'kapea lahti järvessä' | *vielti, fielti > veltikko, (velte, veltta)* 'rinne'

Foneettinen substituuutio *i > i* on toiseksi yleisin toisen tavun *i*:n nativisaatio. Osaa tapauksista voidaan pitää myös morfologisesti substituoituina esim. *gorži > kurkkio, kurttio; ráiddi > raitio, Seahpi > sevikko; vielti, fielti > veltikko* (VISK paikkaa ilmaiseva *-iO* § 187, yksilöä ilmaiseva *-iO* § 197 ja *-(i)kkO*-johdokset § 182). Joitain yllä olevista lainoista voisi pitää myös *i > o* -substituutioina, jos suomen toisen tavun *i* onkin peräisin saamen konsonanttikeskuksen palataalisuudesta (esim. *guoš'ši, gorži > kosio, kurkkio*).

4.2.6.3. *i > ä*

jeaggi > jänk(k)ä 'suo' | *jarin > järämä* 'laajentuma joessa' | *geasis, IS geesis >, kesäs, kesätin, käsäs, (kesas)* 'nahkainen poron panta' | *geavli > käylä* 'kaareva tai renkaan muotoinen esineen osa, esim. ansan suu tai renkaan muotoinen verkon paino' | *geavhjis > köngäs* 'iso vaahtoava koski, vesiputous' | *neaskit > näskätä* 'raaputtaa kalvo pois' |

beađhjjis > *pängäs* 'paikka jalalle suksessa' | *reašmi* > *räismä* 'köysi verkon yläreunassa' | *cearvi* > *sevä* 'lumen kuori' | *veaddit* > *ventää* 'pitää sidottuna (kesytettävää porohärkä' | *fávli* > *väylä* 'väylä, syvä osa (joesta tai järvestä), suuri joki'

Substituutio *i* > *ä* lienee etymologinen. Voidaan kuitenkin pohtia, onko se peräisin kognaattien kuten *beassi* ~ *pesä* mallista vai onko se suomen vokaaliharmonian tuottama allofoni hyvin yleiselle etymologiselle *i* > *a* -nativisaatiolle. Substituution alkuperää mallista *beassi* ~ *pesä* tukee se, että jos poikkeuksellinen *fávli* (ks. 4.1.2.3.) jätetään huomiotta, ovat kaikki yllä olevat saamen originaalit äänneasultaan PS *eaC(CC)i* -tapauksia. Saamessa painottoman tavun vartalonvokaalit **a* ja **ä* lankesivat yhteen ja nousivat suppeaksi vokaaliksi *i*, mutta pääpainollisen tavun **e* > *ea* tapahtui vain, jos seuraavassa tavussa oli **ä*. Näistä muutoksista johtuen tarkoittaa saamen äännejono *eaC(CC)i*, että suomen kognaateissa saamen *i*:tä vastaa *ä* (esim. *beassi*, *geassi*, *eallit* ~ *pesä*, *kesä*, *elää*). Etymologinen nativisaatio PS *eaC(CC)i* > *VC(CC)ä* ei silti ole säännönmukainen. Poikkeuksia siihen ovat esim. *beaski*, LS *biesske* > *pieska*, *peska*; *geasis*, IS *keesis* > *kesas*; *seahpi*, *sehpet*, IS *seve* ~ *siäppát* > *sevikko* ja *veagi* > *veiki*. Vokaalit näissä lainoissa voivat olla syntyisin muusta kuin pohjoissaamesta lainaamisesta (LS *biesske*, IS *keesis*) tai morfologiasta (*sev-ikko*). Toisen tavun etymologinen nativisaatio *i* > *ä* vaikuttaa olevan yhteydessä ensimmäisen tavun substituutioon *ea* > *ä* (ks. 4.1.7.2.).

4.2.6.4. *i* > *o*, *u*

jorbmi > *jurmu* 'syvä kohta järvestä' | *gáiski* > *kaisko*, (*kaiska*, *kaiski*) 'saniainen' | *gok-sit*, IS *kopsed* > *kupsoa* 'ottaa liikaa ruokaa' | *luosti*, (*luosttet*) > *luosto*, (*luostakka*) 'raita vaaleampaa karvaa poron kyljessä; poro, jolla on sellainen' | *lusmi*, *luspi* > *luusua* 'joen alku' | *modji* > *muju*, *mujuta* 'hymy, hymyillä' | *navvit* > *nivottaa* 'poistaa karvat nahasta (liottamalla)' | *oakti* > *ohto* 'sade-, lumi- tai raekuuro' | *vázzit* > *vantsoa* 'kahlata lumessa' | *vielti*, *fielti* > *viltto* 'viisto, kalteva (maastosta)' | *fasti* > *visto* 'epämiellyttävä, pelottava, ruma' |

Substituutiot ovat lähinnä morfologisia. Näissäkin tapauksissa labiaalivokaalin tai sellaisen sisältävän suffiksin substituointia toiseen tavuun ovat saattaneet edesauttaa labiaalifoneemit ensimmäisessä tavussa ja affektisuus (esim. *jurmu* 'syvä kohta joessa',

muju 'hymy'; ks. 4.2.1.3.). Yllä olevat lainat ovat tulkittavissa johdoksiksi kuten **niva* > *niv-otta-a* (VISK §320), **ohtaa* > *oht-o* (VISK § 230), *visto* (VISK § 299: vrt. *kiero*, *viisto*).

4.2.6.5. *i > e*

háskil > *askel* 'merikihu' | *gárdi* > *kaarre* 'poroaitaus, tietynlainen lintuansa' | *čavil* > *kiveliö*, *kivalo* 'erämaa-alue, vuorijono' | *goatnil* > *konelo* 'syvä joen mutka' | *suonjir* > *suonger* 'puunrunko, jonka oksat on katkottu lyhyiksi' | *vielti*, *fielti* > *velte*, (*veltikko*, *veltta*) 'rinne'

Tapauksissa on kyse morfologisesta substitutiosta. Lainat on mukautettu vastaamaan suomen taivutustyyppijä esim. *askel* 'merikihu', *velte* 'rinne' vrt. *askel*, *rinne*.

5. KOKOAVIA HAVAINTOJA

5.1. Foneettinen ja etymologinen nativisaatio

Foneettinen nativisaatio. Vieraan äänten substituominen samanlaisimmalla on kaikissa kielissä tapahtuvaa lainaamista ajatellen tyypillisintä ja odotuksenmukaisinta. Se on aineistoni peräpohjalaisissa saamelaislainoissakin yleinen nativisaatiostrategia. Saamen ja suomen lainojen vokaalivastaavuuksissa foneettinen nativisaatio on äännejärjestelmien yhteensopivuuden vuoksi tavallisesti varsin suoraviivaista esim. PS $a > a$ (*balsa* > *palsa*) ja PS $u > u$ (*áhkku* > *ahku*). Vähemmän läpinäkyviä ovat esim. substituuot PS $ea > e$ ja PS $oa > o$, joilla vältetään alkuperäisen tavurakenteen rikkoutuminen ja vokaalilyhtymä suomessa (*deatnu* > *teno*). Suurin osa foneettisista substituuotioista on yleisempiä kuin vastaavan vokaalin etymologiset eikä frekventeinkään etymologisen nativisaation malli ole täysin syrjäyttänyt foneettista kilpailijaansa.

Etymologinen nativisaatio. Vokaalien kotouttaminen kognaattien äännevastaavuuksien malleja käyttäen on peräpohjalaismurteiden saamelaislainoissa kiistatta yleinen ja olennainen ilmiö. Ensimmäisen tavun substituuotio $o > u$ ja etenkin toisen substituuotiot $u > o$ ja $i > a$ ovat jopa frekventimpiä kuin foneettiset kilpailijansa. Tietyissä tapauksissa substituuotoiden pitäminen etymologisena nativisaationa on tulkinnanvaraista. Näin on esimerkiksi silloin, kun vokaaleissa tapahtuneille muutoksille on sekä fonologinen että etymologinen motivaatio kuten pohjoissaamen diftongien *ea* ja *oa* tapauksessa. Jälkitaivuissa tarkka rajanveto etymologisen ja morfologisen nativisaation välillä voi olla vaikeaa (*guoržžu* > *kortto* 'paholainen, paha henki' vrt. *portto*, *korsto*).

Ympäristöltään ehdolliset ääntenmuutokset mutkistavat kognaattien vokaalivastaavuuksia, minkä vuoksi jotkut etymologiset nativisaatiot ovat osassa lainoista oikeastaan äännehistoriallisesti virheellisiä. Tällaisia väärintulkintoja ovat esim. substituuotio PS $uo > o$, kun saamen sanassa toisen tavun vokaali ei ole *a* (*guobir* > *kopara* vrt. kognaatit *guoika* ~ *koski*). Toisaalta ehdollisia vastaavuuksia on osattu hyödyntää lainoissa täysin oikeinkin eli originaalin koko vokaalisto on otettu lainattaessa huomioon. Toisen tavun etymologinen substituuotio $i > ä$ vaikuttaa paria poikkeusta (sporadiset *fávli* > *väylä* ja *jarin* > *järämä*) lukuun ottamatta tapahtuneen ainoastaan, kun ensimmäisessä tavussa on

ollut PS *ea* (*geavli, neaskit* > *käylä, näskätä*), mikä on kognaattien äännevastaavuuksien mukaista (*geassi, eallit* > *kesä, elää*).

Etymologinen nativisaatio vaikuttaa nousseen laajempaan tietoisuuteen vasta noin kymmenen viime vuoden aikana. Siksi sen havainnollistaminen on työni olennaisinta antia ja toivottavasti jopa käyttökelpoista materiaalia tulevaa suomen ja saamen kielten tutkimus- ja opetustyötä ajatellen. Olen koontanut taulukkoon 3. aineistossani tapahtuneita substituutioita ja esimerkkilainoja, joiden voidaan katsoa olevan etymologisia nativisaatioita tai joihin etymologinen nativisaatio on ainakin voinut vaikuttaa.

TAULUKKO 3. Esimerkkejä etymologisesta nativisaatiosta peräpohjalaismurteiden saamelaislainoissa. Epävarmat tapaukset, joihin etymologinen nativisaatio on voinut ainakin vaikuttaa, on merkitty kysymysmerkillä.

Substituutio	Pohjoissaame	Suomi
1. tavu		
<i>a > i</i> (<i>čalbmi</i> ~ <i>silmä</i>)	<i>čahki</i> >	<i>kika</i> 'paakku jäätynyttä lunta
	<i>njalla</i> >	<i>nili</i> 'yhdellem pylväälle rakennettu pieni varasto'
	<i>navvit</i> >	<i>nivottaa</i> 'poistaa karvat nahasta (liottamalla)'
	<i>ballat, balesš</i> >	<i>pile</i> 'pelokas, arka (eläin)
<i>o > u</i> (<i>dolla</i> ~ <i>tuli</i>)	<i>johtit</i> >	<i>judata, jutaa</i> 'kierrellä, vaeltaa porotokan mukana'
	<i>goldit</i> >	<i>kultaa</i> 'kalastaa ajoverkolla'
	<i>gorsa</i> >	<i>kursu</i> 'jyrkkärinteinen puro'
	<i>roggi</i> >	<i>runka</i> 'reen ura lumessa; syväksi tallottu poropolku; kinosten väliin poljettu polku'
<i>?u > uu</i> (<i>gullat</i> ~ <i>kuulla</i>)	<i>lusmi, luspi</i>	<i>luusua</i> 'joen alku' (yksittäistapaus)
<i>i > ii</i> (<i>birra</i> ~ <i>piiri</i>)	<i>giksa</i> >	<i>kiiski</i> 'kovakuoriainen'
	<i>rihpa,</i> >	<i>riipi, riivi</i> 'suokuoppa, pieni soinen järvi'
	<i>rivot</i> (murt.)	
	<i>silli</i> >	<i>süila</i> 'helposti väsyvä, heikko, laiha'
	<i>livat</i> >	<i>liivikkä, (livikko)</i> 'laiha ja väsynyt poro'

<i>?ea > e</i> (<i>eallit ~ elää</i>) Myös foneettinen motivaatio	<i>eatnu > eno</i> 'pääjoki, iso joki' <i>čearru > kero</i> 'pyöreä, puuton tunturi, vuorenhuippu' <i>ceavvi > sevä</i> 'lumen kuori' <i>veaddit > ventää</i> 'pitää sidottuna (kesytettävää porohärkää)'
<i>?oa > o</i> (<i>goahti ~ kota</i>) Myös foneettinen motivaatio	<i>čoalbmi > jolma</i> 'salmi' <i>loavdda > loude</i> 'telttakangas' <i>boaššu > posio</i> 'kodan takaosa' <i>doalvi > tolva, tolvata</i> 'poron ravi, ravata (porosta)'
<i>uo > o</i> (<i>guoika ~ koski</i>)	<i>juoigat > joikata</i> <i>guobir > kopara</i> 'poron kavio' <i>vuovdi > outa</i> 'metsä' <i>ruovgat > roukua</i> 'äännellä (porosta)'

2. tavu

<i>a > i</i> (<i>giehta ~ käsi</i>)	<i>(h)áika > aihk(k)i</i> 'todella iso mänty' <i>njálla > naali</i> <i>bálgat > palkia</i> 'liikkua levottomasti pitkin laidunta' <i>váza > vaami, (vaadin)</i> 'poikimaton naarasporo'
<i>u > o</i> (<i>buođđu ~ pato</i>)	<i>ávžu > auhto, autto</i> 'kosteaa painanne, metsikko joen varrella' <i>skoaddu > konto</i> 'sumu' <i>riđđu, rihtu > rito</i> 'lumivyöry, maanvyöry' <i>vuohčču > vuotso</i> 'kapea, märkä suo'
<i>i > a</i> (<i>guolli ~ kala</i>)	<i>áhpi > aapa</i> 'laaja ja aava suo, avomeri' <i>gáskit > kaskata</i> 'kuohia (poro kivekset puremalla) <i>bákti > pahta</i> 'jyrkänne, kallio' <i>doggi > tunka</i> 'juoksutusmaha'
<i>i > ä</i> (<i>čeahci ~ setä</i>) Erityisesti, kun saamessa <i>/eaC(CC)i/</i>	<i>jeaggi > jänk(k)ä</i> 'suo' <i>neaskit > näskätä</i> 'raaputtaa kalvo pois' <i>ceavvi > sevä</i> 'lumen kuori' <i>veaddit > ventää</i> 'pitää sidottuna (kesytettävää porohärkää)'

Hypoteettiset mutta aineistosta puuttuvat etymologiset nativisaatiot. Lainasanojen etymologisen nativisaation systeemin ymmärtämiseen kuuluu myös tieto siitä, mitä substituutioita lainoissa ei ole tapahtunut. Jotkin vokaalivastaavuudet koskevat vain muutamia lainoja, jolloin ei voida varmasti sanoa, onko niiden taustalla etymologinen nativisaatio vai jokin sporadinen muutos. Etymologinen nativisaatio vaikuttaa olevan luonteeltaan systemaattinen ilmiö. Se voi silti esiintyä rinnan esim. foneettisen nativisaation kanssa, joten suuri määrä vastaesimerkkejä ei kiistatta osoita, että harvinainen substituutio ei olisi etymologinen.

Seuraavia kognaattien ensimmäisen tavun vokaalivastaavuuksia ei ole hyödynnetty lainojen kotouttamisessa tai niiden käyttö on ollut vähäistä:

1. **uo ~ a (guolli ~ kala):** Lainanantajakielen vokaalin laatu ja kesto muuttuivat molemmat huomattavasti, mikä on voinut tehdä kognaateissa frekventistä ja kontekstiltään rajoittamattomasta mallista epäkelvon substituutioksi. Näin vastaavuutta PS *uo ~ a* voidaan käyttää ja on käytettykin sukulaissanojen tunnistamiseksi (esim. Aikio 2012: 72).
2. **a ~ y (aski ~ yskä):** Aineistossa ei ole yhtään *a > y* -tapausta. Jälkitavujen vartalon vokaalit **a* ja **y* lankesivat kantasaamessa yhteen, joten saamen asusta ei ole voitu nähdä, milloin substituutio *a > y* olisi etymologisesti pätevä. Suomen *i* on vokaaliharmonian kannalta neutraali vokaali eli se on monikäyttöisempi kuin pyöreä etuvokaali *y*. Saamen suomalaisissa lainoissakin etymologinen substituutio *y > PS a* vaikuttaa olevan hyvin harvinainen, mikä voi johtua siitä, että saamen *a* on varattu suomen foneemille /i/ (Aikio 2007a: 31–32).
3. **e ~ a (varra ~ veri):** Vastaavuus koskee suomen *e*-vartaloita (*fanaš, mannat ~ vene, mennä*). Etymologisen substituution *e > a* puuttuminen ei ole täysin varmaa. Muu tamassa lainassa tavataan vastaavuus *e ~ a* (*garrat > keroa; čallat ~ kelota, kelo*), mutta ne lienevät sporadisia. Niiden vokaaleissa tavataan variaatiota: molemmista saamen originaaleista on saatu myös odotuksenmukaisia laina-asuja (*karroa, kilata, kilo*). Yhtä lailla saamen suomalaislainoissa substituutio *e > PS ea* on miltei olematon (Aikio 2007a: 33).
4. **u ~ uu (gullat ~ kuulla):** Ainoa tapaus on laina *lusmi, luspi > luusua*.
5. **ie ~ ä (giehta ~ käsi):** Ainoa tapaus on laina *jiel'li > jälli*. Lisäksi kognaattien vastaavuus PS *ie ~ ä* koskee vain saamen *a*-vartaloita (*giehta, giehka ~ käsi, käki*).
6. **á ~ ä (áibmi ~ äimä):** Ainoat tapaukset ovat *njárbat > närpeä 'lyhyt ja ohut' ja fávli > väylä*. Substituutioiden *á > ä* ja *ie ~ ä* harvinaisuus voi liittyä systeemipohjaiseen nativisaatioon, jossa ensimmäisessä tavussa suomen *ä*

on varattu saamen diftongille *ea* tietyissä konteksteissa (esim. *jeaggi* > *jänk(k)ä*).

Etymologinen nativisaatio suomessa ja pohjoissaamessa. Etymologisen nativisaation systeemit suomessa ja saamessa ovat jossain määrin toistensa peilikuvia. Peräpohjalaismurteissa tapahtuneille substituutioille löytyy useita vastineita saamen suomalaislainoista. Suomen substituutiota kuten ensimmäisen tavun PS *a* > *i*, PS *o* > *u* ja toisen tavun PS *a* > *i*, PS *i* > *a* heijastavat saamessa tapahtuneet ensimmäisen tavun *i* > PS *a* (*hinta* > *haddi*), *u* > PS *o* (*surma* > *sorbmi*) ja toisen tavun *i* > PS *a* (*pappi* > *báhppa*), *a* > PS *i* (*matka* > *mátki*) (Aikio 2007a: 45–49). Pohjoissaamessa suomen jälkitavujen etymologinen nativisaatio on niin säännöllistä, että se on melkein täysin syrjäyttänyt kilpailevat strategiat. Esimerkiksi toisen tavun foneettinen substituutio *a* > PS *a* on käytännössä olematon. (Aikio 2007a: 37–38.) Suomen peräpohjalaismurteissa näin ei ole käynyt. Voitaisiinkin pohtia, vaikuttaako esimerkiksi superstraatti-substraatti-asetelma etymologisen tai muidenkin nativisaatioiden yleisyyteen. Mielenkiintoista on myös, miten järjestelmät voivat olla kytköksissä toisiinsa. Tämä näkyy suomen PS *ea* > *ä* substituutiosta, jonka mallina toimii ehkä saamen substituutio *ä* > PS *ea*. Suomen ja saamen nativisaatiostrategioiden järjestelmien tarkempi vertailu saattaisi olla antoisa tutkimusaihe tulevaisuuden varalle.

5.2. Muista nativisaatiostrategioista ja niihin liittyvistä ilmiöistä

Systemipohjainen nativisaatio. Joidenkin substituutioiden harvinaisuus tai yleisyys voisi johtua systemipohjaisesta nativisaatiosta eli jotkut äänteet ovat ”varattuja”. Aineistossani säännönmukaisimmatkin substituutiot vaikuttavat koskevan saamen vokaaleita, joiden fonologista kontrastia muihin vokaaleihin ei kuitenkaan lainoissa säilytetä. Esimerkiksi ensimmäisen tavun PS *u* > *u* ja PS *oa* > *o* ovat hyvin säännöllisiä, mutta silti saamen labiaalivokaalit lankeavat lainoissa yhteen. Joka tapauksessa suomen *ä* on saatettu varattu saamen diftongille *ea*, kun toiseenkin tavuun, yleensä substituution *eaC(CC)i* > *äC(CC)i* myötä, on nativisoitu *ä*. Tämä varaus voi selittää, miksi etymologisesti pätevät substituutiot PS *ie* > *ä* ja PS *á* > *ä* ovat niin harvinaisia. Substituutiossa *ea* > *ä* voi lisäksi olla kyse ns. **systemin analogiasta** (Aikion (2007a) termistä ”systemic analogy”). Etymologisesti ja foneettisesti suboptimaalinen *ea* > *ä* on voi juontaa juurensa saamen suomalaislainoissa vallitsevasta vastaavuudesta PS *ea* ~ *ä* (*pelto* >

bealdu). Näin ollen malli substituutiolle *ea* > *ä* tulee lainasanojen nativisaatiosta eli systeemin sisältä.

Morfologinen substituutio. Vieraan kielen morfeemien korvaaminen etenkin sukulaiskielen välisissä lainoissa ei ole yllättävää, joten morfologisen substituution käsittely on jäänyt tässä työssäni vähälle. On selvää, että peräpohjalaismurteiden saamelaislainoissa on hyödynnetty morfologista substituutiota. Taivutustyyppien samanlaisuudet kielten välillä on tiedostettu. Näin sanoja on kotoutettu suomeen esimerkiksi *-e.A*-adjektiiveiksi (*njárbat* > *närpeä*) ja supistuma- ja *-eʷ*-nomineiksi (*loavdda* > *loude*). Yhtä lailla on sanoihin lainatessa lisätty morfologiaa, jota saamen originaalissa ole ollut. Lainoihin on yhdistetty mm. paikannimiä ja välineennimiä ilmaisevia suffikseja (*gorži* > *kurkkio*, *kurttio*; *golgadat* > *kulkuin*). Johdokseksi tunnistettujen saamen originaalien vokaalisto on saatettu nativisoida saamen kantasanan vokaalien mukaan (*geavli* > *käylä* vrt. *geavullet* > *käyläkkä*). Lindgren & Niiranen (2018) ovat tutkineet norjan ja saamen verbien morfologista integraatiota kveenissä. Heidän mukaansa norjan ja saamen verbien nativisaatiossa on selkeitä eroja juuri morfologiaan liittyen. Kontakti saameen on jopa vaikuttanut kveenin verbien taivutukseen lisäämällä esim. frekventatiivisten verbijohdosten käyttöä ja tuomalla kieleen kokonaan uuden diminutiivisen verbijohdostyyppin: PS *rihgestit* > kveeni *rinkastaa* 'soittaa nopeasti ja vähän aikaa (puhelusta)'. (Lindgren & Niiranen: 2018: 212, 216.)

Metafoniaa lainasanojen vokaaleissa. Vokaalien substituutioihin ovat saattaneet vaikuttaa jotkin metafoniset ilmiöt. Jälkitavun substituutioihin $V_{\text{ILLABIAALINEN}} > V_{\text{LABIAALINEN}}$ voi liittyä jonkinlainen pyöreysharmonia. Moni tällainen substituutio lienee morfologinen (esim. *guolmmas* > *kuolm-us* 'männyn sisempi kaarna'; *goksit*, IS *kopsed* > *kupso-a* 'ottaa liikaa ruokaa'). Silti yhtä poikkeusta (1. tavun labiaalinen sisältävä *cuozza* > *sontu*) toisen tavun PS *a* > *u* on tapahtunut juuri lainoissa, joiden suomen ensimmäiseen tavuun on nativisoitu myös vokaali *u* joko monoftongina tai diftongin osana (*gorsa* > *kursu*, *duoddar* > *tunturi*). Myös moni toisen tavun PS *i* ~ *o* -vastaavuuden sisältävä lainasana on ensimmäisen tavun vokaaleiltaan labiaalinen (*jorbmi* > *jurmu*, *oakti* ~ *ohto*). Tässä esittelemäni ilmiöt ovat joka tapauksessa korkeintaan tendenssejä eivätkä säännömukaisia substituutioita (vrt. *buvra* > *puura*, *gorzi* > *kortsi*). Myös ensimmäisen yhteyttä substituutioiden tavun PS *ea* > *ä* ja toisen tavun PS *i* > *ä* välillä voidaan pitää

metafonisena (*geavli* > *käylä*), mutta pääasiallisesti siihen vaikuttanevat etymologinen nativisaatio ja saamen suomalaislainojen malli.

Nativisaatiostrategioiden paljoudesta. Useiden samanaikaisesti kilpailevien nativisaatiostrategioiden vuoksi äännevastaavuuksiltaan odotuksenmukaisilta lainoilta voidaan odottaa monenlaista. Kun esimerkiksi ensimmäisen ja toisen tavun vokaalit on molemmat mahdollista toisistaan riippumatta nativisoida joko etymologisesti tai foneettisesti, on potentiaalisia eri lainasanahahmoja heti neljä. Määrä tuplaantuu, jos sama koskee konsonanttikeskusta (esim. *skoaddu* > *konto* (Aikio: 2009: 254)). Lisäksi lainasanojen konsonanttiyhtymille on tyypillistä kvantiteetin variaatio (esim. *jän(k)ä*, *naak(k)ia*). Edelleen sananalkuisetkin konsonantit voivat olla alttiita sekä etymologiselle että foneettiselle nativisaatiolle (kuten Ylikoski (2010: 384) ehdottaa tapauksessa *čiehkát* > *siekailla*). Nämä mahdollisuudet huomioon ottaen olen havainnollistavaan taulukkoon 4. luetellut todellisia ja hypoteettisia laina-asuja pohjoissaamen sanalle *roggi* 'kuoppa, painauma (maassa)'. Aineistossani se on lainattu kahdesti eri merkityksessä: *runka* 'reen ura lumessa; syväksi tallottu poropolku; kinosten väliin poljettu polku' ja *rokki* 'kuilu'. En ole ottanut mukaan morfologisten substituutioiden mahdollisuutta. Aineistoni perusteella esim. *-O-* tai *-iO-*loppuinen sanahahmo ei olisi ainakaan kovin yllättävä. Toisaalta on myönnettävä, että tämän opinnäytetyön laajuudessa on ole juurikaan kyennyt tarkastelemaan yksittäisten lekseemien sisällä tapahtuneiden eri nativisaatiostrategioiden suhdetta toisiinsa. Hypoteettista variaatiota voivat rajoittaa säännönmukaisuudet tai tendenssit, joita en vain ole huomannut.

Taulukko 4. Hypoteettisia laina-asuja sanalle *roggi*

<i>roggi</i> >			
<i>runk(*k)a</i>	<i>*runk(k)i</i>	<i>*ronk(k)a</i>	<i>*ronk(k)i</i>
<i>*rukka</i>	<i>*rukki</i>	<i>*rokka</i>	<i>rokki</i>

Vokaaliharmoniasta lainoissa. Peräpohjalaismurteiden nativisaatiostrategioilla on taipumus tuottaa suomen asuihin takavokaalisia tai vokaaliharmonian kannalta neutraaleja vokaaleja. Ensinnäkin pohjoissaamesta puuttuvat pyöreät etuvokaalit⁸ eikä mikään säännönmukainen substituutio ole tuottanut niitä suomen lainasanoihin (esim. *geavhjis* >

⁸ Pyöreitä etuvokaaleita tavataan kuitenkin uusissa lainasanoissa esim. *tyhpalaš* 'tyypillinen'.

köngäs yksittäistapaus). Samoin ensimmäisen tavun substituuotit PS *ea* > *ä* ja toisen tavun *i* > *ä* ovat esiintymisympäristöltään rajoittuneempia kuin neutraalit ja takavokaaliset vastineensa. Muut suomeen vokaalin *ä* tuottaneet substituuotit ovat sporadisia (esim. *jarin* > *järämä* ja *jiel'li* > *jälli*).

5.3. Odotuksenmukaisia vokaalien nativisaatioita

Taulukko 5. havainnollistaa karkeasti nativisaatiostrategioiden systeemiä. Olen kerännyt siihen aineistossani esiintyviä vokaalien substituuotioita ja esimerkkilainoja, joissa niitä on käytetty. Saamen vokaalin yleisin substituuotio on lihavoitu, vaikka ero frekvenssiltaan vähäisempiin ei välttämättä ole suuri. Muuten en juuri ota kantaa, miten yleisiä eri substituuotit ovat absoluuttisesti tai suhteessa toisiinsa. Selvästi morfologiset substituuotit olen jättänyt pois, koska niiden tarkastelu tässä työssäni on ollut pintapuolista ja niissä ei varsinaisesti ole kysekään vokaalien vaan morfeemien substituuotiosta. Sporadiisuudet ja yksittäistapaukset olen niin ikään jättänyt taulukon ulkopuolelle. Systeemin kannalta olennaisinta on se, mikä toistuu ja mille on perusteltu motivaatio. Poikkeukset ovat nimensä mukaan poikkeuksia. Viimeisenä on vielä pidettävä mielessä, että koska tarkasteluni kohteena ovat olleet nykykielten väliset vokaalivastaavuudet, ei lainasanojen todellinen historiallinen kehityskulku ole välttämättä s kuin taulukosta suoraan voisi päätellä.

TAULUKKO 5. Odotuksenmukaisia, ei-morfologisia vokaalien substituuotioita peräpohjalaismurteiden saamelaislainoissa.

Saamen vokaali	Substituutio	Pohjoissaame	Suomi	Nativisaation laatu ja huomioita
1. Tavu				
a	a > a		<i>gahpir</i> > <i>kappira</i> 'saamelainen lakki'	Foneettinen nat.
			<i>balsa</i> > <i>palsa</i> 'pieni roudan muodostama turvekumpu suolla'	
			<i>sarvvis</i> > <i>sarvas</i> 'porohärkä'	
		<i>čahki</i> > <i>kika</i> 'paakku jäätynyttä lunta (eläimen jalkapohjassa)'	Etymologinen nat.	
	a > i	<i>njavvi</i>	<i>niva</i> 'nopeasti virtaava kohta joessa'	
		<i>ballat, bales</i>	<i>pile</i> 'pelokas, arka (eläin)'	

		<i>áhkku</i> > <i>ahku</i> 'isoäiti'	Foneettinen nat.
á	á > a	<i>gáldu</i> > <i>kaltio</i> 'lähde'	
		<i>vázzit</i> > <i>vantsoa</i> 'kahlata lumessa'	
		<i>áhpi</i> > <i>aapa</i> 'laaja ja aava suo, avomeri'	Foneettinen nat.
á	á > aa	<i>njálla</i> > <i>naali</i>	
		<i>dádjut</i> > <i>taajoa</i> 'hassutella, käyttäytyä hölmösti'	
e	e > e	<i>menodit,</i> > <i>menentelijä</i> 'ujo, helposti <i>menodahkes,</i> karkaava poro' <i>meannut</i> >	1. tavun PS <i>e</i> on harvinainen.
		<i>seahpi, sehpet,</i> > <i>sevikko</i> '(poron) kaulan alaosa' IS <i>seve</i> : <i>siäppát</i>	
o	o > u	<i>jorbmi</i> > <i>jurmu</i> 'syvä kohta järvessä'	Etymologinen nat.
		<i>goldit</i> > <i>kultaa</i> 'kalastaa ajoverkolla'	
		<i>rohkkáhit</i> > <i>rukattaa</i> 'kiirehtiä, yrittää yltää'	
	o > o	<i>gorži</i> > <i>kortsi</i> 'vesiputous'	Foneettinen nat.
		<i>roggi</i> > <i>rokki</i> 'kuilu'	
		<i>čora</i> > <i>sorrakka</i> 'pieni porolauma'	
u	u > u	<i>guksi</i> > <i>kuksa</i> 'puinen muki tai kauha'	Foneettinen nat.
		<i>ruški</i> > <i>ruska</i>	
		<i>ruvgalit</i> > <i>ruukaltaa</i> 'pinkaista (pois muun token muodostamasta jonosta)'	
i	i > i	<i>gissor, gisor</i> > <i>kisura</i> 'pieni, laiha poro'	Foneettinen nat.
		<i>riđdu, rihtu</i> > <i>rito</i> 'lumivyöry, maanvyöry'	
		<i>divri</i> > <i>tiura, tiuri</i> 'tietynlainen pieni hyönteinen, hyttysentoukka'	
	i > ii	<i>biksa</i> > <i>piiksi</i> 'linnun rintalasta'	Etymologinen nat.
		<i>silli</i> > <i>siila</i> 'helposti väsyvä, heikko, laiha'	
		<i>livat</i> > <i>liivikkä, (livikko)</i> 'heikko ja väsynyt poro'	
ea	ea > e	<i>čearru</i> > <i>kero</i> 'pyöreä, puuton tunturi, vuorenhuippu'	Foneettinen nat. Myös etymologinen motivaatio.
		<i>deatnu</i> > <i>teno</i> 'merkittävä joki'	
		<i>deaivat</i> > <i>teivata, (täivätä)</i> 'sukeltaa veteen (kalasääskestä); vaellella, kuljeksia; tuntea tiensä'	
ea	ea > ä	<i>jeaggi</i> > <i>jänk(k)ä</i> 'suo'	Systeemin analogia?
		<i>beahcet</i> > <i>pättäkkä</i> 'kalan pyrstö'	Malli saamen suomalaislajien substituutiosta
		<i>geavillet</i> > <i>käyläkkä</i> 'tuohiastia, -kori tai -kehto'	<i>ä > ea?</i> Tapahtunut vain, jos 2. tavuunkin

			substituoitu <i>ä</i>
oa	oa > o	<i>čoalbmi</i> > <i>jolma</i> <i>goardit</i> > <i>kortaa</i> <i>roavvi</i> > <i>rova</i>	Foneettinen nat. Myös etymologinen motivaatio.
	uo > uo	<i>čuovvut</i> > <i>juovoa</i> 'seurata' <i>suohpan</i> > <i>suopunki</i> 'lasso' <i>vuopmi</i> > <i>vuoma</i> 'leveä jokilaakso; leveä, avoin suo'	Foneettinen nat.
uo	uo > o	<i>juoigat</i> > <i>joikata</i> <i>luoppal</i> > <i>lompalo, lompolo</i> 'laajentuma joessa' <i>vuovdi</i> > <i>outa</i> 'metsä'	Etymologinen nat. Eryityisesti, kun PS /uoj/ tai /uov/?
	uo > u	<i>guovža</i> > <i>kuntsa, (koutsa)</i> 'karhu' <i>čuovvat</i> > <i>suivakko</i> 'vaaleanharmaa poro' <i>duottar</i> > <i>tunturi</i>	Ehkä sporadinen? Harvinainen.
	ie > ie	<i>jiehkku</i> > <i>jiekiö, jiekiä, iekiö, iekko</i> 'taljojen valmistamiseen käytettävä rautainen työkalu' <i>čiekčá</i> > <i>kiekki</i> 'sääksi' <i>siedga</i> > <i>sietki</i> 'pieni koivu'	Foneettinen nat.
ie	ie > e	<i>gielagas</i> > <i>kelteke-suoni, (kieltakainen)</i> 'jänne poron etujalan sisäpuolella' <i>miel'li</i> > <i>mella</i> 'hiekkapenkka, korkea ja jyrkkä joen törmä' <i>vielti, fielti</i> > <i>velte, veltta, veltikko</i> 'rinne'	Foneettinen nat. Johtunee suomen fonotaktisista rajoitteista. Harvinainen.
	ie > i	<i>rievdat</i> > <i>riutua</i> 'ajelehtia jonnekin' <i>dielku</i> > <i>tilkku</i> 'poro, jolla on valkoinen täplä päässä' <i>vielti, fielti</i> > <i>viltto</i> 'viisto, kalteva (maastosta)'	Kuten <i>ie > e</i> yllä.

2. tavu

	a > a	<i>guovža</i> > <i>koutsa, kuntsa</i> 'karhu' <i>rávga</i> > <i>raukka, meriraukka</i> 'merikummitus' <i>roahkastit</i> > <i>rokastaa</i> 'nostaa kala koukulla veneeseen tai rannalle'	Foneettinen nat.
a	a > i	<i>hávda tai ákta</i> > <i>auhti, autti</i> 'haahka' <i>mielga</i> > <i>melki</i> 'eläimen rinta' <i>dáža, dáččá</i> > <i>taatsi</i> 'norjalainen (pejoratiivinen)'	Etymologinen nat.
	a > u	<i>noras</i> > <i>nurus</i> 'poron takajalan ylin ydinluu' <i>buolža</i> > <i>pulju</i> '(moreeni)harju'	Liittyy morfologiaan. Tapahtunut kuitenkin erityisesti, kun 1.

		<i>uvja</i> > <i>uuju</i> 'haiven, ohut karva tai villa'	tavuunkin nativisoitu <i>u</i> . Saamessa substituutio <i>u</i> > PS a peilikuva tästä (<i>gáhtat</i> > <i>katua</i>). Pyöreysharmonia?
á	á > a	<i>livzá</i> > <i>liutsa</i> 'porotauti' <i>rohkkáhit</i> > <i>rukattaa</i> 'kiirehtiä, yrittää yltää' <i>dievvá</i> > <i>tieva</i> '(pieni) kukkula'	Foneettinen nat.
o	o > o	<i>gállot</i> > <i>kallokas</i> 'poronnahkakenkä' <i>rábmot</i> > <i>raamoá</i> 'kerskailla' <i>viergo</i> > <i>vierkko</i> 'leikari kalastussiimassa, vetonarun lieka'	Foneettinen nat.
u	u > o	<i>ávžu</i> > <i>auhto, autto</i> 'kosteaa painanne, metsikko joen varrella' <i>rotnu</i> > <i>runo</i> 'poikimaton naarasporo' <i>stállu</i> > <i>taalo</i> 'paha jättiläinen'	Etymologinen nat. Voi olla peräisin morfologisistakin substituutioi
	u > u	<i>juopmu</i> > <i>juomu</i> 'suolaheinä' <i>lávvu</i> > <i>laavu</i> 'saamelainen telta, puolitelta' <i>rivgu</i> > <i>riuku</i> 'ei-saamelainen nainen'	Foneettinen nat.
	i > a	<i>gállis</i> > <i>kallas</i> 'vanha mies; kuollut mies, kuollut henkilö; raato' <i>gáskit</i> <i>kaskata</i> 'kuohia (poro kivekset puremalla) <i>bággi</i> > <i>panka</i> 'poron päätset'	Etymologinen nat.
i	i > i	<i>ávži</i> > <i>autsi</i> 'kuilu, rotko' <i>roggi</i> > <i>rokki</i> 'kuilu' <i>u'li</i> > <i>ulli, ulli-vesi</i> 'nousuvesi; tulva'	Foneettinen nat.
	i > ä	<i>geavli</i> > <i>käylä</i> 'kaareva tai renkaan muotoinen esineen osa, esim. ansan suu tai renkaan muotoinen verkon paino' <i>neaskit</i> > <i>näskätä</i> 'raaputtaa kalvo pois' <i>ceavvi</i> > <i>sevä</i> 'lumen kuori'	Etymologinen nat. Erityisesti, kun saamessa <i>eaC(CC)i</i>

6. PÄÄTÄNTÖ

Tässä pro gradu -tutkielmassani olen tutkinut vokaalien nativisaatiota peräpohjalaismurteiden saamelaislainoissa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että olen tarkastellut peräpohjalaismurteiden saamelaisperäisten lainasanojen ja niihin rinnastettavien pohjoissaamen lekseemien välillä vallitsevia vokaalivastaavuuksia ja esittänyt arvioni siitä, millä tavalla prosesseista ne voisivat olla peräisin. Mielenkiintoisen tutkimuskohteen juuri näistä lainoista tekee niissä yleinen etymologinen nativisaatio, jossa sukukielestä lainatut sanat kotoutetaan käyttämällä hyväksi yhteisessä kognaattisanastossa havaittavia äännevastaavuuksia. Etymologiseen nativisaatioon on alettu kiinnittää kunnolla huomiota vasta noin kymmenen viime vuoden aikana. Tärkeimmät tavoitteeni ovat olleet esitellä lainoissa tapahtunutta etymologista nativisaatiota ja luoda alustava kokonaiskatse peräpohjalaismurteiden saamelaislainoissa käytettyjen nativisaatiostrategioiden systeemistä. Olen lähestynyt aihettani pääasiassa äänteiden vertailun kautta ja ikään kuin pohjoissaame edellä. Aineistonani on ollut Ante Aikion (2009) kokoama lista saamelaisista lainasanoista suomen ja karjalan peräpohjalaisissa murteissa.

Olen koonnut tähän tutkielmaan aineistossani esiintyvät erilaiset vokaalivastaavuudet ja lajitellut ne niissä mahdollisesti tapahtuneiden substituutioiden mukaan. Varsinainen tarkoitukseni ei ole ollut esittää uusia etymologioita tai tarkkoja selityksiä yksittäisille lainoille, vaikka sporadisia tapauksia hieman kommentoinut olenkin. Tärkeintä on, että niiden sporadisuus on käynyt ilmi. Koko työni kannalta olennaisinta on ollut se, mikä on odotuksenmukaista ja jossain määrin ennustettavaa. Siksi olen lopuksi pyrkinyt esittämään kokoavia havaintoja nativisaatiostrategioiden systeemistä ja laatinut listaukset havaitsemastani etymologisesta nativisaatiosta, käyttämättömistä tai hyvin vähäkäyttöisistä hypoteettisista etymologisen nativisaation malleista ja kaikista odotuksenmukaisista, ei-morfologisista substituutioista.

Olen esittänyt tutkimukseni alussa kolme tutkimuskysymystä. Ensimmäisessä kysynnissä peräpohjalaismurteiden saamelaislainojen vokaaleissa on tapahtunut etymologista nativisaatiota. Tulokseni vahvistavat näkemystä, että etymologinen nativisaatio on yleistä peräpohjalaismurteiden saamelaislainoissa ja että se esiintyy rinnakkain foneettisen nativisaation kanssa (esim. Aikio 2007a). Vokaaleissa tapahtuneita yleisiä ja odotuksenmukaisia muutoksia, kuten ensimmäisen tavun PS $a > i$ (*nj \underline{a} vvi* > *n \underline{i} va*) ja toisen

tavun PS $i > a$ (*áhp̄i* > *aap̄a*), selittävät kognaattien vokaalivastaavuudet (*č̄al̄bmi*, *goahti* ~ *silm̄ä*, *kot̄a*). Ympäristöltään ehdollisten ääntenmuutosten vuoksi, osa etymologisesti nativisoiduista vokaaleista on substituoitu oikeastaan kognaattien äännevastaavuuksia katsoen väärin. Toisaalta toisen tavun substituutio PS $i > ä$ on tapahtunut erityisesti juuri niissä sanoissa, joissa se on etymologisesti täysin pätevä eli molempien tavujen vokaalisto on osattu ottaa huomioon (*jeaggi* > *jänk(k)ä* vrt. *č̄eahci* ~ *setä*). Luvun 5.1. Taulukon 3. olen koonnut substituutiot, jotka ovat etymologisia tai joihin etymologinen substituutio on voinut vaikuttaa. Lisäksi olen luetellut kognaattien mallien mukaisia hypoteettisia etymologisia substituutioita, joita ei aineistoni sanoissa ole hyödynnetty tai jotka ovat ainakin hyvin harvinaisia.

Toinen kysymykseni koskee muita lainoissa käytettyjä nativisaatiostrategioita ja niiden distribuutiota. Ensimmäisenä on tietenkin mainittava yleinen ja yllätyksetön foneettinen nativisaatio, jossa lainanantajakielen äänne korvataan samanlaisimmalla vastaanottajakielen äänneellä kuten PS $a > a$ lainassa *gáhp̄ir* > *kappira*. Foneettinen ja etymologinen nativisaatio eivät sulje toisiaan pois. Yhdellä saamen sanalla saattaa peräpohjalaismurteissa olla useampi eri laina-asu, jonka vokaaleihin on käytetty joko etymologista tai foneettista nativisaatiota tai kumpaakin eri tavuissa (esim. foneettinen *roggi* > *rokki* 'kuilu' vs. etymologinen *roggi* > *runka* 'reen ura lumessa; syväksi tallottu poropolku; kinosten väliin poljettu polku'). Systemipohjaisessa nativisaatiossa tietty vastaanottajakielen foneemi voi olla varattu tietylle lainanantajakielen äänneelle. Peräpohjalaismurteissa ensimmäisen tavun *ä* on saatettu varata saamen diftongille *ea*, mikä on estänyt mahdollisia etymologisia nativisaatioita PS $ie > ä$ (*giehta* ~ *käsi*) ja PS $á > ä$ (*áibmi* ~ *äimä*) sekä foneettista nativisaatiota PS $á = /ä(ä)/ > ä(ä)$. Samassa *ea > ä*-substituutiosta lienee myös kyse ns. systeemin analogiasta, jossa malli korvaukselle tulee lainasanojen nativisaatiostrategioiden systeemin sisältä eli tässä tapauksessa pohjoissaamen suomalaislainoissa yleisestä $ä > PS ea$ (*hätä* > *hehti*). Morfologista substituutiota en ole käsitellyt kuin pintapuolisesti, mutta se vaikuttaa olevan yleistä ja etymologista nativisaatiota voi välillä olla vaikea erottaa siitä.

Kolmas tutkimuskysymykseni on ollut, mitä substituutioita voidaan pitää odotuksenmukaisina ja mitä ei. Olen luetellut luvun 5.3. taulukossa 5. aineistossani tapahtuneita substituutioita, joita voidaan pitää frekvenssin ja kielellisen motivaation perusteella odotuksenmukaisina ja jotka eivät ole selvästi morfologisia tai sporadisia. Päätökset tiettyjen

substituutioiden sisällyttämisestä ja toisten pois jättämisestä eivät kaikki olleet selkeitä ja ongelmattomia. Rajanvetojen vaikeuteen on ilman muuta vaikuttanut se valitettava tosiasia, että joidenkin vokaalien tapauksessa kaikkien eri substituutioiden läpikäyneidenkin lainojen yhteenlaskettu määrä on melko pieni. Lisämateriaalia löytyisi todennäköisesti Lapin saamelaisista paikannimistä. Pääsyyllinen listan mahdollisiin puutteisiin on joka tapauksessa tutkielmani laajuus. Etenkin kaikkien jälkitavujen vokaalivastavuuksien sanakohtainen tarkastelu olisi ollut mahdotonta. Olen silti toivottavasti tarjonnut jonkinlaisen kokoavan esityksen, jonka kautta alustavasti tutustua vokaalien nativisaatioihin peräpohjalaismurteiden saamelaislainoissa nimenomaan kokonaisuutena ja systeeminä.

Työni puutteisiin kuuluu muun muassa tarkastelun suppeus. Olen esimerkiksi nostanut esille muutamien pohjoissaamen murteiden tai muiden saamen kielten piirteitä, jotka vastaisivat lainasanoissa havaittuja vokaalien muutoksia. Ilman maantieteellisen levikin analyysia on sellaisiin arveluihin suhtauduttava kuitenkin varauksella. Tutkimuksessani olen myös operoinut vain nykykielten tasolla, vaikka todellisuudessa lainat voivat olla peräisin aiemmista ja nykyään ehkä jo sammuneista saamen varianteista. Hyvä lähestymistapa olisi myös voinut olla tarkastella nomineja ja verbejä erikseen. Verbeillähän ei esimerkiksi varsinaista perusmuotoa ole, ja *A*-infinitiivin käyttö on lähinnä esitystekniikan konventio. Olisi ehkä ollut hedelmällistä tutkia myös sitä, missä määrin tietyn nativisaatiostrategian käyttö yhdessä tavussa ennustaa toisen tavun substituutiota. Tällaiseen viittaa esim. yhteys substituutioiden PS *ea* > *ä* ja toisen tavun PS *i* > *ä* välillä.

Peräpohjalaismurteiden saamelaislainoissa riittää vielä tutkittavaa. Ensiksikin tällaisen tutkielman vokaalien ja miksei konsonanttienkin nativisaatiosta peräpohjalaismurteiden saamelaislainoissa voisi tietysti tehdä laajemmin ja perusteellisemmin. Osa lainasanojen systeemiä ovat myöskin saamelaiset paikannimet, joita en ole käsitellyt ollenkaan. Tästäkin pro gradu -työstä olen joutunut sen valmistumisen vuoksi jättämään joitain havaintojani ja ajatuksiani pois. Kirjoitusprosessini aikana on herännyt yhä uusia kysymyksiä ja mahdollisia tulevia tutkimuskohteita. Ehdotan, että olisi aihetta vertailla tarkemmin sekä suomen että saamen lainasanoissa käytettyjä nativisaatiostrategioita ja käsitellä niitä myös saman järjestelmän osina. Molempien kielten lainasanojen systeemit ovat kuuluneet samojen kaksikielisten puhujien kielelliseen kompetenssiin ja ovat näin voineet vaikuttaa toisiinsa. Kun olen keskustellut tutkielmani aiheesta nuorten saamenpu-

hujien ja -tutkijoiden kanssa, on yleensä herännyt kysymys, vieläkö etymologinen nativisaatio on käytössä ja missä määrin. Tavallisesti näissä keskusteluissa etymologisen nativisaation nykyinen käyttö on arvioitu vähäiseksi. Onko tähän vaikuttanut kaksikielisuuden eteneminen, kun nuoret saamen äidinkieliset puhujat Suomessa osaavat suomeakin käytännössä aina äidinkielen tasoisesti. Toisaalta saamen kirjoitustaidon yleistyminen ja näin ollen kielen institutionalisoituminen on voinut muuttaa maallikkojen perkeptiota kielestä, mikä on muokannut tapoja käsitellä lainasanoja. Niinpä jatkossa tulisi kiinnittää huomiota myös itse puhujiin.

LÄHTEET JA LYHENTEET

Lyhenteet

PS = pohjoissaame

IS = inarinsaame

KS = koltansaame

LS = luulajansaame

VISK = Ison suomen kieliopin verkkoversio

Lähteet

AIKIO, ANTE 2001: Miten kuvaannollisuus selittää sanoja? – *Tieteessä tapahtuu* 19(4).

<https://journal.fi/tt/article/view/66517> (29.1.2018)

————— 2007a: Etymological Nativization of Loanwords: a Case Study of Saami and Finnish. – Ida Toivonen & Diane Nelson (toim.), *Saami Linguistics* s. 17–52. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.

————— 2007b: The Study of Saami Substrate Toponyms in Finland. – Pitkänen Ritva Liisa & Saarikivi Janne (toim.), *Borrowing of Place Names in the Finno-Ugric Languages* s. 21–75. *Onomastica Uralica* 4. Helsinki; Debrecen: Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézete.

————— 2009. *The Saami loanwords in Finnish and Karelian*. Oulu: A. Aikio.

————— 2012. An essay on Saami ethnolinguistic prehistory*. – Riho Grünthal & Petri Kallio (toim.), *A Linguistic Map of Prehistoric Northern Europe* s. 63–117. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia = Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 266. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

AIKIO, SAMULI – HUUSKONEN, MARJUT – LETTINEN, EVA 2016: *Sukelluksia saamelais- ja suomalaisten suhteisiin*. Helsinki: Raakku Kustannus.

APPEL, RENÉ & MYUSKEN, PIETER 1987: *Language contact and bilingualism*. Lontoo: Arnold.

- COMRIE, BERNARD 1993: A review of S. A. Starostin, *Altaskaja problema i proiskhozhdenie japonskogo jazyka*. – *Language* 69 s. 828–832.
- GYARMATHI, SÁMUEL 1799: *Affinitas linguae Hungaricae cum linguis Fennicae originis grammaticae demonstrata*. Göttingen.
- HAKULINEN, LAURI 1941: *Suomen kielen rakenne ja kehitys: 1. osa, Äänne- ja muotooppia*. Helsinki: Otava.
- 1946: *Suomen kielen rakenne ja kehitys: 2 osa, Sanasto- ja lauseoppia*. Helsinki: Otava.
- HAUGEN, EINAR 1950: The Analysis of Linguistic Borrowing. – *Language* 26 (2) s. 210–231. <http://www.jstor.org/stable/410058> (19.1.2017)
- HOCK, HANS HENRICH 1986: *Principles of Historical Linguistics*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- HOCK, HANS HEINRICH – JOSEPH, BRIAN D: 1996. *Language history, language change, and language relationship: An introduction to historical and comparative linguistics*. Berlin: de Gruyter.
- HEIKKILÄ, MIKKO 2014: *Bidrag till fennoskandiens språkliga förhistoria i tid och rum*. Helsinki: Unigrafia.
- HYVÖNEN, SAARA; LEINO, ANTTI; SALMENKIVI, MARKO 2006: Mitä murteita suomessa onkaan? Murresanaston levikin kvantitatiivista analyysia. – *Virittäjä* 110 s. 26–45.
- HÄKKINEN, KAISA 2007: *Suomen kirjakielen saamelaiset lainat*. – *Sámit, sánit, sátnémit. Riepmočala Pekka Sammallahtii miessemánu 21. beaivve 2007* s. 161–182. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia = Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 253. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- 2008: Henrik Gabriel Porthan ja saamen kieli. – *Auraica. Scripta a Societate Porthan edita 1* s. 47–57. <https://journal.fi/aur/article/view/647/537> (24.10.2018).

- ITKONEN, ERKKI 1939: *Der ostlappische Vokalismus vom qualitativen Standpunkt aus mit besonderer Berücksichtigung des Inari- und Skoltlappischen: Lautgeschichtliche Untersuchung*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- ITKONEN, TERHO 1945: *Suomen lappalaiset vuoteen 1945: 1. osa*. Porvoo: WSOY.
- 1945: *Suomen lappalaiset vuoteen 1945: 2. osa*. Porvoo: WSOY.
- KARLSSON, FRED 2017: *Suomen kielet 1917–2017*. Turku: Lingsoft Oy.
http://www.ling.-helsinki.fi/~fkarlss/Suomen_kielet_1917_2017.pdf
 (8.10.2018).
- KOIVULEHTO, JORMA 1988: Lapin ja itämerensuomen suhteesta – ieur. -Tr-yhtymän korvautuminen lainoissa. – *Virittäjä* 80 s. 26–51.
- 1999: Das Verhältnis des Ostseefinnischen und des Lappischen im Lichte der alten Lehnwörter: Die Substitution des fremden Wortausgangs *-CVz im Lappischen. – Pekka Lehtimäki (toim.), *Sprachen in Finnland und Estland* s. 7–22. Harrowitz: Wiesbaden.
- KOPONEN, EINO 1996: Lappische Lehnwörter im Finnischen und Karelisten. – Larsson, Lars-Gunnar (toim.): *Laponica et Uralica. 100 Jahre finnisch-ugrischer Unterricht an der Universität Uppsala* s. 83–98. *Studia Uralica Uppsaliensia* 26. Uppsala
- KORHONEN, MIKKO 1981: *Johdatus Lapin Kielen Historiaan*. Helsinki: SKS.
- KUOKKALA, JUHA 2012: *Jälkitavun labiaalivokaalit itämerensuomessa ja saamessa*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen kielentutkimus.
- 2018: Finnic-Saamic labial vowels in non-initial syllables: An etymological evaluation. – Holopainen Sampsa & Saarikivi Janne (toim.), *Περὶ ὀρθότητος ἐτύμων. Uusiutuva uralilainen etymologia* s. 11–75. *Uralica Helsinkiensia* 11. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
[https://www.academia.edu/37422725/Finnic-Saamic_labial_vowels_in_non-initial_syllables_An_etymological_evaluation_Final_Draft_\(24.10.2018\)](https://www.academia.edu/37422725/Finnic-Saamic_labial_vowels_in_non-initial_syllables_An_etymological_evaluation_Final_Draft_(24.10.2018))
- LAAKSO, JOHANNA 2010: Contact and the Finno-Ugric languages. – Hickey, Raymond (toim.), *The Handbook of Language Contact* s. 598–617. Chichester: Wiley-Blackwell.

- LAANEST, ARVO 1975: *Sissejuhatus läänemeresoome keeltesse*. Tallinna: Eesti NSV Teaduste Akadeemia
- LEHTINEN, TAPANI 2007: *Kielen vuosituhanne: Suomen kielen kehitys kantauralista varhaisuomeen*. Helsinki: SKS.
- LEHTOLA, VELI-PEKKA 1997: *Saamelaiset: Historia, yhteiskunta, taide*. Inari: Kustannus-Puntsi.
- LINDGREN, ANNA-RIITTA & NIIRANEN, LEENA: The Morphological Integration of Scandinavian and Saami Verbal Borrowings in Kven and Their Impact on Contact-Induced Language Change. – Koivisto Vesa, Palander Marjatta, Riionheimo Helka (toim.), *On the Border of Language and Dialect* s. 192–220. Helsinki: SKS.
- LÖNNROT, ELIAS 1854: *Über den Enare-Lappischen Dialekt*. Helsinki: Societas scientiarum Fennica
- MANTILA, HARRI 1992: *Ei tääläkhän senhtän jokhaishen sanhan hootakhan panna: jälkitavujen vokaalienvälisen h:n variaatio peräpohjalaisissa murteissa*. Helsinki: SKS
- 2000: Lapin rajat ja murrerajat. – *Virittäjä* 2/2000 s. 188–202
- MATRAS, YARON 2009: *Language contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
- NASH, DAVID 1997: *Comparative flora terminology of the central Northern Territory area*. McConvell & Evans 1997 s. 187–206.
- RAPOLA, MARTTI 1969: *Johdatus suomen murteisiin*. Helsinki: SKS.
- SAMMALLAHTI, PEKKA 1998: *The Saami Languages: An Introduction*. Karasjoki: Davvi girji.
- 2001: *Sámi-suoma-sámi sátnegirji: Saamelais-suomalais-saamelainen sanakirja*. Vaasa: Girjegiisá
- tulossa: *Davvisámegiela jietnadatoahppa*. Käsikirjoitus.
- SAPIR, YAIR – ZUCKERMANN, GHIL'AD 2008: Icelandic: Phonosemantic Matching. – Rosenhouse. Judith & Kowner, Rotem (toim.), *Globally Speaking: Motives for*

Adopting English Vocabulary in Other Languages. Clevedon – Buffalo – Toronto: Multilingual Matters. <http://www.zuckermann.org/pdf/icelandicPSM.pdf> (13.2.-2017).

SETÄLÄ, EEMIL 1890: *Ein lappisches Wörterverzeichnis von Zacharias Plantinus; Lappische Lieder aus dem XVII:ten Jahrhundert*. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja 8 = Journal de la Société Finno-Ougrienne VIII*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

THOMASON, SARAH 2001: *Language Contact: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press. <http://www-personal.umich.edu/~thomason/temp/lgcont1.pdf> (14.2.-2017).

THOMASON, SARAH & KAUFMAN, TERRENCE 1988: *Language contact, creolization, and genetic linguistics*. Berkeley: University of California Press.

TRASK, ROBERT LAWRENCE 2000a: *The Dictionary of Historical and Comparative Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

————— 2000b: Some issues in relative chronology. – Renfrew, Colin & McMahon, April & Trask, Larry (toim.), *Time Depth in Historical Linguistics* s. 45–58. Cambridge: The McDonald Institute for Archaeological Research.

YLIKOSKI JUSSI 2010: Saamelaisia etymologisia lisiä.– *Sanoista kirjakieliin. Juhlakirja Kaisa Häkkiselle 17. marraskuuta 2010* s. 383–395. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia = Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 259. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.

————— 2016: Suomen *kiuas*, karjalan *kiukua* ja havaintoja etymologian tutkimusperinteestä. – *Sananjalka* 58 s. 7–23.

VAATTOVAARA, JOHANNA 2002: *Jälkitavujen h:n variaation kehityksestä tornionlaaksoissa*. – *Virittäjä*. 4/2002 s. 508–535

VISK = AULI HAKULINEN, MARIA VILKUNA, RIITTA KORHONEN, VESA KOIVISTO, TARJA RIITTA HEINONEN JA IRJA ALHO 2004: *Iso suomen kielioppi*. Verkko-versio. <http://scripta.kotus.fi/visk/>.

WINFORD, DONALD 2010. Contact and Borrowing. – Hickey, Raymond (toim.), *The Handbook of Language Contact* s. 171–187. Chichester: Wiley-Blackwell.

ÄIMÄ, FRANS 1908: *Lappalaisia lainasanoja suomen murteissa*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.